

VIGILIA

1937 PÜNKÖSD ÜNNEPE

I. KÖTET

TARTALOM:

JACQUES MARITAIN: Cselekvés és szemlélődés

MÉCS LÁSZLÓ: Versek

RÓNAY GYÖRGY: Judás (A Vigila pályadíjnyertes novellája)

TEODOR TROJANOV: Az apostolhoz

TÓTH LÁSZLÓ: Az elvesztett mese

PAUL CLAUDEL: Pontius Pilátus szemével nézve

ROZVÁNYI VILMOS: Kánaáni beszélgetés

PIERO BARGELLINI: Beato Angelico

HARSÁNYI LAJOS: Mint a fuvola panasza

DÉNES GIZELLA: A csend szigete

JULJAN TUVIM: Versek

DEMÉNY JÁNOS: A XX. század apokalipszise

REMÉNYI JÓZSEF: Nizsinszky

JUST BÉLA: Anselme atya megszólal

THOLDALAGHY PÁL: Hajdani december

BOROS VILMA: Versaillesból a Karmelbe

MIGUEL DE UNAMUNO: Eucharistia

IGNÁCZ RÓZSA: Ballada neonfényben

NAGY MIKLÓS: Egy hagyaték mellett

BERCZELLI KÁROLY: Fekete Mária

ÁGOSTON JULIÁN: Szél, kitudjamerre, erre-arra-szél

HARANGI LÁSZLÓ naplója

SZERKESZTIK:

ARADI ZSOLT, BALLA BORISZ, POSSONYI LÁSZLÓ

VIGILIA

HARSÁNYI LAJOS, MÉCS LÁSZLÓ, SIK SÁNDOR

közreműködésével szerkesztik:

ARADI ZSOLT, BALLA BORISZ, POSSONYI LÁSZLÓ

Felelős szerkesztő:

BALLA BORISZ

Megjelenik évente négyszer kb. 600 oldal terjedelemben.

Előfizetési ára egy évre belföldön 6 pengő, Romániában 250 lei, Csehszlovákiában 42 ck,
egyéb külföldön 7 pengő. — Egyes szám ára 2 pengő.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vadász-utca 16.

Telefonszám: *11-9-777.

Csekk számla száma: 20.668.

A VIGILIA következő kötete 1937 Nagyboldogasszony ünnepének vigiliájára jelenik meg.

Felelős kiadó és laptulajdonos:

Dr. POSSONYI LÁSZLÓ

A VIGILIA kapható minden nagyobb könyvesboltban. Főbizományosok a SZENT ISTVÁN-TARSULAT könyvesboltjai: Budapest, IV., Kecskeméti-utca 2. — Szeged, Kárász-utca 10. — Pécs, Széchenyi-tér 18. — Debrecen, Szent Anna-utca 10—12. — Győr, Deák Ferenc-utca 2. — Cegléd, Rákóczi-út 2. — Balassagyarmat, Rákóczi fejedelem-út 22. szám.

VIGILIA

életének egészen új fázisa előtt áll. Az eddigi kötetek fényes bizonyosságát adták annak, hogy van érdeklődés, de ugyanakkor annak a fiatal gárdának, amely a Vigiliát útnak indította, van sok közölnivalója is. Most azonban egy vallomással is tartozunk barátainknak és közönségünknek. Ez a vallomás igen egyszerű: szolgálni akarjuk teljes erőfeszítéssel és a régi hittel azt az ügyet, amelyet elkezdtünk. Lehettek kisebb-nagyobb megállók. Ilyen megálló volt az is, hogy a Vigiliától független, de szerkesztői révén mégis szellemi kapcsolatban levő másik lapunkat megszüntettük. Ennek okaira részletesen rámutattunk, itt csak azon meggyőződésünknek adunk kifejezést, hogy változatlanul a katolikus és magyar célokért, egy spirituális és szociális Magyarorszáért küzdünk. Semmiféle téren nem következett be elkedvetlenedés a fiatal magyar katolikus táborban, mutatja ezt az újonnan megjelent és megjelenő sok könyv, cikk és a Vigilia további fennmaradása. Sőt, ellenkezőleg: a mozgalom szétterjedt. Nem tudunk meghatódottság nélkül gondolni a sok-sok évvel ezelőtti első időkre, amikor szinte öntudatlanul, nagy lelkesedéssel fogtunk hozzá az első számok készítéséhez. Sok termékenyítő magot szórt el ez a mozgalom, sok vetése kikelt és tudjuk, hogy

még ki fog kelni, mert semmi energia el nem vész.

A Vigilia folytatja útját, töretlenül, a régi kedvvel. Az átalakulás munkálatai időt vettek igénybe, de az új kötet a régi szellemben készült. A magyar katolikus líra három legkimagaslóbb reprezentánsa, Harsányi Lajos, Mécs László és Sik Sándor, táborunk eddigi vezető munkatársai ezentúl nevükkel is jegyzik a Vigiliát. Mikor köszönetet mondunk eddigi munkásságukért, örömmel jelentjük be olvasóinknak, hogy az az együttműködés, amely eddig oly gyümölcsöző volt, ezután még erősebb lesz.

A magyar katolicizmus igen nagy erőpróba előtt áll. A Szentatya bizalmából mi rendezzük a XXXIV. Eucharisztikus Világkongresszust. Ez a kitüntetés minden katolikust arra kötelez, hogy egy éven keresztül lelkiileg is elkészüljön a kongresszus fogadására, ugyanakkor azonban minden tőle telhetőt megtegyen a kongresszus sikere érdekében. A Vigilia azokat az erőket, melyek a rendelkezésére állanak, ennek a nagy ügynek, ennek az egyetlen, legfölségesebb ügynek a szolgálatába állítja s az előfizetőktől, barátaitól, olvasóitól azt kéri, legyenek segítségére a munkában. Ne csak lelkesedéssel, hanem azzal a támogatással is, amely nélkül semmiféle evilági akciót sem lehet lebonyolítani. Ne maradjanak hátralékban az előfizetésekkel és szerezzenek új barátokat és előfizetőket, mert a Vigilia kizárólag ebből él.

VIGILIA

PÜNKÖSD ÜNNEPE

1937

I. KÖTET

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
JACQUES MARITAIN : Cselekvés és szemlélődés	3—12
MÉCS LÁSZLÓ : Versek	13—15
RÓNAY GYÖRGY : Júdás (A Vigilia pályadíjnyertes novellája)	16—27
TEODOR TROJANOV : Az apostolhoz	28—29
TÓTH LÁSZLÓ : Az elvesztett mese	30—38
PAUL CLAUDEL : Pontius Pilátus szemével nézve	39—46
ROZVÁNYI VILMOS : Kánaáni beszélgetés	47—48
PIERO BARGELLINI : Beato Angelico	49—61
HARSÁNYI LAJOS : Mint a fuvola panasza	62
DÉNES GIZELLA : A csend szigete	63—74
JULJAN TUVIM : Versek	75—76
DEMÉNY JÁNOS : A XX. század apokalipszise	77—82
REMÉNYI JÓZSEF : Nizsinszky	83—85
JUST BÉLA : Anselme atya megszólal	86—92
THOLDALAGHY PÁL : Hajdani december	93
BOROS VILMA : Versaillesből a Kármelbe	94—99
MIGUEL DE UNAMUNO : Eucharistia	100
IGNÁCZ RÓZSA : Ballada neonfényben	101—110
NAGY MIKLÓS : Egy hagyaték mellett.....	111—112
BERCZELLI KÁROLY : Fekete Mária	113—120
ÁGOSTON JULIÁN : Szél, kitudja-merre-, erre-arra-szél	121—122
HARANGI LÁSZLÓ NAPLÓJA	123—128

CSELEKVÉS ÉS SZEMLÉLŐDÉS

IRTA: JACQUES MARITAIN

I.

A cselekvés és szemlélődés kérdése, melyről előadásomat tartom, nem csupán egyéni életünkre, hanem az emberi közösségre s a civilizációk sorsára is kihat. Ez a probléma vízvonalzó, ez állítja ősi válaszához az emberi családokat, nagy történelmi mozgalmakat, hogy megértsék hivatásukat, döntsenek sorsuk fölött és a kultúrformák rendjébe illeszkedjenek.

Elégé tudatában vagyunk annak, a Kelet mennyire hangsúlyozza szemlélődő hajlamát s mennyire dicsekszik is vele ; viszont a Nyugat nem kisebb göggel — de ez a gög különösképp szenvedni kezd — hirdeti, hogy a cselekvés mellé állt. Elég-e tisztán és egyszerűen hangoztatni, hogy Kelet : *a szemlélődés* s Nyugat : *a cselekvés* ? Nagyfokú rövidlátás lenne az ilyen kijelentésben. A dolgok bonyolultabbak s misztikusabbak, mint aminek látszanak ; a nyugati cselekvés talán csak elkorcsosult, de agóniájában s szerencsétlenségében még megindító formája, sőt egykor mély értelmű változata volt, magának a szemlélődésnek, amitől a keleti szemlélődés távol állt.

II.

A problémát először filozófiailag állítom fel. A filozófus szótárában a cselekvés s a szemlélődés szavak megfelelője a *tranzitív*, illetőleg *immanens cselekvés*.

Tranzitív cselekvésről beszélünk, ha egy lény hat a másikra s mozgást, vagy energiát közöl vele. Ez a legészrevehetőbb cselekvés jellemzi a testeket, az anyagi világ elemei általa jutnak kapcsolatba egymással ; általa hatunk az anyagra is s alakítjuk át. Ebben a cselekvésben — a régiek nagyon jól látták — a cselekvés tulajdonképpen az általa áthatott emberben megy végbe, *actio in passu* s az agens a patienshez hasonlóvá teszi, függő viszonyba állítja vele. A tranzitív cselekvés szegényes, mert másfelé irányul ; szükségképpen van *másra* utalva. A munkás a körülötte levő munkáért van. Akik a jótettet s az emberszeretetet, mint tranzitív cselekvést gyakorolja, annak szüksége van támogatásra szoruló szegényekre, hogy jó lehessen, megjavítandó bűnösökre, hogy erkölcsjavító legyen, igazságra éhező ártatlanokra, hogy igazságos legyen. Szüksége van *valakire*.

Az immanens cselekvés egész más dolog. A szellem és az élet jellemző cselekedete ; itt a cselekvő a *saját* tökéletesedését akarja, az immanens cse-

lékvés *öntökéletesítő tulajdonság*. A lélek számára valami aktív felsőbbrendű lét jobb, mint az egyszerű élet fizikai ténye; mert általa az ismeretszerző lélek mássá alakul át, vagy ha szeret: bensőleg vágyakozik egy másik után, mintegy másik önmaga után.

Aristoteles érdeme annak felismerése s tanítása, hogy az immanens cselekvés magasabbrendű, mint a tranzitív s csak a modern idők nyomorúsága, ha megfélekedtek az immanens cselekvésről, a filozófusok hibája, ha az értelmi cselekvést egyszerű tranzitív létrehozó cselekvésnek állították be.

Az ókoriak az immanens cselekvésről alkotott tanaikhoz hozzátették, hogy az értelmi cselekedet immanenciája tökéletesebb, mint az akarat, azaz, ha a dolgokat az immanencia fokáról nézzük, az értelem — Szent Tamás által klasszikusnak nyilvánított tétel alapján — nemesebb, mint az akarat.

A görögök ebből kettős tételt vontak le tanulsággal; ennek első része nagyszerű igazságot mond ki, amit viszont a második fele nagy tévedéssé alakít át. Mi sem tragikusabb ennél az értelembotlásnál s a skolasztikusok hangoztatják is, hogy Aristotelest csak *formalissime*, legformaibb értelemben kell venni.

Nos, a görögök által felismert nagy igazság a következő: a szemlélődés magában véve magasabbrendű a cselekvésnél s Aristoteles mondja, hogy az értelem szerinti élet jobb, mint az emberi szerinti.

S ugyanakkor a tévedésük: miben nyilvánult meg számukra az igazság? Abban, hogy szerintük az emberiség néhány értelmi lényért él: egy szakértő csoport — a filozófusok, felsőbbrendű életet élnek, az átlagember a szolgálatukban áll, legalul pedig a munkások emberhez méltatlan világa, rabszolgák vannak. A szemlélődő élet felsőbbrendűségének nagy igazsága így a munka lenézéséhez a rabszolgaság sebéhez kapcsolódott. A szabad munka, a művész, az iparos munkája is hasonló megvetés tárgya lett. „Ki ne választaná inkább Phidias alkotásainak szemlélését, minthogy maga Phidias legyen” — mondja Plutarchos.

III.

A fellépő kereszténység mindent megváltoztat, mindent átalakít. Az elsőkből utolsók és az utolsókból elsők lesznek.

Mi újat hozott a kereszténység a bennünket foglalkoztató kérdésben? Úgy gondolom, négy dolgot.

Először. Ráébreszti az embereket, hogy a szeretet többet ér, mint az értelem. Ha a lelket az immanencia s az anyagiatlanság szemszögéből nézzük, az értelem nemesebb, mint az akarat; viszont Szent Tamás hirdeti, hogy az ismert és szeretett dolgok szempontjából, a dolgok szeretete felsőbbrendű, mint a megismerésük. Jobb Istent szeretni, mint ismerni; jobb testvéreinket, Isten képmásait szeretni, mint ismerni.

Másodszor, a kereszténység átalakította a szemlélődés fogalmát, új értelmet kölcsönzött neki. Nagy Albert szava, csodálatos művében az „Adhaerendo Deo“-ban, minden erre vonatkozót megmond. „A filozófusok szemlélődése saját tökéletesedésükért van, az értelem tútra nem terjed, így a cél csupán értelmi ismeretek szerzése lehet. A szentek szemlélődése az Isten szeretetéért történik. Tehát nem áll meg az értelemnél, mint végcélnál, hanem a szeretet útján a szívig hatol — *transit ad affectum per amorem*“.

Harmadszor, a kereszténység átalakította a cselekvés fogalmát, új értelmet adott ennek is. Hogyan? A keresztény bölcsesség megértette, hogy az embernek az anyagra, vagy más ember felé irányuló cselekvése a szívben élt már, mielőtt valósággá lett volna; nem is áll meg egyes dolgoknál, melyek szolgálatába lép, hanem az emberi közösség kapcsolatainál fogva ösztönösen *más és más emberek szolgálatába szegődik*. Adj nagy fizetést egy munkásnak, de végeztess vele láthatólag *főlösleges* munkát, ásson lyukat a földbe s temesse be újra — hamar elkeseredik tőle. Az emberi munkánál fontos a hasznosság. Krisztus magára vállalta a kisvárosi iparos munkáját és életkörülményeit, felemelte a munkát, kinyilatkoztatta méltóságát. A munka kínos volta az eredeti bűn, a természetes boldog állapot jogai elvesztésének következménye s nem magából a munka természetéből fakad. Ádám természetes boldogságban élt, a kert művelése és őrzése hárult reá.

Ősi és alázatos formájában a munka együttműködést jelentett a teremtő Istennel. A kereszténység, mikor az erkölcsi rendben felemelte a munkát, hozzákapcsolta kétségtelenül a teremtés dogmatikus rendjében a kinyilatkoztatáshoz. *Pater meus usque ad huc operatur et ego operor*. Atyám szüntelenül cselekszik és én is cselekszem. Ez a munkaetika igazi alapja, a modern világ keresi, de még nem talált rá. Az ókoriak szemében megvetett munka, a kézimunka, az anyagra észformákat kényszerít rá s felszabadítja az embereket az anyagi természet igézete alól. Mert az *ember homo faber és homo sapiens is egyidőben; homo faber*, mielőtt cselekedetében *homo sapiens* lenne.

Negyedszer, — s ez az előbbi gondolatok következménye, a bennünket foglalkoztató kérdésben a kereszténység hozta magával, hogy a szemlélődés már nem csupán a kiváltságosok, a tudósok ügye — csodálatos szellemi forradalom, *in spiritualibus*. Görögök és zsidók, urak és rabszolgák, férfiak és asszonyok, szegények és gazdagok (főleg szegények) lelkek, akik ismerték s akik nem ismerték a rosszat, mind meghívót kaptak az isteni szeretet, az isteni bölcsesség lakomájára. Mindüket hívja, tereken és utcákon kiáltoz utánuk; mind tökéletesedésre hivatott, a mennyekben lakó Atya tökéletességére. A hívás egyetemessége visszhangzik a megbolygatott emberi szívben az idők végzetéig s ép ez a kereszténység *katolicitásának* jele.

Minden aláveti magát a munka törvényének, nincs többé kivétel, betegség címén. E törvény mindenkire vonatkozik épp úgy, mint a bűn, melyet gyógyítani kell. *Aki nem akar dolgozni, ne is egyék*, mondja Szent Tamás.

Egyik munkánkban a művészet skolasztikus elmélete kapcsán, utaltunk arra, hogy a középkori doktorok Phidiasban s Praxitelesben épúgy felismerték az ész belső fejlődését, mint egy asztalos vagy falusi kovács munkájában. Mert ők nem csupán a városi, a könyvtárban ülő embert figyelték meg, de gondjuk volt a nagy tömegekre is s ugyanakkor tanulmányozták Mesterüket is és tudták, hogy a szegényes mesterséget űző Fiú, a szüntelenül cselekvő Atya képmása. A keresztény tudatban nincs kétféle ember: munkára kijelölt *homo faber* és az igazság fölött szemlélődő *homo sapiens*, ugyanaz az ember *faber* és *sapiens* is s a bölcsesség mind a kettőt Isten fiai szabadságára szólítja fel.

IV.

Szent Tamás keresztény szemlélődésről beszél, az Ószövetség, az Evangéliumok, Mózes és Szent Pál szemlélődéséről, mely természetfeletti adományokban nyilvánul meg s a keresztény kinyilatkoztatás adja tudunkra, mindazokban él, akikben működik az Isten kegyelme.

De a természetfeletti szemlélődés fel is emészt, meg is szüntet valamit az ember lényegéből — India és Görögország a tanu rá.

A sok hindu aszkéta természetes szemlélődésében, a cselekvő nyugalom, koncentrált, emberi módszerek által megtisztított, szellemi energiák *ascendens* mozgásának kifejezője, viszont a természetfeletti szemlélődésben, a cselekvő nyugalom, a természetbe oltott szeretet *descendens* mozgásának a jele.

A szemlélődő élet — írja Szent Tamás — nyugalomban, pihenésben¹ és szellemi szabadságban² áll, melyben az ember ég az isteni szépség nézésétől³ s lelkét áldozatul hozza,⁴ mert a szeretetben ez a mozgatója s végcélja⁵ s egyenesen és közvetlenül Isten szeretetére vonatkozik,⁶ de nem Istennek akármilyen szeretésére, hanem a tökéletes szeretetre⁷ és valamiképpen a boldogság homályos kezdetét jelenti.⁸

Ezután az első megjegyzendő szempont Szent Tamás tanítása alapján, hogy: „A szemlélődő élet abszolút fokon és önmagában véve is jobb, mint a cselekvő élet.“ A filozófus: Aristoteles, nyolc érveléssel bizonyítja ezt.

Először. A szemlélődő élet illik az emberhez, a benne lévő tökéletes valami, az értelem alapján s viszonylagosan a szemlélődés érzékfölötti tárgya miatt is, mert a cselekvő élet a külvilág felé irányul.

Ezért a szemlélődő életet képviseli Rachelnek neve *Istenlátó*-t jelent, a cselekvő életet Szent Gergely szava szerint „a beteg szemű“ Lia képviseli.

¹ Sum. Theol. II—II. 182, 1, 3. ² Sum. Theol. II—II. 182, 1, ad 2. ³ Sum. Theol. II—II. 180, 1. ⁴ Sum. Theol. II—II. 182, 2, ad 3. ⁵ Sum. Theol. II—II. 180, 1, 7c et ad 2. ⁶ Sum. Theol. II—II. 182, 2. ⁷ Sum. Theol. II—II. 182, 4 ad 1. ⁸ Sum. Theol. II—II. 180, 4. 182, 2.

Másodszor. A szemlélődő élet zavartalanabb lehet (ámbar folytonossága nem érthető meg a szemlélődés felsőséges tényéből) következőképp meg-személyesítőjét Máriát, mindig az Úr lábainál ábrázolják.

Harmadszor. A szemlélődő életet kedvelni többet jelent, mint a cselekvő életet. Szent Ágoston ebben az értelemben írja „Márta serénykedett, míg Mária az Urat kínálgatta“.

Negyedszer. A szemlélődő életben az ember megelégszik önmagával, mert a szemlélődéshez kevés dologra van szükség. Ebből következőleg Lukácsnál találjuk : „Márta, Márta sok gondod van és sokat vesződl.“

Ötödször. A szemlélődő életet önmagáért szeretjük, vele ellentétben a cselekvő élet kívül levő dolog alárendeltje. Ezért a 26. zsoltár mondja : „Egyet kérek az Úrtól, azért esedezem, hadd lakjam az Úr házában, éltémnek minden napján, hadd lássam az Úr pompáját, hadd látogassam templomát“, *ut videam voluntatem Domini.*

Hatodszor. A szemlélődő élet pihenés és nyugalom. Erről mondja a 45. zsoltár : „Álljatok meg és lássátok, hogy én vagyok az Isten.“

Hetedszer. A szemlélődő élet isteni dolgok szerint van, a cselekvő élet emberiek szerint, ezért Szent Ágoston a „De verbis Domini“-ban azt írja : Kezdetben vala az Ige akit Mária hallott és az Ige testté lón és Márta szolgálta Őt.

Nyolcadszor. A szemlélődő élet az embernek legsajátosabbja : értelm szerint való ; míg a cselekvő életre az állati természettel egyetemben, külső erők is hatnak. Ezért a zsoltáros elénekelve : „Fenntartasz Uram embert és állatot“, hozzáteszi ezt, ami csak az emberre jellemző : „És világosságod által látunk világosságot.“

A kilencedik ok folytatja Szent Tamás maga az Úr, mikor ezt mondja : „Mária a legjobb részt választotta, mely el nem vétetik Tőle“, — Szent Ágoston a „De verbis Domini“-ban a következő magyarázatát adja ennek „a te választásod nem rossz, de az övé jobb. És miért jobb ? Mert nem veszik el soha tőle. Mert egy napon leveszik rólad a szükség terheit ; de az igazság édessége örökkévaló“.

Szent Tamás mondja az okosság erényéről, hogy „a bölcsesség szolgálataiban áll, úgy mint a kapus a király szolgálatában“. Valóban nem nélkülözhetjük a kapus szolgálatát. S erkölcsi erények gyakorlása, valamint megtisztulás nélkül nem juthatunk előbbre a szemlélődés útján — mondják a spirituálisok. Mégis, szerintük, ha jóakarátúak vagyunk, az erényességben a szemlélődés lesz a leghatékonyabb lendítőerő, ami nélkül a haladás lassú és tökéletlen lenne.

Cselekvő életben az ókoriak két különböző, de együttjáró dolgot értettek : az erények tökéletesítésére irányuló erőfeszítést — beszéltünk róla — és a kifelé, emberek felé irányuló cselekvést.

Viszont a Szentek szemlélődése a szeretet által nem csupán behatol a szívbe, nem áll meg az értelemnél sem, mert munkája, mely mintegy tapaszt-

talhatóvá teszi a hitet, homályosan az Istenség mélységét érzékelteti. Így a cselekvő élet mozgása megbomlik. Isten felé segített emelkedni, de leszállt onnan. S ekkor, de csupán ekkor, különös küldetés szerint, a teremtvény a kegyelemben rendkívüli hivatásnál fogva, a cselekvés csodáit viheti végbe, melyeket szenteknél láthatunk, ugyanis ilyenkor az ember szabad eszköz a Mindenható kezében.

A kifejtett értelemben, mely a szeretet szemlélődésének lényegére vonatkozik, egyáltalán nincs pragmatizmus, mert a pragmatizmus a cselekvést a szemlélődés fölé helyezi s el kell ismerni Bergsonnal, hogy az önnön odaadás túlságig való fokozása, melyben a szentek a kereszténység megkülönböztető és egyéni sajátosságairól adnak tanúságot csak ott szembeszökő, ahol nincs felebaráti szeretet, de ott Istenszeretet sincs; mert nincs kétféle szeretet hanem csak egy és feloszthatatlan van.

Itt alapvető igazságra tapintunk rá; a keresztény filozófia: *létfilozófia*, azaz a lét bőségének filozófiája s e tekintetben nagyon magasan túlszárnyalja a többi létfilozófiát: a hinduk metafizikáját, például, melyben a lét nem ad létet, csak magába szívja a maya-t s a lelket is. A keresztény teológia az isteni jóság, az isteni lény gazdagságának teológiája, mely a kinyilatkoztatás tényében az Istent magát tárja fel, az isteni személyek hármasságával egyetemben (melyet az ész csupán abban a tényben bír felfedezni, hogy Isten: szeretet és teremtő). A teremtő Isten ad, szüntelenül ad; saját magát adja a Megtestesülésben és a Szentlélek elküldésében. „Nem magáért, — mondja Szent Tamás — hanem érettünk alkotott Isten mindent a maga dicsőségére.“ A szemlélődés túlteng a hatékony szeretetben és cselekvésben és ép mi vagyunk az összekapcsolói, ennek az önmagában közlekedő gazdagságnak.

V.

Tulajdonképpen Aristoteles, sőt Szent Pál szerint is a szemlélődő élet *emberfeletti*. A cselekvő élet pedig az emberi élet az emberi lények azonos természetű élete. Ezért a munka tudata a természeti etika alaprétege; ha a gőg főbenjáró vétek Isten ellen, a lustaság bűn az ember ellen s a társadalmi életnek alapvető problémája, hogy a munkát megszervezze, feltételeit megállapítsa s gyümölcseit elossza.

Hinni kell, hogy az ember mindig valami többletet érzett magában, mint a puszta lét, mert bármilyen messzire is megyünk vissza a történelemben a szemlélődő életre irányuló vágyat rendkívül változatos formában megtaláljuk. Nagyon is világos India és Kína esetében, melyek specialitássá fejlesztették. De ahol a költészet vagy a festészet, szobrászat vagy zene felbukkant az emberek között, nem ugyanezt a törekvést fejezi-e ki mindegyik? Egyáltalán szemlélődés momentum nélkül létezhet bármelyik is?

Emlékszem milyen ellentmondó érzések kavargtak bennem az altamirai barlang történelemelőtti festményeit szemlélve ; csodálatos formamegérzés ! Az a kis vörös emberkéz a plafonon, a bölények és jávorszarvasok között ! Hogy ezekben az emberekben nyomorúságos tengődésük folyamán a megfigyelés s az alkotás ilyen ereje fakadjon, ahhoz erős szemlélődő hajlam kellett — talán öntudatlanul is volt bennük. Meggyőződésem szerint a gondolat birodalmához tartozó, mágiára jellemző gyakorlati hatékony képzelet s szemünkkel észrevehetetlen szemlélődő természetű adományok birtokában voltak titokban a primitívek. Hogy lehulljon a lepel róluk, szükség volt a civilizáció teljes erejére.

Néhány éve Franciaországban sokat vitatkoztak a természetfölötti szemlélődésről : vajjon a szemlélődés kegyelme kivételes valami-e, nem csupán ténylegesen, de jogilag is — amit vakmerőség lenne remélni és óhajtani, vagy pedig az isteni élet, az erények, az isteni adomány egyenes kibontakozását jelenti-e az emberben ?

Sok elősdi gondolat, részben a szókincs szegényessége miatt, részben gyakorlati megfontolások miatt tette bonyolulttá a vitát. A XVI—XVII. század óta elburjánzó misztikaellenes irányzatok, nagyon is törvényes félelemből születtek : az utánczás és a quietizmustól való rettegésből ; mikor a képzelet alkohola még belevegyül, a Szentlélek bora a fejbe száll : A spiritualista könyvek nemcsak a közhelyek irodalmába tartozók, melyek a szentek legfelsőbbfokú s épp ezért gyűlöletes tapasztalataival tömnek meg, hanem még hiteles spiritualista könyvek is, ha türelmetlenek és gyengék kezei közé jutnak, véletlenül, sok áldozatot követelhetnek, akiknek esetét az elmeorvostan foglalja le a maga számára. Szörnyű dolog az emberek közé vetni valami isteni dolgot, mert mindent agyrémeik táplálására használnak fel.

Isten : bölcs és mégis rászánta magát erre a szörnyű dologra, milyen merészen és mekkora kockázattal — nekünk adta az *Igazságot*. Ha az ember a könyvek tartalmát ítélné el, a velük történt visszaélések miatt, volna-e könyv, amivel többet visszaéltek, mint a *Biblia*. *Veszélyesen élni*, mondta Nietzsche, szószátyárság. Az ember csak a halállal jut túl a veszélyen. A szemlélődő egyesülés kegyelmére vágyó lélek eltérítése Szent Teréz, Keresztes Szent János tanításától s tanácsaitól, egyszersmind az élet kannáinak elvételét is jelenti, szomjúságra kárhoztatja a lelket. Mikor a misztikaellenes irányzat teljesen rendszeres formát öltött, akkor a kereszténységből csupán erkölcsöt csinált, jöllehet teológiai közösség.

Szent Tamás tanítása alapján, az inspiráció adománya szükséges az *üdvösséghez*, mert ostobaságunk folytán, nehéz esetben nem tudnánk élni a teológiai és erkölcsi erényekkel, hogy elkerüljük a *halálos bűnöket* ; de még inkább mondhatjuk : nagyon is ostobák és szerencsétlenek vagyunk ahhoz, hogy a tökéletesedés útjára vezető erényeket megszerezzük ; pedig a Szentlélek adományainak magához kellene ragadnia életünk kormányát.

De térjünk vissza a témánkhoz. Mondottuk, minden lélek felszólítást kap — néha ugyan a hang távoli — a misztikus életre ; azaz Isten adományainak uralma alatt álló életre. Megjegyzendő, hogy az inspiráló adományok között, Izaiás szerint : a Tanács, Erő, Félelem, a cselekvéssel kapcsolatosak ; az Értelem és Bölcsesség pedig a szemlélődésre vonatkoznak.

Hogy értendő az a hívő szózat, ami minden teremtett lelket a szemlélődő életre szólít fel ? Minden lélekhez egyformán szól, legfeljebb kevésbé erősen s *tipikus* vagy *nem tipikus, nyilvánvaló, vagy rejtett* szemlélődésre sarkal. A Bölcsesség adománya végtelen sokféleképp nyilatkozik meg ; megfoghatatlan és transcendens elrejtőzésre, meglepetésre egyaránt képes.

Pontosan ebben az értelemben kell venni a tomizmus tételeit, melyeket vonatkozásba hoztunk a keresztényi élet tökéletesedéséhez szükségszerű szemlélődéssel s ennek a cselekvés feletti felsőbbbségével.

„Mit használnak azok — kérdi Keresztes Szent János — akik elsőbbséget adnak a cselekvésnek és a világot vélik meghódítani prédikációk és tetteik által ? Mit tesznek ezek ? Valamivel többet mint semmit, néha semmit, néha rosszat.“ Csupán a szemlélődés fedi fel az irgalmasság arcát, nélküle helyeseltetjük csupán, vele tapasztalatból ismerjük meg. Szeretettel s a szeretetben megtudjuk, hogy az Isten : szeretet. Benne az ember átadja magát Isten akaratának, megkötözi magát, mert szeret és mégis szabad marad, mert szeret.

Szemlélődés nélkül alvók vagyunk, mintegy álomban ismételjük a hit szavait ; álmunkban hánykolódunk, a kereszténység alszik bennünk, amit papíron és szavakban élünk nem életünkkel. Ki ébreszt fel tompultságunkból ? Akik a világ szerint élnek, a világ fölött virrasztanak s a testi szemek nagyon elevenek ; keresztényekre néznek s a nem gondolkozó keresztényeknek nincs nagyobb bánatuk, mint, hogy nem vagyunk szentek — derék alvajárók ezek ? A szemlélődés nélküli filozófiai és teológiai, esetleg igaz tanítások is eretnekségre vezetnek ; minden jó, minden buzgóság versenyezni akarással fajul nélküle, viszont a szemlélődés az embernek Istenéhez való szellemet ad, általa harmónia keletkezik a lélekben, összhang támad az emberek között.

S visszaérkeztünk kiindulópontunkhoz. E kérdésben a kereszténység nagy újdonsága, éppen a minden embert egyformán érintő egyetemességben rejlik. Hív a legnehezebbre : tökéletes életre, egyesülésre, szemlélődésre. Ez, ha a valóságban még oly ritka is (de valóban az ? A szentek elrejtőznek, fényképüket nem látni az újságokban) okai bennünk levő akadályok s vágyaink kicsinysége. A kínálat nagyobb, mint a kereslet.

VI.

Mit mondhatunk, ha nem azt, hogy a keresztény szemlélődés ott árad ki, ahol akar ; halljuk a hangját és senki se tudja honnan jött, hová megy. Akik szellemtől születtek, hasonlóak a szellemhez, elérkeztek oda, ahol már nincs

út s szabadságban élnek ; szemlélődésük a szeretet belélelkzése, mely csak egytől függ s Az semmiben sincs benne. A keresztény szemlélődés-szeretném még kifejtteni, ellentétben áll *technikai* és *szak*-ügyekkel. Szeretnék rávilágítani arra a vitára, ami az élet tökéletessége és szemlélődés, technika és könyörületesség kérdéseiről folyt le.

Mindjárt kettős nehézség elé bukkanunk, egyiket a nyelv, másikat a mesterek okozzák.

A nyelv nehézsége a szavak speciális voltában áll ; nincs bennük transzcendens bőőség, multuknál fogva szűkkörűek s a velük járó, néha nagyon nehézkes asszociatív terhek is csak bajt okoznak. Például a *misztikus* szó, állandóan használtuk és szükség volt is rá ; ez a szó nem ér semmit. Egész sereg oly jelenség : elragadtatottság, rendkívüli adományok képzete kíséri, amit a teológusok *karizmának*, vagy *gratis datae* kegyelemnek mondanak (viszont, aminek semmi köze nincs a keresztény misztikában használatos értelemez). Misztikus élet alatt a szellemi adományok uralkodó jegyében zajló életet értjük, és ez egész más, mint a karizma. A szemlélődés szó sem ér többet, sokakat megtéveszt, elhitei velük, hogy valami nem tudom miféle érdekes látványra vonatkozik. Próbáljunk inkább más szót választani misztikus szemlélődés helyett ? Főösleges fáradság ! Az új szavak hamarabb hazugabb klisékké válnak, mint a régiek.

A második nehézség okai a mesterek. A mesterek elkerülhetetlenül szakértökké válnak, szakértői annak, amit tanítanak. Keresztes Szent János a szemlélődés és a hősiesség szakértője. *Közös* utat hirdet, melyen mindenki elindulhat (akik meghallották Isten hívását) s a közös utat a legtisztább, legtipikusabb paradigmákban hirdeti. Röviden, mindenkihez szól, mikor néhány karmelitához beszél, általuk fordul a legnemesebb lendülettel valamennyi emberhez. Például a leírt éjszakák és passzív megtisztulások más esetben, más körülmények közt, még hasonló tisztítószerepet betöltő eseményekkel is, más emberektől származó próbákkal is kiegészíthetők lehetnének.

Az ilyenfajta elmékedések fonalát követve, sok dolgot leegyszerűsödni látnánk s megérthetnők mi volt lisieuxi Szent Teréz szerepe, aki *ugyanazt a tételt* hirdette, mint Keresztes Szent János, ugyanazzal a hősiességgel, de a „kis út“ *közös* és ékességéktől megfosztott egyszerűségében.

VII.

Hogy visszatérjünk oda, ahonnan kiindultunk a Nyugat és Kelet vitájához, látjuk, amit az előbbiek során mondtunk, fedi a tényeket : aktivizmus és pragmatizmus, a szemlélődés értékeinek elvetése, lemondás a bölcseségről — ezek a Kelet nagy bajai. Ma, sajnos mondható, szélsőséges túlzásban keresik a bajok gyógyszerét, a szemünk előtt felbukkanó új civilizáció,

melyben az állam, vagy a polgári közösség teljesen aktivista, ipari és háborús erőfeszítésnek a lelke ; megmozgatja céljai érdekében a tudományt s ezek a tapogatózások nem kedvező dolgokat jövendölnek. Nyugatnak sokat kell tanulnia Kelettől, a szemlélődés értékeihez való ragaszkodását illetőleg — talán még ez a ragaszkodás is veszélyben forog, Kínában és Indiában bizonyos kapitalista vagy kommunista propaganda eléggé felkavarja a problémát. De hivatkozom arra, ha a szerencsétlen Nyugat tévelygéseire, gyengeségeire fényt vetünk is, a keresztény ember testvéri szánalmat érez iránta és perbe száll érte a Kelettel is.

Végül engedjék meg, hogy Szent Tamásnak a Megtestesülésről mondott szavait idézzem, melyek a legélesebb fényt vetik a kérdésre : „A Megtestesülés misztériumában az isteni teljesség leszállása az emberi természet mélysegeihez, fontosabb, mint az emberi természetnek Istenhez emelkedése“ — igazság, nemcsak a fő, de az egész test számára is.

Azt gondolom, a Nyugat csak úgy háríthatja el a krízist, ha felismeri ezt a nagy igazságot s megérti, hogy a cselekvésnek a szemlélődés bőségéből kell fakadnia. Ha a Kelet szemlélődésre irányuló hajlandósága szemlélődő filozófiai formák felé törekedett és az időleges, profán dolgok rendjében a szemlélődésnek és a természetes szellemiségnek oly nagy fontosságot adott, kérdezhetjük : vajjon Nyugaton a munkafelosztással a szellemiség és szemlélődés — nem filozófiai, hanem a természetfeletti szemlélődés — nem csupán az Istennek, Isten királyságának szentelt lelkeknek jutott-e osztályrészül, amíg a földi város dolgai az azonnali, gyakorlati siker és a hatalmi akarat törvényei alá jutottak. Ha a keresztény civilizáció új korszaka megszületik, a szemlélődés és a szellemiség törvénye valószínűleg alá fogja vetni a profán és időleges rendet, így ez a kor a *profán megszentelése lesz.*

Fordította : *Kenyeres László.*

MÉCS LÁSZLÓ VERSEI

I.

AZ ISTEN MA IS FIATAL!

Mint bika, mely vasláncot elszakít,
mert tette vágy a tétlen unalomból,
a kertbe ront, féltett virágait
tiporja, ápolt ágyasokban tombol,
vad izma duzzad, szeme vér-eres
és ökleléshez ellenfélt keres,

s mert nem talál mást ez a jó bolond,
az almafát kihívja viadalra,
az almafán épp kivirult a lomb
és rákacag e hetyke fiatalra
és busa fejét telidesteli
szórja szírommal, míg az ökleli :

úgy voltam én rég. Boldogság-adó
dukált nekem, (úgy hittem) piros bomba,
robbanni kész volt szívem, duzzadó
volt izmom s belerontva tavaszomba
reszkettek a tulipán-ágyasok
a fehér és a piros-vágyasok.

Nagy bajvívást kívántam s senki más
méltó ellenfélt nem lelven, birokra
hívtam ki Istent, mint a bibliás
Jákob, hír-, mámor-, pénz-, kenyér-jogokra
hivatkozván : Ő virágot dobott
reám s megáldott, mint rég Jákobot.

Hány éve annak ? Húsz ? Vagy milliomm ? ?
Lám, lám a kertben most egy majd egész vén
ember jár s vigyáz, hogy a lilium
megtartsa a szép hímport égre nézvén.
Mily aggastyán-okos, mily óvatos,
tapasztalt lettem, bölcsesség-botos !

Az Isten pedig ma is fiatal :
mer játszani labdás naprendszerekkel
s harangvirággal, csupa diadal
ez a bolondos szép tavaszi reggel !
Ellenfelei, mint ruhadarab
vénülnek, Ő meg ugyanaz marad.

Mily vén lett Néró, Voltaire ! Meglegyint
a kriptaszag nevükre. Dohos por lett
mind, aki káromolta Őt. Lenint
háromszor balzsamozta már a Szovjet
és önmagát is. Hulla-szaga van.
Az Isten meg tavaszt játszik vigan.

Itt járok a tavaszban csendesen,
vén gyermek s kérem Őt, ifjú Atyámat,
hogy malaszt-keze fogja a kezem
és villanyozza minden porcikámat,
s míg éveim e színes madarak
egyre fáradtabb szárnyal szállanak,
— lelkem örökre fiatal marad !

II.

ÁLMODNAK A VETÉSEK

Aratott, csépett, majd kiment a gazda
és elvetette a kenyér-magot.
A szél is csépett : mindenféle gazba
gázolt s elszórta a szépség-magot.
Az Isten rájuk mosolyogva nézett
és elvetette a jóság-magot.
Most hó alatt álmodnak a vetések.

Álmodnak, hogyha jó a tavasz-ünnep,
emberré lesznek : vér lesz a kenyér
és szív-motort hajt ; vér lesz életünknek
szent ritmusában a szépség-vetés ;
s ha valósággá, vérré lényegülhet
bennünk a jóság : földre száll a menny.
Emberről álmodoznak a vetések.

Igaz, most rajtuk vastag takaró van
s véres játék zajong a takarón :
patkós csizmák zárják a kört a hóban,
sovány hajtók és jól táplált urak
nyulat, rókát vadásznak nagy hűhóval,
ropog a puska, csupa vér a hó
s a hó alatt álmodnak a vetések.

A Föld megőrült s rajta körvadászat
készül, még tart a fehér őrület.
A haladás hazug, csalóka látszat.
Moszkvától Addis-Abebaig és
Japántól Londonig hejehujáztat
a véres farsang vágya lázasan.
S a hó alatt álmodnak a vetések.

Sovány polgári s szovjet hajtó-nyájak
kövér polgári s bolsevik urak
már körbezártak minden égitájat.
Itt-ott már lőnek. Mint hitvány nyulat,
lövik az embert. Elnöknek, királynak
intése kell csak s véres lesz a hó.
S a hó alatt álmodnak a vetések.

De egyszer majd a fehér őrületnek
Napként véget vet az Isten Szíve :
kérgén a világlelkiismeretnek
a hó elolvad. Boldogság-eretnek,
lator lesz, nem hős, aki vért csapol.
A Föld megújul : emberré születnek
a történelmi téboly-tánc alatt
lent álmodó szépség- s jószág-vetések.

1.

Szép, langyos tavaszi délelőtt volt. A hegyek felől szelíd fuvalom szállt és megbolygatta a gyümölcsfák rügyekkel teli ágait. Vidáman csillogtak a városka tetői a napfényben délnyugatnak fordult szélkakasaikkal. A házak tisztán, multheti záporoktól ragyogóra mosdatva lapultak kétoldalt a kacsaringós utcák mentén. Előttük a kövezet csatornaszerű mélyedéseiben tavalyi kórók, céltalan hulladékok heverték, málló hordalék, amit a hegyoldalokról sodortak le s otthagytak az olvadáskor lerohanó hirtelen árvizek. A fönnakadt magvak néhol gyökeret eresztettek, s a kövek ujnyi réseiben nyurga fűszálak lengedeztek. A füvek közt tyúk kapart és kárálva hívta sárga csibéit. Az ég derűs volt, tiszta kék, s alatta szinte kivirágzottak a dóm két karcsú tornyának ágbogas kőcsipkéi.

Márton, az ács tágas udvarán foglalatoskodott a frissen gyalult deszkák közt. Mögötte a kecskelábas asztalon heverték a szerszámai. Kigombolta prémes báránybőr kabátját, mert a déli melegben megizzasztotta a munka. Kintről zaj hallatszott: csatlósok vágattak el a ház előtt, s a menték rézgombjai büszkén villantak. A kapu tárva volt, látszottak a szemközti ablakokban fölbukkanó kíváncsi női fejek, s az utca túlsó oldalán a lármás gyereksereg, mely futva követte a cifra vitézeket, s most bámészan megállt, ahogy azok eltűntek, távol, Szent György terén, a városháza árkádjai mögött.

Delet harangoztak. Az ács levette fővegét, végigsimított a szakállán, és nagy fohással kezdett neki az Angelusznak. Az asszonyok szégyenkezve kapták vissza fejüket, s a következő pillanatban már csak az ablakfüggönyök szemérmes csipkéi fehérlettek ki az útra. A gyerekek halkabbra fogták hangjukat, keresztet hánytak magukra és elsompolyogtak.

Nagyot kondult a harmadik vers után a harang, körül visszazengett rá a hegykoszorú zsendülő erdőivel, s az ég is, kék kupolájával; aztán csönd lett, csak a kotlás lármázott, pelyhes kicsinyeit új zsákmányhoz csalogatva. Az ács még mindig imádkozott.

— Kész az ebéd! — kiáltott a konyha felől egy fiatalos női hang, s a nyíló ajtó gőzében egy szőke, főkötős fej kémlelt ki; szőke fürtjei a főkötő alól makrancosan tekeredtek ki, rá formás vállaira.

— Márton bácsi, kész a leves! — ismételte türelmetlenül a hívást, de a szigorú tekintet elől visszahúzódott, kedvetlen vállvonással, a konyha zajos homályába.

— ... ad resurrectionis gloriam perducamur, per Christum Dominum nostrum, Amen, — fejezte be végre mély dörmögéssel az ács ájtatosságát, olyan hanghordozással, ahogy tisztelendő Flórián atya, Szent Tamás káptalanjának prépostja szokta figyelmeztetni elmélázó ministránsát a feleletre. Keresztet vetett, lassú, kimért mozdulatokkal, hóna alá vette szerszámait, az éles baltát és a gyalut, s a ház felé indult.

Ekkor fényes hintó fordult be a tárt kapun, kocsisa peckesen ült a bakon s a lovak kényesen emelgették lábaikat. Két ünneplőbe öltözött, méltóság-
teljes férfi szállt ki; tisztelettudó főhajtéssal köszöntötték Mártont, az ácsot.

Két szenátor volt.

2.

Bent a hűvös, homályos, forgácsillatú szobában, melynek csupasz falain Krisztus keresztje és a Fájdalmas Anya képe volt az egyetlen dísz, almabort kínált vendégeinek az ács. Azok elhelyezkedtek a durva asztal mellett a kényelmetlen székeken, zavartan kóstolgatták a fanyar italt és céljukat kerülgetve dicsérték az időt, a rendes háztájat és a faragott szekrényt, az ács mesterművét.

— A város nevében kérelemmel jöttünk, — tért végre a tárgyra az egyik.

— Készséggel állok nagyságtok szolgálatára, ha tellik erőmtől.

— Nem koccint velünk, Mester?

— Böjt idején, — szabadkozott lehajtott fejjel az ács — Urunk szenvedése emlékezetére ha nem tartok nagyságtokkal, elnézik talán.

A két szenátor rajtakapottan húzta kezét az asztal alá. Nem nyúltak többé a kívánatos kupákhoz.

— Tegnapelőtt este, — tért vissza hivatalos hangjához az első — Roráriusz Bálintot, aki a husvétii passió Judást játszotta volna, halálos készsúrás érte, ahogy Szent Sebestyén utcáján hazafelé haladt. Délután temetjük.

— S a gyilkos?

— Nyoma veszett.

— Utól fogja érni az Úr méltó haragja.

— S most Judás szerepe árván maradt. Bármilyen mélyen foglalkoztatja is szívünket a gyász, kötelességünk, hogy helyetteséről gondoskodjunk, annál inkább, mert az idő sürget. Tudjuk jól, hogy mester annakidején elutasította Krisztus Urunk szerepét, méltatlannak mondván magát a Legszentebb képének viselésére. S most mégis kénytelenek vagyunk kegyességhez fordulni, aki mindünknél jobban ismeri a szent könyveket, s nem eshet nehezére a szerep megtanulása, s mert úgy gondoljuk, városunk nagyságos tanácsa ...

Cirkalmas mondataiba bonyolódva a szenátor verejtékét törülgette s egy pillanatnyi szünetet tartott, keservesen pillogva társára, a hórihorgas,

gunyorkás arcú Kemenes Balázusra, aki a szép mesterségek tudósa volt és libertinus hírében állt. Ezt a pillanatnyi szünet elég volt az ácsnak. Előrelépett, tiltakozva fordította ki tenyereit, de mielőtt szóhoz jutott volna, Kemenes Balázs parányi gúnnyal folytatta társa abbamaradt mondókáját.

— Magunktól természetesen nem merészeltük volna kegyességedet magányában háborgatni, tudván jól, mily becses ájtatosságokban tölti idejét ; de Juliánusz atyánk, Szent Erzsébet oltárának misés kanonokja, — s itt mély tisztelettel hajtotta meg fejét — akihez először fordultunk, ezt a tanácsot adta.

Az ács visszahátrált előbbi helyére, a szekrény mellé, és megadással hallgatott.

— Menjetek Márton testvérünkhöz, ajánlotta tisztelendő Julián atya, — folytatta kenetesen és ravaszul Balázs — ő példás alázatosságában vállalni fogja kívánságtok teljesítését és megmenti, méltó áldozatával, városotok becsületét ; akit meghívtatok, s akik eljönnek, épülni Krisztus szenvedésének történetén, nem fognak zúgolódva visszafordulni. Márton testvérünk meg fogja tenni, amit mindnyájan várunk tőle, elöttetek fog járnai az önmegtágadás gyakorlásában, s mindőtök szeme láttára átélve a megtévedt tanítvány szörnyű bűnét, szenvedésével még magasabbra fog jutni a Megfeszített szerelmében.

Márton, az ács földre szegezett fejjel töprengett sokáig. Homlokát belepte a verejték, s ajkai ismeretlen lelki küzdelemben vonaglottak. S csak sokára adta meg rekedten, halkan a feleletet.

— Legyen, ahogy kívánjátok.

Áadták neki az áruló vastag papírra írt szerepét. A tekerics gyűrött volt és látszott rajta a meggyilkolt Roráriusz Bálint vére.

3.

— Csakhogy elmentek ! — kukkant be a lány az ajtón, s az asztalra tette a párolgó ételt. De Márton nem nyúlt hozzá. Az ablakhoz ment és bön-gészni kezdte az összevérzett papirokat.

Fönt, az első lap jobb sarkában, egymásra tolakodott betűkkel, Márk igéi álltak. „Iskarióti Judás pedig, egy a tizenkettő közül, elméne a papi fejedelmekhez, hogy őt nekik elárulja. Kik hallván ezt, megörülének és ígérék, hogy pénzt adnak neki. És módort keres vala, hogyan adja őt kezükbe alkalomadtán“.

Maga elé bámult és sokáig úgy maradt mozdulatlanul, szinte megbabonázva. Csak akkor neszelt föl, mikor megszólaltak kint a harangok, hogy zengésükkel kísérjék Roráriusz Bálintot utolsó útján. Fölvette kabátját és sietve ment végig a néptelen utcán, hogy utolérje a menetet, mielőtt ki-

kanyarodik a kapun a falak alá, mezők felé, a temetőbe. A népség tisztelettel húzódott el az útból.

A nyitott sír mellett roskadozva állt a szerencsétlen anya, férje karjára támaszkodva. Az ős Roráriusz Antal tétova tekintettel kalandozta be a lilás alkonyi eget, mintha annak halvány, fátylas csíkjaiból akarná kiolvasni a megölt fiú titkát. De az ég néma volt s a levegő tele a friss tavasz nyers ígéretével.

A pap befejezte a szertartást, elhalt az ének ; a gyászolók elszéledtek, s hazaindult végre a bánkódó család is. Csak Márton, az ács, maradt a friss sírnál. Lenézett a szelíd lejtőn a város felé, s látta a ciprusok mögött eltűnni fekete, uszályos öltözetében a roskadozó asszonyt. A kopasz hegyoldal rozsdás sziklái sötétbarnára váltak, s a csúcs merev fenyői fölött kigyulladt az esthajnali csillag. Márton lehajolt a sírkereszthez, még egyszer figyelmesen elolvasta fölíratát. „Valentinus Rorarius baccalaureus artium, obiit a. 1507, 18. Mart. In te Domine speravi.“

S ekkor különösképen eszébejutott Máté evangéliumának egy helye. „Jaj annak, ki az Emberfiát elárulja. Jobb lett volna annak, ha nem született volna az az ember. Megszólalván pedig Judás, ki elárulta őt, mondá : Csak nem én vagyok, Rabbi ? Felelé neki : Te mondád.“

Sietve elhagyta a temetőt.

A kanonokok házai mellett vezetett az útja hazafelé. Az ablakok mind sötétek voltak, egyedül Julián atya szobájában pislákoltt a mécs. Az ács megállt, hirtelen elhatározással a kapuhoz lépett, a csengő felé nyúlt ; már-már megrántotta a zsinórt, mikor mégis meggondolta magát és óvatosan elosont.

Mögötte a dóm két tornya fenyegetett ; olyanok voltak most, mint két könyörtelen, óriási dárda.

Innét Szent Sebestyén utcáján át juthatott haza leghamarabb ; ez a néptelen sikátor nyílegyenesen vezetett a vakablakos, gyanus viskók, csupasz tűzfalak közt, s alig pár lépésre az ács otthonától torkoltt bele a nagy kerülőkkel haladó főútba. Márton ösztönösen a sikátornak vette lépteit, szokás szerint. De a sarkon tétován megtorpant, visszanezett, nem követik-e, s inkább a kerülőt választotta, pedig már későre járt. Főnt az ég csupa csillag volt.

4.

Végigvetette magát az ágyon, lecsukta pilláit, de nem jött álom a szemére. Nyugtalanul forgolódott, erőltette az alvást, majd reménytelenül megadta magát ; kezeit összekulcsolta a tarkója mögött, s így, hanyatt, bámult bele az éjszaka áthatolhatatlan sötétségébe.

Ott, ahol a falon Krisztus keresztje függött, egyszerre egész világosan meglátta Roráriusz Bálint vidám, csinos fiatal arcát. Mosolygott, ugyanúgy,

mint mikor Krakkóból hazatérve először sétált végig vasárnap délelőtt a városkán, s a lányok alattomban megfordultak utána. Farkasszemet néztek, de a fiú képe közben elváltozott, furcsán riadtra, majd fájdalmasra, megmerevedő ajkain a rémület félbenmaradt kiáltásával. A földön előre bukva feküdt, s ő mégis szemben látta; vállát fájdtva fölhúzta, hogy magasabban volt a fejénél, és szép halvány arcára sötét csíkban csordult rá a mély sebből a vér.

Roráriusz Bálint most előrelépett és jéghideg kezét rátette az ács verejtékes homlokára. „Mért kellett ez neked?” — kérdezte szemrehányóan.

Márton iszonyú erővel rúgott a levegőbe, öklével is előreütött és vadul fölkiáltott.

— Nem, ne gyötörj! Tudod, láttalak! Ne, engedj...

Megijedt a saját hangjától, kijózanodva ült föl, körültapogatott, de a keze akadálytalanul siklott a levegőben. Fényt lobbantott: a kereszt ott lógott bántatlanul a falon.

Visszafeküdt és mormolva imádkozott... sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem... S most Roráriusz Bálint halkán a fülébe súgta: „A kést vedd a csatornába, mossa le róla a vért a víz, temesse be pengéjét a főveny.”

Fölugrott, rajtakapottan, s a szekrény felé tapogatott a sötétben. Kint a folyosón lépések koppantak s imbolygó lámpavilág jelent meg.

— Ki az? — szólt ki remegő hangon.

— Csak én.

Fölnyílt az ajtó, Margit lépett be, fején kendővel, mely alól kifolytak gubancos szőke csigái. Rámosolygott az ácsra.

— Márton bácsi kiáltott?

— Nem, dehogy, honnan veszed?

— Pedig én biztosan tudom, hogy Márton bácsi kiáltott.

Értelmetlenül fölvihogott, s az ács csak most vette észre, hogy egyetlen szál ing minden ruházata.

— Megfázol, lányom, — dadogta zavartan és bizonytalanul rátapintott a vállára — igen, megfázol, — mondta most már fölényesebben — tudod, hívős van, csalékony tavasz...

Hirtelen erőt vett magán, kituszkolta az ajtón és megfordította a zárban a kulcsot. Kint búsan hangzottak a lassan távolodó léptek, s az ajtó kémlelőjében egyre fogyott a sárga fény; végül kialudt egészen, Margit szobájának ajtaja csikordult, s az ács ott maradt újra egyedül a sötétben.

Izgalma elmúlt már, csak végtelenül, elmondhatatlanul szomorú volt. Megalázottnak érezte magát a lány cinkos mosolyától, mely azt vágta a szemébe: tudom, hogy kívánsz engem, ime eljöttem, végy birtokodba. És egyszerre fáj is, hogy el kellett küldenie, el az egyetlen lényt talán, aki igazán jó volt hozzá, aki lázas tavaszi türelmetlenségében belelátott az ő

lelke iszonyatos bozótjába, s belevetette volna magát, önfeláldozó meg-gondolatlansággal, ennek a bozótnak a tövisei közé. Úgy érezte, csöndes megértésüknek egyszerre vége lett, vége lett, ahelyett, hogy elkezdődött volna.

Az ács most visszaemlékezett vágya első gerjedezésére, tiltakozásaira és beleegyezésére, vissza arra, hogy kerítette hatalmába a pusztító szenvedély, amelynek gyávaságból nem merte átadni magát, s amelyet gyöngeségből nem tudott kiirtani magából. Szentnek hitték, szentnek mutatta magát, de éjszakákon Margittal álmodott és örült álmainak, szívesen tért nyugodni s nem készítette ágya mellé az ostort, hogy elűzze vele a test kísértéseit. Margit karjait érezte nyaka körül, Margit száját érezte száján, hitvány volt a tette s csak gondolatban bujálkodott, hazug félálomban, elhitetve magával, hogy nem tehet róla, az öntudatlanságnak nem ura. Reggelre kelve pedig így csalta meg magát: „Ő szegény árva lány, irgalomból vettem magam-hoz, nem úzhetem el, nem hagyhatom sorsára.“ Megbotránkoztatta a szeme, a keze, az agya, és nem vágta ki a szemét, nem vágta le a kezét, nem fegyelmezte az agyát. A könyörületes rokon volt, annak hazudta magát, pedig érezte, hogy egyre mélyebbre süllyed bujasága mocsarában; a nép meghajolt és senki nem gondolt rosszat, az ács meg szentséges hírébe burkolódzva félénk és konok bűneit ápolgatta. „Hogy volna vétek?“ — kérdezte magá-tól, és gyónásaiban nem akart tudni a vágyak éjszakáiról s az éjszakák mez-telenül kísértő árnyékairól. S így élt, imádságosan és megátalkodottan; mondotta, hogy „Uram, Uram“, de a lelke mélyén sötét titkot őrzött.

Margit tudhatta vajjon? Nem, az ács nem árulta el magát, ritka símo-gatásai atyáskodóak voltak, s fojtott remegését nem vehette észre senki. Nem történt semmi köztük; az ő bűnei nem a test, hanem a képzelet bűnei voltak, mindig újak és mindig ingerlően édesek.

És Margit ma este följánlotta magát. Szeret? — tanakodott az ács, és felelt is rá: nem. Nem, nem szerelem volt ez, hanem csak kaland, játékos, ostoba cédaság, tavaszi láz, semmi más; a föld is nedvektől duzzad ilyenkor, a levegő nyers és ezeken az éjszakákon pattannak ki a rügyek, a lányok nyugtalanok és céltalan várakozással terhesek, várakozással, melyben meg-érezik mások rejtett gondolatait, megremegnek, engedelmesen visszazengenek rá, alázatosak lesznek és éretten lekonyulnak, mint a túlduzzadt bimbók, mielőtt kifislenének.

„Hiszen őt szerette!“

Az ács szíve vadul dobolni kezdett esztelen féltékenységében. Emléke-zett, késő alkonyat volt, s ő látta a kertek alól besuhanni az árnyban Ro-ráriusz Bálintot; meglapult az udvaron fölhalmozott gerendák közt, szám-lálta a lassú perceket, a sorra gyúlongó csillagokat, a vére forró volt és majd szétvetette a testét, az agya lüktetett és úgy érezte, meghasad arra a gon-dolatra, hogy azok ott bent ketten az esti homályban, — azt hiszik, a szom-széd városban jár — elkövetik azt, amit ő elszalasztott, amihez mindvégig

gyáva volt, igen, egyedül csak gyáva, gyáva és nem jó vagy szent, gyáva! gyáva! Minden pillanatban kész volt rá, hogy berontson, rájuk törjön, de nem tette, várt és készült, elszántan, míg elvesztette szinte az eszméletét, ködös aggyal lopózkodt az ifjú után, akkor már egész sötét volt, részeg volt, önkívületben, csak ment, fal mellett, árnyékban, Szent Sebestyén utcáján Roráriusz Bálint után, aki szerelmesen füttyült az éjszaka csillagai alatt... S akkor ő arra gondolt, hogy ez most hazamegy és álmodni fog róla, aki csak övé, álmodni fog a szerelméről és érezni fogja a csókját, s ha most Szent Sebestyén utcájából kiér, akkor örökre eltűnik, akkor nincs hatalom szembenézni vele többet, s akkor ő itt marad kijátszottnak, némaságra kárhoztatva álszent áhitatában, már látszott a dóm fala, és akkor ő nem bírta tovább, ráugrott, és hátulról, tövig, mielőtt szólhatott, segítségért kiálthatott volna, a kést...

Egész testét rázta a láz. Kabátot kapott magára, a szekrényből magához vette a kést és elhagyta a házat. Keleten már a hajnal közeledését jelezte egy halavány csík. A patak fölött a hídon megállt, sokáig nézte az elfolyó habokat, s messze lent a parti fák fekete árnyait. S közben, mintegy véletlenül, kiejtette kezéből a véres szerszámot.

Tovább indult, kifelé a városból. Valami roppant a kabátja zsebében. Vastag papírtekercs volt. Kivette és megnézte az erősödő hajnali fényben. S ahol fölnyitotta, el is olvasta mindjárt az első sorokat:

- Júdás: Csak nem én vagyok, Rabbi?
- Christus: Te mondad.

5.

„Elmegyek Julián atyához és bevallok mindent.“ Ezzel az elhatározással tért haza a szokatlan hajnali sétából. De az utcán inasok jöttek szembe és mélyet köszöntek, asszonyok haladtak el mellette és tisztelettel meghajtották a fejüket. Az ács előkotorta szerszámait és nekifogott a munkának. Nem volt ereje letépni álarcát; a szégyenre gondolt, a megaláztatásra, a titkos ellenségek kárörömére: „Íme, a szent!“

A dóm tornyaiban reggeli misére kondultak a harangok. Keresztet vetett és indult, szokása szerint, a templomba.

A kapuban megtorpant egy pillanatra. Aztán meglátta házából kilépni a libertinus Kemenes Balázst, látta szakadozott sorokban a dóm felé haladni a friss fényben az ájtatosak csapatát, azokat, akik naponta mellette ültek a faragott régi padokban s bizonyára megbotránkoznának, ha üresen látnák a helyét. Levette kalapját és belépett.

Hívős homály fogadta, elől a főoltáron már lobogtak a gyertyák, a templomszolga csoszogva vitte ki a vizet és bort, s a sekrestyeajtóban, lilaruhás minisztránsai mögött, föltűnt a nagyprépost komoly, szikár alakja.

Az ács leborult, tenyerébe temette arcát, mintha imádkoznék.

Kint pedig a tavasz nőtt és teljesedett, barkák selymét bolygatta a szél, a dőmpárkány tekert testű kő bazilizkusai babonázó szemekkel zordan meredtek az égre, de az ég nem borult el, ragyogott és nevetett, ringatta a hancúrozó madarakat. A Szentháromság kútjából csobogott a víz, libák sora vonult végig az utcán, a patak felé és Dávid, az iskolamester, görnyedten vezette kamasz tanítványait, akik a misén énekeltek. A gyerekek nevetlenül vihogtak össze, amint meglátták a szakállas ácsot. Márton most nem haragudott érte. Úgy érezte, ezek a pattanásos képek — gúnyuk fintozába merevedve, ahogy Dávid hátrafordult — az egyedül őszinték s talán az volna a legjobb, ha mindenki a szemébe nevetne, ugyanígy, megcibálnák a szakállát, szemeköpnék és kiűznék a falakon túlra, mint vásár idején a hamis pénzváltókat. De a gyerekek elvonultak, elnyelte őket a káptalani iskola dohos, mélyöblű kapuja, a pedellus betaszította az ajtószárnyakat, s akikkel eztán találkozott, úgy néztek rá, mint szentre, Krisztus méltó és igaz barátjára.

Mert már előző délután híre futott az ács áldozatának: elvállalta Júdás szerepét, aki lemondott az Üdvözítőéről. Jámborságát új, fényes példa igazolta, a szemekből hála és csodálat sugárzott felé, s a tekintetek alázata jobban belekényszerítette hazugságába, mint valaha. Foglya volt bűnének, foglya a jóvátehetetlen hazugságnak, börtönné vált az élete, s ebből a börtönből nem nyílt semerre menekvés.

Szobájába menekült, mert udvarán sem volt már nyugovása. Minduntalan kósza járókelők haladtak el a ház előtt, lassú léptekkel, nyakukat forgatva, hogy lássák, megcsodálják, emlékezetükbe véssék a szent munkás alakját.

Bent aztán maga elé terítette a véres papirokat és lázasan olvasta a nehézkes betűkkel rótt sorokat. Mintha valami ellenállhatatlan erő kényszerítene, képtelen volt mással foglalkozni, mohón olvasott, a szavak, mondatok beleették magukat a szívébe, elméjébe, s bármennyire is erőltette másfelé gondolatait, minduntalan a szerep szólamai ötlöttek föl benne.

Később hangosan szavalva járkálni kezdett és Margit, mikor az ebédet hozta, azt hitte, megháborodott.

Egy hét volt még nagyszombat ünnepéig.

Márton, a reggeli misék kivételével, nem mozdult ki a házból. Szakálla elburjánzott, szemei alatt is kiütköztek a rendetlen tüskék, tekintete tüzes volt, zavart és ijesztő, hogy a lány már be se mert menni hozzá, csak az ajtó elé tette le az ételt, ami sokszor megbőrösödött és kihűlt, mire éhségében kinyúlt érte az ács.

Az udvart fölverték a tavaszi dudvák, a friss deszkákra madarak piszkoltak és vásott kölykök beosonva torz figurákat rajzoltak. Az udvar végén a deszkabódéba csatangoló kutya húzódott be, ott hozta világra fázós, vinyonyogó kicsinyeit. Margit megszánta s odalökte neki az ételt, amit meghagyott az ács.

Márton lefogyott, arca beesett, szemei alatt árkok kéklettek. A lány néha az ajtóhoz lopódzott és szívdobogva hallgatta a kiszűrődő vad hangokat.

— Júdás, csókkal árulod el az Emberfiát ?

— Nem, nem én voltam, nem akartam, hiszen láttam őket, láttam a két szememmel, nem tudtam, mit cselekszem, mikor fölemeltem a kést és beledöftem, hátulról . . . irgalmazz ! irgalmazz !

A lány sikoltva futott el. De futtában is hallotta a rettenetes, hörgésbe fúló kérdést :

— Csak nem én vagyok, Rabbi ?

S rá a komor, zúgó, mennydörgésszerű feleletet :

— Te mondad !

6.

A szentelt tűz még nem hamvadt el a dómfal tövében, mikor már megzendültek a városháza tornyában a kürtök, s a kapukon bevágtattak az első kocsik. Csatlósok álltak kétoldalt az utcán, szorongatták hátra a kíváncsiakat. A toronyból, a néma harangok mellől kémlelve hajoltak ki Dávid mester tanítványai, harsogva kiáltoztak a lent állóknak, de a magasból azok nem hallották, mit mondanak. Csak a kapaszkodó, lelkendező karokat látták, amelyek a távoli, völgyben kanyargó útra mutattak, jelezve új hintók közeledését.

Új kürtök rivalltak, mikor föltűnt a megyeispán négyese. A szenátorok ünneplő feketében topogtak a városháza előtt. A posztósok céhjenek dalárdája rázendített a köszöntőre.

Kora délelőtt volt, de a fölbolydult városkából máris nagy csapatok vonultak a passió színhelyére. Meredek völgykatlan volt ez a városon kívül, alul a frissen ácsolt óriási hármasszínpaddal, s a lejtőn az előkelőségeknek állított padokkal, bársonyos székekkel. Ezeket szolgák őrizték ; a nép mögöttük telepedett le a lankán, szikladarabokon és szalmakévéken.

A völgy egészen megtelt, mire a kürtök bentről a menet indulását jelezték. Ragyogtak a napban a gazdagok bíborai, fényes rézgombjai, s a céhek hatalmas zászlói lobogtak a szélben. Elöl, mindjárt a kürtösök után, a szereplők jöttek, zárt sorokban, s már jelmezeikben.

Az ács nem volt köztük. S már mindenki elfoglalta helyét, már jelet adtak a kezdésre, mikor berohant, dúltan, tüskéktől véresre karmolva, a temető felől. Szemei égtek, arca ijesztő volt, s azok, akik mellett elhaladt, félve húzódtak félre.

Elhangzott a trombitaszó, a völgyet csönd töltötte be, hallatszott az áhitattal figyelő ezrek lélekezése.

Fönt, a legfölső színpadon, mely fölött, valószínűtlen magasban, az Atyaisten trónolt mozdulatlan angyalaival, a búcsúvacsorához készült Krisztus és a tizenkettő.

Akkor hallották a völgy aljából az Úr szelíd hangját.

— Bizony mondom nektek, hogy egy közületek el fog árulni engem. S a többiek, igen megszorodván, kezdék egyenkint kérdeni :

— Csak nem én vagyok ?

Ő pedig felelvén mondá :

— Aki velem kezét a táliba mártja, az árul el engem. Az Emberfia ugyan elmegyén, amint meg vagyón írva felőle, de jaj annak az embernek, aki az Emberfiát elárulja ; jobb lett volna annak, ha nem született volna az az ember.

Megszólalt pedig Júdás, aki elárulta Őt.

— Csak nem én vagyok, Rabbi ?

Az óriási nézőtérén halk moraj futott át. Márton, az ács, ismert valójából kivetkőzve, lobogva és feneketlen gonoszsággal hajolt az Üdvözítő felé, hangja egyszerre volt szelíd, hízelgő, komor és fenyegető, mosolya lázított és gyilkolt, maga volt a gyalázatos bűn, iszonyú, elvetemült árulás.

— Te mondád !

Az ács föluggrott, mögötte koppanva borult föl a szék.

Akkor Jézus a Getszemáne nevű kertbe vonult a tizeneggyel.

— Üljetek le itt, míg odébb megyek és imádkozom.

Maga mellé vevén Pétert és Zebedeus két fiát, kezde szomorkodni és gyötrődni. S mondá nekik :

— Szomorú az én szívem mindhalálig. Várjatok itt és virraszatok velem.

Kissé előbbre menvén, orcájára borula, imádkozván és mondván :

— Atyám, ha lehetséges, múljék el tőlem a pohár, mindazonáltal ne úgy legyen, amint én akarom, hanem amint te.

Tanítványaihoz méne és alva találá őket. Mondá Péternek :

— Így hát egy óráig se bírtatok virrasztani velem ? Ébren legyetek és imádkozzatok, hogy kísértetbe ne essetek. A lélek ugyan kész, de a test erőtlén.

Másodszor is elméne imádkozni. Majd visszatére ismét és ismét alva találá őket, mert szemeik el voltak nehezdedve. Otthagya őket, visszavonulván imádkozni, harmadszor is, ugyanazon beszéddel. Akkor tanítványaihoz méne.

— Aludjatok már és nyugodjatok, im elközelgett az óra, az Emberfia bűnösök kezébe adatik. Keljetek föl, menjünk, íme közeledik, aki engem elárult.

Míg ő szól vala, poroszlók és más fegyveres szolgák élén az ács jött, lobogva, megnőve valami fékezhetetlen belső viharban, hogy a nézőkön iszonyat futott át. Kardokkal és dorongokkal jövének, küldetve a papi fejedelmektől s a nép véneitől. Aki pedig elárulta, jelt adott, mondván :

— Akit megcsókolok, ő az, fogjátok meg.

És azonnal Jézushoz járulván, szóla :

— Üdvözlégy, Rabbi !

És megcsókolá őt.

Jézus pedig fölnyitá ajkát, hogy mondja neki : Barátom, mivégre jöttél. De mielőtt megszólalhatott volna, vadul, sátánian, élete álarcát lerántva, megmutatva mindnyájuknak meztelen, megátalkodott, sötét lelkét, fölkacagott, hosszan, vonaglóan Márton, az ács.

Egy pillanatra döbbsent csönd lett. Aztán fölzúdult a hátsó sorokban a népség. Kövek repültek, megindult a tömeg, sziklák záporát zúdítva rohant le a lejtőn, hogy bosszút álljon az árulón, aki elvetemültségében szemébe nevetett isteni Áldozatának.

A csatlósok kapitánya kürtöt fúvatott, katonák robogtak nekivadult lovakon a várfalak alól, de elkéstek ; mire megérkeztek, a tömeg már a színpadhoz ért, öles férfiak baltákat ragadtak, asszonyok és gyerekek kavicsokat hajigáltak, az előkelők riadtan menekültek, s a völgyet betöltötte a fölháborodás rettentő moraja.

A következő percben szörnyű recsegéssel összeomlott a hatalmas színpad, maga alá temetve a Mestert és a tizenkettőt.

Márton, az ács emberfölötti erővel rúgta le magáról a rázuhant gerendát, Aztán menekülni kezdett, föl, a hegyekbe.

Mögötte lassan elmaradtak az üldözők.

7.

Később, nagysokára, elült a völgyben a zaj. Az ács kibujt rejtekéből és megállt a sziklaélen. A katlan üres volt, a színpad romjai lassan kibontakoztak a porfelhőből s már alig füstölögtek. Lenézett a városra ; a téren tömeg feketéllett, s ebben a percben megszólaltak a föltámadást hirdető harangok, A szél szakadozott énekszót sodort föl.

— Surrexit Christus hodie . . .

És zászlók alatt megindult az ujjongó körmenet.

Az ács lehajtotta fejét. Teste tele volt sebekkel, ruháját ronggyá tépték menekültében az ágak. Tudta, hogy a városba nem mehet vissza többé,

Mögötte barlang torka feketéllett. Bernát és András remeték laktak itt hajdan, a csöppögős, nyirkos mélyben, ifjúságuk bűneit vezekelve.

Márton megkereste tekintetével a házat, amely az övé volt. Nehezen találta meg, erősen alkonyodott már. Sokáig nézte, aztán az égen kalandozott, s a lenti énekszóra figyelt.

— Surrexit Christus hodie . . .

Föltámadt Krisztus, akit elárult.

A harangok még mindig zúgtak. S az ő meggyötört lelkét lassan valami boldog békesség kerítette hatalmába, a föltámadt Krisztus békéje. Krisztusé, aki ebben a pillanatban fölnyitotta sziklasíriját az ő szívében is és megmutatta magát, vigasztaló fényességben.

Az ács levetette minden fölös ruházatát, gubancba kötözte és lehajította a völgybe. Aztán bevonult a barlangba, Bernát és András remeték örökébe.

Később — éjszaka volt már, szikrázó tavaszi csillagokkal — nyugtalan árnyék suhant végig a hegyen, s hegy aljában a temetőn, s megállt egy friss sírnál. Az új kereszt csillogtak az aranyozott betűk. „Valentinus Rorarius baccalaureus artium, obiit a. 1507. 18. Mart. In te Domine speravi.“

Márton, az ács, meglátta a ciprusokon túl a város villogó tetőit. És még egyszer elbúcsúzott.

Aztán, hosszú imádság után, Martinus remete visszavonult barlangjába, szívében a föltámadt Krisztussal, akit épp akkor hirdetett az álomból ébredőknek a dóm első harangszava. A kanonokok éjféli zsolozsmára vonultak.

Tápláld sugárzó himnuszokkal
a bánattól s kintől komor
lelkek sötétjét, míg önvéred
vetésén ellened tipor!
Legyen munkádnak s írig sorsa,
hogy vet és vet és nem arat,
s csikorogjon titáni vállad
a mások terhei alatt!

A célig kétség és hazugság
takarja bár utad sarát,
törhetetlenül menj előre
vason s szikrázó ércen át!
S tudd meg: bár terhed nagy s veríték
lepi be tested tört ívét, —
a te füledbe fogja súgni
minden titkát e földi lét!

Megedzve búban és örömben
fogadd egykedvűn a napot,
s titkon ne sírj azért magadban,
mit Isten elvett és adott,
a képtelen Emlék lidércét
töröld ki lelkedből s szemed
csak pornak nézze a göröngyöt,
mit a Gonosz elédbe vet!

Mint ritka, drága gyöngyöt gyűjtsed
a megváltott szellem szavát,
s az igazság kürtjével keltsed
a nyegle lelket s a tunyát,
ne legyen otthonod se házad,
pihenj a hold alatt s nehéz
utadnak minden lépte nyögje
a mások bűnös életét.

Az ég beszéljen rajtad által,
virrassz tékozlón és vakon,
és minden népnek lelke szóljon
az Úrhoz izzó ajkadon!
Korodban légy a kérdés, melyet
kérdezni egy kortárs se mer,
légy pompás költemény, amelyre
a rejtelmes jövő felel!

S ha a halál majd kígyójával
körülsavarja ősz fejed:
a lélek és az eszme őre
legyen bolyongó szellemed!
S midőn az Úr a Pantheonba
helyezte tested, éberem
látatlan és örök utadra
indulj e földi téreken!

Bolgárból fordította: *Boikliev Dimó*

AZ ELVESZTETT MESE

IRTA: TÓTH LÁSZLÓ

A SZÁZADVÉGI GYERMEK TÖRTÉNETÉBŐL

Nagyapa kemény ember volt. Peckes járásával, kihúzott derekával, magasan hordott, rövidsörtés és szürke császárszakállas szigorú fejével, kiálló, hegyes vatermörder gallérjával, szarunyelű vastag botjával, — amelyben keskeny acélpenge rejtőzött — mindig úgy ment végig a pesti utcákon, mint valami öreg generális, aki láthatatlan hadtestet vezényel. Pedig nem volt hivatásos katona, sőt ellenkezőleg: hivatalnokember és könyveket bujó magántudós volt, aki kora reggel Juvenalist szavalta, ebéd előtt Voltairet olvasta és vitatkozó széljegyzetekkel látta el, délután elmerült a Parsifal partitúrájába, este Macaulayban, és éjjel Schoppenhauerrel virrasztott. Mélységesen tisztelte a tudományt, amelyet mindenképpől valónak tartott és felolvadt a zenében, amelyet Isten legcsodálatosabb ajándékának hitt. De közben olyan erélyes volt, mint egy bakakáplár s olyan cifrán káromkodott, mint egy öreg betyárból lett csikósgazda. A katonás külsőt Olmützből hozta magával, ahol öt évet szolgált, mint az osztrák armádiába besorozott volt honvéd, a tudományszomjat pedig a veszprémi kegyesrendiek oskolájából, ahol egy bizonyos Rafai nevű piarista volt a magistere, akinek neve hallatára mindig könnybe lábadt a szeme.

Acélos nagy kék szeme volt, amely méltóságteljessé tette tatáros arcát s amelynek fölényes és fürkésző tekintete lenyűgözte azt, akire ránézett. Hivatalában pontos, lelkiismeretes, tekintélyt tisztelő és a fegyelmet megtartó volt, odahaza azonban rettenetes zsarnok. Ajtaján szívdobogva kopogtak be fiai, lányai pedig csak akkor mertek szólni hozzá, ha kérdezte őket. Felelőségét, a törekeny és bájos nagymamát a lovagias és várúri tirannusok módjára kezelte. Néha hóvirágcsokorral, vagy ibolyabokrétával lepte meg, de ha egyszer véletlenül elbeszélgetett valamelyik barátnéjánál és nem volt otthon nyolckor, akkor három napig nem beszélt hozzá.

A vendégeket szerette s elragadóan kedves volt velük, mulatságosan és szellemesen csevegett, akár De Ryon a Nők barátjában, de ha olyan valaki jött, akit utált, akkor táblát tett ki a szobája ajtajára ezzel a felírással, hogy „Nem vagyok itthon“. Ez a szoba különben különös vegyülete volt egy könyvtárnak, egy szerzetesi cellának, egy kovácsműhelynek és egy zeneteremnek. Óriási acél üllő mellett kis harmónium állott, a mennyezetig érő könyvesállványok előtt pedig szörnyű keménységű vaságy, amelyen matracok helyett, keresztbe mogyorófa rudak voltak elhelyezve, a mennyezet közepéből pedig lámpa helyett egy nagy csiga lógott le. Ezen télidőben faakasztón rövid bunda lógott lefelé szellőzés végett, nyáron pedig egy spárgahálóba helyezett vizes

spongya, amely ötpercenként hideg cseppeket ejtett az alatta álló gyönyörű intarziás asztalra helyezett és jeges vízzel tele pléhtálba. A szoba különlegeségét rendkívül növelte az is, hogy soha sem volt szabad benne takarítani, mert nagyapa szerint örülni kellett annak, ha a por a levegőből leszállt s épp ezért rendkívül helytelen lett volna a port törülgetéssel, vagy söpörgetéssel újra felkavarni. A bútorzatot viszont roppant érdekesen egészítette ki néhány óriás üveghordó, ebben barnaszínű ecetágyakkal nagyapa maga készítette az ecetet, nemkülönben egy ócska karikás, amellyel valamikor a pusztai lovakat kergette az Alföldön és egy nem is olyan régi kancsuka, amelyet kisebb gyermekeinek enyhébb megfenyítésére használt egykor. Akik a szobát először látták, rendesen nagyon megcsodálták azt a végtelen hosszúságú, keskeny és hengerformára fölcsavart papírlepedőt, amelyen a világ összes irodalmaiból és összes íróiból kivett idézetek sorakoztak föl egymásután, természetesen az eredeti nyelveken. Ezeket nagyapa reggel, öltözködés közben előbb megtekintette, aztán hangosan elmondta éspedig mindig öt görögöt, öt latint, öt franciát, öt németet, öt olaszt, öt angolt és öt magyart, amikkel is részben a nyelveket, részben emlékezetét gyakorolta. Új vendégek néha csodálkozva nézték nagyapa íróasztalán azt az ezüstbe foglalt hosszú kristály poharat is, amelyben hol tejes teát ivott beledobált főtt gesztenyével, hol kakaót apró száraz zsemlegombóccokkal. Kétségkívül érdeklődésre tarthatott még számot az acélsörtéjű, lóistálló számára való lapos kefe is. Ezzel nagyapa reggelenkint magát súrolta le. Továbbá az óriási szolgálati lovassági revolver. Ez esetleges rablótámadások ellen volt hivatva megvédeni nagyapa íróasztalát, amelynek közepső fiókjában apró facsészékben gyönyörű rendben sorakoztak, a filléresék, kétfilléresék, tízfilléresék és húszfilléresék, s az egy-, két- és ötkoronások. Ezekből időnként, esetleg azonban csak indokolt írásbeli folyamodványra, utalt ki kisebb-nagyobb összegeket a család szükségleteire.

Ebben az íróasztalban sok fiók volt s azokban patkószögtől a fiákerporig s a nadrággombtól a kocsikenőcsig minden található volt, kivéve természetesen mindig azt, amit nagyapa éppen keresett. Ezek között a fiókok között azonban volt egy, amelyik csak bizonyos személy számára nyílt ki. Ebben a fiókban csokoládék, száraz sütemények, építőszekrény, pléhágyú és több század gyalogos és lovas ólomkatona várta vásárnaponként a ház nagy és öreg zsarnokának kicsiny és ifjú főzsarnokát, — az unokát.

Akinek egyedül volt szabad ki- és bejárása ebbe a szobába, akinek bár-mikor szabad volt megzavarni nagyapát, akár Tacitust olvasta, akár a Neue Freie Poessest s akinek mindig akkora rendetlenséget volt szabad csinálnia ebben a szobában, amekkorát csak tudott. Ezt a rendetlenséget nagyapa néha azután hetekre állandósította.

Kivételes helyzetét az unoka kétéves korától kezdve foglalta el nagyapa birodalmában és mindvégig meg is tartotta. Ő volt továbbá az egyetlen, aki nagyapának ellent mert mondani.

A dolog ott kezdődött, hogy egyszer a pöttöm kölyök betotyogott nagyapához és azt mondta :

— Apapa, tunun tetején titi.

Nagyapa nem értette, hogy mit mond az unoka, aki erre megismételte követelését és makacsul kitartott mellette, mert még legalább huszonötször elmondta.

Nagyapa közben vakarta a fejét és mindenfélét próbált a kölknek oda-kínálni, de az mindent visszautasított, még a botformájú ikamot is és kitartott az eredeti követelés mellett : tunun tetején titi.

Mivel pedig nagyapa nem tudta előadni, hát ő maga odatipegett az íróasztalhoz és kihúzta azt a fiókot, ahol nagyapa addig a kétszersülteket tartotta. Belenyúlt és óriási diadalordítással kiemelt belőle egy hosszú magas süteményt, aminek a teteje tele volt szórva cukorral.

A családi nyelvészek megállapítása szerint az unoka ugyanis a torony — tunun — tetején cukrot — titit — követelt, amit a hosszú süteményben végre meg is kapott.

De a kíméletlen határozottság úgy látszik tetszett nagyapának, mert ettől kezdve a gyerek akkor mehetett be, amikor akart, a tunun tetején titit pedig nagyapa ezután maga adta elő számára.

Az unoka tekintélye különösen megnőtt nagyapa előtt akkor, amikor egyszer az őszfejú, márványhomlokú tábornok eljött meglátogatni az ő öreg honvédtüzérjét. Nagyapa egyik legkitartóbb és leghűségesebb katonája volt az azidőtájt olyan méltatlanul vádolt nagy magyar hadvezérnek. Nagyapa büszkén mutatta be az unokát, akire mamája ez alkalomból új ruhát adott föl. Ez a ruha azonban nagyon hosszúra sikerült s be kell vallani, kissé lyányos volt, — bár az unoka ekkor már elmúlt négy éves.

A tábornok mosolyogva lehajolt a gyerekhez és azt mondta :

— Hogy hívnak téged, kislyányom ?

Amire az unoka kétségbeesetten ránézett nagyapára, aztán kihúzta magát és villogó szemmel fölkiáltott :

— Tábornok úr, én fiú vagyok !

A tábornok megsímogatta a fejét :

— Hát ezt most már látom, — nagyot nevetett — de akkor nadrágot hordj öcsém, ne szoknyát !

A kisfiú erre kirohant, hazaszaladt a mamához, mert egy folyosón laktak nagyapával, — letépte magáról a ruhát és irtózatos bömbölés között nadrágot követelt magának.

Ettől a perctől kezdve nagyapa a szó legszorosabb értelmében tisztelte az unokát.

Mikor az unoka úgy tíz-tizenegy éves lett, már úgy beszélgettek, mint a barátok. Esténként, ahogy a nagy szobában — ahová nagyapa kijött vasárnap délutánonként egy órára családi életet élni, — mondom, ahogy a nagyszobában

estefelé besötétedett s a fehér mennyezetten az utca fényei árnyékokat futkos-
tattak ide-oda, az unoka arra kérte nagyapát, hogy meséljen neki.

Nagyapa nagyon sok érdekes történetet tudott 48-ból, meg az azután
következő időkből, hogy csapott ő fel honvédnek tizenöt éves korában, hogy
fagyott le a keze, amikor az elvesztett móri csata után — ő ágyú tetején, az
ágyúcső két fülébe kapaszkodva — csikorgó hidegben vonultak vissza Pestre,
hogy történt az, amikor Isaszegnél Damjanich rákiáltott: „Mit állsz itt, te
mafla, nem látod, hogy onnan lőnek!” — és rámutatott egy nagy épületre,
amelynek ablakaiból tüzeltek a mieinkre a cserepárok, hogy célozta meg ő
akkor a ház tetejét a kis mozsárágyúval, hogy röpült föl a bomba, hogy gyul-
ladt ki a tető, hogy nyomott a tábornok a kezébe egy ezüsthuzsast, amelyet
nagyapa élete végéig ott viselt a szíve fölött, — hogy volt a fegyverletétel
Világosnál, ahonnan egy icurka-picurka darab magyar zászlót elhozott magá-
val, mert széttépték és elosztották egymás között, hogy bujdosott a Bakony-
ban meg a balatoni nádasokban hónapokig, hogy fogták el végül mégis a
zsandárok, hogy vitték el Olmützbe, hogy vesszőzték akkoriban a katonákat,
hogy írta le akkor ő magának Petőfi Sándor verseit s hogy tartotta azokat
titokban a szalmazsákja alatt, hogy volt az, amikor áthelyezték Erdélybe,
hogy szökött meg onnan, hogy járt a bojároknál, meg Törökországban emigrá-
cióban, hogy jutott el onnan Párizsba Teleki Lászlóhoz, aki azt mondotta
neki, amikor útba akarta igazítani, „ha fölmentiroz az eszka lién“, hogy jutott
el megint Magyarországra, hogy volt házitanító Somssich Páléknál, hogy olva-
sott német újságokat a haza bölcsének, hogy kapta tőle azt a magafaragta
palcát, amit az unoka mindig ikam-nak nevezett furcsa manófeje miatt, hogy
volt az, amikor Liszt Ferenc náluk zongorázott és hogy volt, mikor Coquelin
Pesten járt . . .

Nagyapa ilyen történeteket mondott el. Később, évek múlva az unoka
ezeket sokszor újra meg újra elbeszéltette magának, de akkoriban még nem
ilyen mesékre vágyott, tündérmeséket szeretett volna hallani, királyfiakról
szóló meséket, akik feleségül veszik Tündér Ilonát, meg olyan mesét, mint az
Ali Baba és a negyven rabló . . .

De nagyapa nem tudott ilyen meséket.

— Menj a nagymamához — mondta mérgesen egy vasárnap este — az
majd mond neked ilyeneket. Én csak olyat tudok elmondani, ami igaz.

— A mese nem igaz? — kérdezte az unoka.

— Azért mese, mert nem igaz, — ami igaz, az történet.

— Kár, — mondta halkán az unoka s nem tudta miért, de valami na-
gyon fájt.

A következő vasárnap este azonban nagyapa bejött a nagyszobába s
kiadta a parancsot — nagyapa mindig parancsokat adott ki, — hogy gyujtsák
meg a lámpát. Amikor aztán a lámpa kigyulladt — ami nem volt egyszerű
dolog akkoriban, mert csavarni kellett, fujni, meg megint csavarni, amíg a

petróleumos bél szép kerek sárga-piros lángot vetett — akkor nagyapa elővett a zsebéből egy kis könyvet :

— Na, gyere ide, — mondta — hoztam neked egy meséskönyvet. Ezentúl ezt fogjuk olvasni.

Az unoka kezébe vette a könyvet, végiglapozta és nagyon örült neki. Sok szép mese volt a könyvben és gyönyörű képek, az egyik képen megvadult lovak elől mentettek meg éppen egy csecsemőt, a másikon egy hosszúszakállú bölcs tanított egy éppen akkora fiút, amekkora az unoka volt — s ezen a képen még mindenféle távcsövek, földgömbök, óriási körzők és nagy órák is voltak, — azután volt egy kép, ahol teveháton ültek ketten, egy öreg ember, meg egy kis néger gyerek, aki a teve nyakán csücsült. Ehhez a képhez is tartozott egy mese.

Nagyon szép mese volt. Jaj, de szép mese volt ! Az volt a címe, hogy : „Az utolsó datolya“. A kép miatt az unoka mindjárt ezt akarta olvasni, de nagyapa nem engedte. Előbb előlről kellett elolvasni végig az egész könyvet, ez a datolyamese pedig éppen a legutolsó volt a könyvben, s ezért csak a hatodik vasárnapon került rá a sor. Mert hat mese volt a könyvecskében és minden vasárnap egy-egy mesét olvastak el. De a könyv mindig ott maradt nagyapánál s a másik vasárnapon el kellett mondani az utoljára olvasott mesét.

Ilyenkor nagyapa mindig a fejét rázta :

— Nem jól mondd el ! Mindenfélét hozzáteszel, egy részit meg kihagyod belőle ! A mesét úgy kell elmondani, ahogy olvastad !

Az unoka nem így érezte. Mert ha ő elolvasta a mesét, akkor egész héten magában újra meg újra eljátszotta. Csakhogy akkor ő volt az a kis fiú, akit a bölcs tanított, meg a másik kis fiú, aki a lukas hatost kapta és a királyfi is, akinek a Delta nevű kutyája volt, meg a furfangos Balog Pista, aki mindenkit bolonddá tett, meg az az arab vitéz is, akiből a szultán nagyvezért csinált és igen és legfőképpen ő volt az a kis néger gyerek, aki a teve nyakán ült és a három datolya közül eltette az egyiket s amikor nagy veszedelem volt, akkor . . . igen, akkor . . . no, szóval . . . hogy ez az „Utolsó datolya“ mese — az volt a legszebb. Nem hiába volt a könyvecske végén.

Az unoka ezt szerette a legjobban. De ezt is, meg a többit is — ha el kellett mondani, nem tudta sohasem egészen úgy elmondani, ahogy mult héten olvasta. Mert amikor ő este — mielőtt elaludt — elkezdett a meséről gondolkozni, akkor kitalált hozzá mindig valamit. Vagy elhagyott, — nem felejtett el belőle valamit, hanem — elhagyott ! Ő maga sem tudta, hogy miért, de valahogyan úgy kellett, mert az nem volt odavaló. De azután hiányzott is belőle sokszor valami. Például ebben a gyönyörű mesében nem volt királykisasszony, akit a kis négerfiú a végén elvehetett volna feleségül.

Nagyapa nagyon meg is haragudott egyszer.

— Hát ha te nem figyelsz jól a mesére és mindig másfelé jár az eszed, nem fogunk többet olvasni ! — elvette a könyvet és elzárta. Eltelt egy fél év is, amíg egyszer újra előadta.

— De most azután figyelj, mit olvasol — mondta a nagyapa szigorúan — és hangosan olvasd . . .

A gyerek megint az utolsó datolyát akarta olvasni, de a nagyapa nem engedte :

— Rendet kell tartani a dolgokban — korholta, — ha te még mindig ilyen csacsi meséket szeretsz olvasni, a helyett, hogy a te korodban már komoly könyveket olvasnál, legalább gyakorold az emlékezetedet !

Így hát megint az elsővel kellett kezdeni s megint csak hat hét múlva értek volna el az utolsó datolyához. Csakhogy ebből a hat hétből hat hónap lett megint. Az unoka kanyarót kapott, amikor pedig az elmúlt, akkor már nyár lett, ők kimentek falura és csak egy szeptemberi vasárnap este kezdték újra olvasni nagyapáéknál a könyvet a negyedik mesénél. A következő vasárnap azonban nagyapa megint elégedetlen volt azzal, ahogy az unoka elmondta a mesét.

— Érthetetlen, hosszú verseket kitűnően meg tudsz jegyezni magadnak, ezekkel a mesékkal pedig folyton baj van ! Inkább olvasnál valami komoly dolgot . . .

De a következő vasárnap, meg az azután következőn megint csak odaadta a könyvet s a gyerek végre újra elolvashatta az utolsó datolyát. Csakhogy közben itt valami furcsa dolog történt. Az ő utolsó datolya meséje — az nem volt benn a könyvben. Egy másik volt benn. Mert az ő utolsó datolya meséje, az mindig megvolt, az ő fejében és mert ő azt újra meg újra elmesélte magának lefekvés után, meg falun, ha a vízparton üldögélt, amíg édesapja halászott. Meg a csendes csillagos estéken, amikor a verandán a nagyok beszélgettek, ő meg az eget nézte egy sarokban.

— Nagyapa, ez nem egy másik könyv ? — kérdezte.

— Micsoda számár kérdés ez ? Láthatod, hogy ugyanaz a könyv !

— Igen, persze . . . — motyogta a gyerek — de mégis . . .

— No, csak olvasd ! De a jövő vasárnap jól elmond nekem végre !

Jövő vasárnap azonban a mesefelmondás rosszabbul sikerült, mint valaha. Az utolsó datolya mesébe mindenféle tündérek szöktek bele, meg egy napkeleti királykisasszony, azután egy szultán és igen, egy sárkány is volt benne... Nagyon, nagyon szép mese volt, de nagyapa mégis rettenetes dühbe jött tőle :

— No hát, nekem ebből elég volt ! — mondta mérgesen. Megint zsebre-vágta a könyvet, bevitte a szobájába és elzárta. Legközelebb pedig más könyvet adott az unoka kezébe :

— Most már eleget tudsz franciául karattyolni, hát olvasd el ezt !

A gyerek — az immár kamasz gyerek — kinyitotta a könyv fedelét és a címlapon ezt olvasta : „Zadig — Voltaire“.

Az unoka szíve összeszorult valamitől, de azért engedelmeskedett és kezdte hangosan olvasni a francia sorokat.

A következő héten mégis megpróbálta s elkérte a régi meséskönyvet. Nagyapa letorkolta :

— Az már nem neked való! Olvasd csak tovább a Zadig-ot! De az n betűket ne mond olyan keményen, hanem inkább az orrodon keresztül.

A gyerek mégegyszer megpróbálkozott előhozakodni a meséskönyvvvel. Karácsony este volt.

— Nagyapa, — kérte — add nekem karácsonyra az utolsó datolya meséjét. Nagyapa hangosan fölnevetett..

— Hogyisne, egészen más könyvet kapsz te ma tőlem — és azzal elvezette az unokáját a karácsonyfa mellett az egyik ablakhoz, amelynek mélyedésében tíz aranyírádás nagy piros könyv sorakozott föl egymásmellett :

— Nesze, ezt olvasd. Ez Magyarország története! Millenniumi díszkiadás! — mondta büszkén. — Hanem azért adok neked egyet ráadásul is, hogy valami affélét is kapjál! — s azzal a nagy könyvek mellől levett egy kicsit, amelynek a tábláján csak egy név volt: Lamartine.

Érettségi után az unoka egyszer megkérdezte nagyapát:

— Mond, nagyapa, hová lett az a meséskönyv, amiben az utolsó datolya mese volt?

— Ördög tudja, elraktam valahova! De az is lehet, hogy odaadtam egyszer a házmesteréknek. Azoknak volt egy kis gyerekük.

Az utolsó datolya meséje tehát végleg elveszett e pillanatban az unoka előtt. Elveszett, de nem mult el.

Ez a furcsa, különös kis mese az öreg sejkről és a kis néger fiúról meg a három datolyáról, amiből egyet eltettek... és aztán... azután... no szóval. De ez a szép mese azért mégis valahogy az eszében maradt az unokának. Csak az volt a baj, hogy lassan-lassan már csak a szereplőkre, meg a címére emlékezett.

Mi is volt benne? Hogy is volt? Szultán, vagy egy napkeleti királykisasszony, vagy sárkány?... Benne volt ez mind, vagy nem volt benne? Miért őrizték azt a kis datolyát és aztán mit is csináltak vele?

Minden esztendő lassan elvett valamit. Ha egy nagy datolyapálma egész terméséről lett volna szó, a napok ahogy egymásra jöttek, az évek, ahogy egymásután eltűntek, — annak is minden szemét elvitték volna már. Hiszen mindent elvittek lassan s mennyi mindenkit is vittek el, a tábornokot elvitték, nagyapát is elvitték, furcsa szobáját is az acél üllőt, meg a harmóniumot, a sok csillogó fényes koronásokat és kétkoronásokat, az acélsörtés kezét, meg a mennyezetről lelógó kis bundát, meg apát, aki halászott, meg a mamát, aki valamikor a lányos kis ruhát varrta... Hogyne vitték volna el az utolsó datolyát is.

Csakhogy az unokának egyszer megint csak szüksége lett a mesékre. Most már neki kellett mesélni. Most már tőle kérték:

— Apuka, mesélj valamit, de nem igazat! — És az unoka-apuka úgy szerette volna elmesélni azt a szép mesét az utolsó datolyáról, ami olyan gyönyörű mese volt, hogy annál szebbet nem hallott soha.

Egyszer el is mondta a családban :

— Milyen kár, hogy az a kedves kis mesekönyv, amelyben az utolsó datolya volt, elveszett a nagyapánál.

Erre karácsonykor nagy csoda történt. Jézuska elhozta a fa alá a régi meséskönyvet.

Az öreg nagynénik, akiknél nagyapa könyveinek egy része maradt, mosolyogtak, amikor az unoka-apuka a fa alatt csodálkozva megtalálta ezt a régi meséskönyvet.

Megtalálta, de nem szólt semmit. Becsusztatta a zsebébe, aztán kiment a gyerekei szobájába és letette az ő könyveik közé.

— Majd holnap olvasok belőle nektek . . .

Másnap nem ért rá. Harmadnap kereste a könyvet. Nem volt sehol. Végigkutatatta a gyerekei egész könyvespolcát. — Hiába, — a könyv eltűnt.

Tűvé tette a házat, hiába . . .

— Mit keresel ? — kérdezte a felesége.

— Volt itt egy régi meséskönyv, szerettem volna a gyerekeknek olvasni valamit belőle.

Pedig nem is a gyerekeknek akart olvasni belőle . . .

— Ja, az a kis sárga könyv ? Azt odaadtam tegnap a vicééknek. A gyerekek már olvas.

— Azonnal hozasd vissza !

— Minek, van itt elég másik, sokkal szebb . . .

— Nem, nem, hozasd vissza. Kérlek, azonnal . . .

A felesége csóválta a fejét, de azután leküldte a cselédet egy másik, szebb könyvvel, hogy tévedésből küldték azt a kicsi öreg könyvet s kéri vissza, itt van helyette ez az új szép könyv.

A könyv hát megvolt újra.

— Mikor olvasol belőle újra, apuka ? — kérdezte a lyánya.

— Majd holnap, fiam, holnap este — s azzal bevitte a könyvet magához s letette az íróasztalára.

Amikor azután éjjel lefeküdt és elcsendesedett a ház, kezébe vette a könyvet és — most már nem volt nagyapa, aki tiltsa, — mindjárt a végén kezdte el olvasni. Ott volt a mese : az utolsó datolya.

Ott volt ?

Nem volt ott !

Az a mese, ami ebben a könyvben volt, gyöngé, ügyetlen keleti meseutánczat volt, rossz és otromba mondatokkal, régimódi, gyenge és izléstelen képekkel. Maga a történet sem volt semmi különös. Egy öreg arab kereskedő elindul, hogy árukat vigyen az egyik oázisba s a kis néger tevehajcsár fiúnak adott induláskor három szem datolyát. De az csak kettőt evett meg, mert egy öreg böleştől azt hallotta, hogy mindig három dologra kell gondolni : a multra, a jelenre és a jövőre. Egyet megevett a multért, hogy az éhségét csillapítsa,

egyed megevett a jelenért, hogy az ízét élvezze és egyed — eltett a jövőért. Azután jött a számum és elborított tevé, öreged és gyereket, s ez az egy daltolya elég volt, hogy az elalélt öreg kereskedő magához térjen tőle a vihar után, így szépen el is érkeztek az oázisba, a tanulságot pedig a kis néger gyerek mindig megtartotta. Ez volt a mese.

Ez volt ? A könyvben ez volt. De nem ez volt az a mese, ami harminc . . . jaj, ne is mondjuk harminc és hány év előtt az ő meséje volt. Nem. Ez más mese. Ez, a nyomtatásba, ide a könyvbe belerögzített mese, — ez nem az övé. Az övé ! Hol van az övé ?

Letette a könyvet s másnap azt mondta a feleségének :

— Nem bánom fiam, ha ezt a könyvet odaadják akárkinek . . .

— Miért, hiszen nagyon akartad.

— Azt hittem, hogy másik . . . kerestem benne valamit.

— És nem volt benne ?

— Nem ! Az a mese, úgylátszik, elveszett . . .

— Azért jó lesz a gyerekeknek — mondta az asszony, — sajnáltam is már tegnap, hogy odaadtam. Mégis egy olyan régi családi emlék . . .

— Igen, — mondta a férfi — régi emlék, de hát ez . . . — nem folytatta.

Érezte, hogy az ő meséje örökre elveszett. A könyv előkerülhetett, de azt a mesét ő nem fogja megtalálni többé soha. Soha, soha többé ! . . .

PONCIUS PILÁTUS SZEMÉVEL NÉZVE

IRTA: PAUL CLAUDEL

És mindenekelőtt a csibék! Okvetlenül figyelmeztessetek a csibékre!
A dolog nagyon fontos.

Nem tudom mit lehet kifogásolni azon, hogy Pilátus ebéd után háromkor, ami az ókoriaknál a kilencedik órának felelt meg, mélyen aludt. Nem szabad elfelejteni, hogy gyarmati hivatalnok volt, s így a délutáni sziesztálást zsarnoki módon megszokta. Állása kényszerítette, hogy ellenőrző körutakat tegyen, egészségtelen vidékeken, mint a Jaffa síksága és a Jordán völgye; az lett volna a csodálatos, ha nem gyötri valami kis mocsárláz. Másrészt meg szörnyű éjszakája volt. Ha valakire maroknyi zsoldossal egyszer is ráhárult volna a rendfenntartás felelőssége egy rendszerint eseménytelen és ernyedtt ázsiai városban, s most hirtelen, érthetetlenül minden forrongani kezd, megértené mire gondolok. A zsidó húsvét hasonlít a Ramadamhoz vagy a Moharemhez. Jeruzsálem nyüzsgött a Földközi-tenger négy sarkából odasereglett zarándoktól, levegőjében a megszokott környezetből kiszabadult és a zsandárok szeme előtt megfutott ünnepváró emberek fanatizmusa és ingerültsége izzott, a söpredékről nem is beszélve, amit ezek a népi ünnepek mindig magukkal hoznak. És ekkor, egy túlszűfolt nap ezernyi gondja után, következett azoknak az átkozott papoknak valóban megengedhetetlen puccsa, majd éjfélkor a letartóztatás, a dühöngő tömeg hömpölygése Kaifás ítélőszékétől Annáséhoz, a vén bakkecské a város minden részében, akiket gyaloghintóikon hurcolnak a keskeny utcákon, előttük fáklya s körülöttük bámészkodók, akiket korbáccsal kergetnek szét. Végül reggel a hivatalos bírói eljárás, megjelennek helytartói székem előtt; rettenetes erőfeszítés után sikerül az őrjöngő zshivajba látszólagos rendet, fegyelmet vinni, a nélkül, hogy lázadás vagy emberhalál történt volna; Róma részéről csupán konok csend, ami az illetékesek jóváhagyását jelenti, zárkózottság, részvét és ravaszság keveréke; megérthető, ha valaki ennyi munka s ilyen eredmény után szükségesnek érez némi pihenést. S akkor, hirtelen, pont háromkor, a felébredés! mindazzal, ami utána következett egész napnyugtáig! Ha ugyan volt nap az égbolton, s a józan égitest nem látta helyesebbnek, ha elhúzódik a Furiák fáklyáitól megvilágított üreg felől!

Igazságérzettől hajtva s miután ridegen megvizsgáltam hivatalnoki lelkiismeretemet, nyugodtan állítom, hogy ebben a hirtelenül felszínre került eseménysorozatban, ahol semmiről sem tehetek, kifogástalanul viselkedtem. Majd mindent megmagyarázok, ha óhajtják, de már most elhárítom magamtól a felelősséget. Mindent a zsidók intéztek egymásközt. Az ő dolguk. Én

római közhivatalnok vagyok, feladatomban az, hogy rendet tartsak, mást nem lehet kérni tőlem; nem sejtetem, mi történik a zsinagóga dühödő légkörében. Ami fontos: uralkodni az idegeken, visszaszorítani és elfelejteni bizonyos tényeket, melyek könnyen tévútra vezetnek, ha az ember hosszasan töpreng rajtuk. Nem, nem, csak semmi veszélyes gyengeség. Egy dolog lényeges: az eredmény. Róma hallgat. Heródes kibékült velem. A Sahendrin hivatalos levélben köszönetét fejezte ki (s bár a címzésben valami kis félreértés volt, átengedtem magam az örömeiknek), mit lehet még kívánni tőlem? Ha ezek a vadak tényleg Istenüket áldozták fel, ez az ő dolguk, mosom kezeimet; vére, amint ők mondják illetlenül, fejükre száll! Az én isteneim: ez az öt derék kis házi isten, mindig átlagosan jó szolgálatot tett utazásaim alkalmából. Hát csak nem tételezik fel, hogy belekeveredem ebbe az ocsmány ázsiai babonába.

De ami súlyosabb: a csibék nem akarnak enni. Ilyet még nem láttam.

Pedig pontosan követtem a szertartáskönyv utasításait (*auspicia ex tripudiis*), melyeket a felvételi vizsgára szóról szóra betanítottunk velünk, sőt még néhány többé-kevésbé törvényes kis trükköt is alkalmaztam, melyeket a tapasztalás ajánl, ha ezek a piszok állatok nagyon makacsok. Semmi eredmény. Nem akarnak enni. Azt hittem, ezek a palesztinai csibék a hibásak. Diplomáciai úton, nagy költségen, drága főpapi kopasznyakú csirkéket hozattam, melyek szárnyukon viselik az Augurok jóshelyének pecsétjét. Néhány zsák étvágyat keltő kölest is küldtettem magamnak. Semmi eredmény: mihelyt összeeresztik őket öt kergető csirkével, nem akarnak enni, s az ember erőszakoskodik, inkább csőrüket csattogtatják, *hic et nunc*, ahogy jogilag mondják. Hát mire gondoljon az ember? Egyfelől hivatalnoki lelkiismeretem semmit sem hány szememre, — másfelől meg itt vannak ezek a csibék. Hol az igazság?

S mindez minduntalan megismétlődik! újra kezdődik! alaposan össze kell szednem magam, ha nem akarok teljesen megbolondulni! Hirtelen felriadok, hulló cserepek és táncoló bútorok zajára! A talmi bronz hatalmas Liviát — még elődöm hagyta rám, nyom vagy másfél tonnát — orra bukva találtam salátáim közt. Ekkora földrengést még sohasem láttam. És hová lett a nap? Eltűnt, valaki eltakarta. Semmi felhő az égen, s mégis sötét van. Csak nyugtalanul pislákoló csillagokat lehet látni s távolabb, a láthatár felett valami vérző tüneményt. Alighanem a hold. Ráadásul kétségbeesett asszonyok, futkosó lábak zuhatagos zaja a lejtős utcákban, embertelen üvöltés, majd hirtelen nem kevésbé kínos csend, s akkor: egy, kettő, három, négy, amíg az ember tízig, huszonötig számol, a rémület jeges szárnyának csattogása.

Megnyíltak a Tartaros kapui, gázló támadt az alvilági folyón.

Nem értik, mit akarok mondani? Nem baj. De ajánlom, olvassák el abban az időben írt kis verses darabomat. Olvassák el újra. Versben

olyan dolgokat is elmondhat az ember, amiket közigazgatási jelentés nem tűrne meg.

Mindebben, nyomatékosan kérdem, hol van a felelősségem? *Poncius Pilátus alatt megfeszítettett*. Igen, ezt senki sem tagadja: Poncius Pilátus alatt megfeszítettett. De kérdem: mi egyéb kapcsolatom lehetett volna Vele. Az embernek az az érzése, hogy az egész római történelem alakulása Őt szolgálta, konzulok, császárok jogi, diplomáciai és katonai gépezete az Ő sajátos céljai érdekében működött. Szinte minden magától ment a kellő időben. Mintha vártak volna Rá, mindenkinek megvolt a legkisebb részletekig át-tanulmányozott szerepe.

Alig kellett közbelépnem. A szövegekönyv szinte magával sodort, minden ugyanabban az irányban haladt, ellenállhatatlan erővel. Ha valaki, úgy én megőriztem némileg hidegvéremet, de minden okos gondolat, amit emberiségem vagy a helyes bírászkodás vágya sugallt, szalmaszál módjára elsodródott. Micsoda zseniális ötlet volt például Barabás. Öreg írnokomnak negyvenéves gyakorlata van, de még ő is megbámult. Elegánsabban és jobban nem lehetett volna élére állítani a helyzetet, és a Templom urait kizárólagos felelősségük tudatára ébreszteni. A gazemberek megértették. Látni kellett volna ábrázatukat. Fogukat csikorgatták. Heródes rögtönzött közbelépése is elég szerencsés volt. Szükségszerűen mindenkinek szerepelnie kellett a tragédiában, senki sem maradhatott ki. Ezekután szerepem tisztán gépies volt. A megindított büntető-szerkezet mintegy önmagától működött. Számomra nem maradt más hátra, mint hogy megmossam kezemet s leüljek az ebédhez, miután bevettem a mai aszpirin-tablettának nevezett gyógyszer megfelelőjét.

De szeretném, ha megmagyaráznák nekem, mi lehet Poncius Pilátusné barátságtalan viselkedésének oka. Azt mégsem várhatta, hogy asszonyábrándok miatt egy bíró állását kockáztassa és csorbát ejtsen Róma fenségén. Szolgálólányával együtt eltűnt s nem sikerült megtudnom, mi lett belőle. Egyesek állítólag Antiochiában látták őket. Rendben van. Különösebben nem izgat a dolog. A szabadságnak ára van. De az ő esetében van valami, ami szellemi szabadságomat korlátozza. Nyilvánvaló, hogy helyteleníti eljárásomat. Ugyanúgy, mint a csibék.

Bámulatos, milyen nehezen lehet megértetni az emberekkel a hivatalos szempontot. Vegyünk egy büntetőjogi esetet, például azt, ami akkor foglalkoztatott, s ami önmagában véve elég banális. A tömeg azt képzei: csak egy dolgot kell tisztázni, tudniillik, hogy a vádlott bűnös-e vagy sem. De a bírónak s különösen a rendkívüli helyzetben lévő gyarmati bírónak számon kell tartania sok más tényezőt is. Figyelembe kell vennie, milyen zavart okozhat az ítélőszéke elé állított egyén a társadalmi rendben és gondolnia kell a leghatékonyabb orvoslás eszközeire. Egyénileg a vádlott ártatlan lehet, de ugyanakkor társadalmilag vétkes. Elképzelhető, hogy nem köve-

tett el semmit, ami a törvénybe ütközik és büntetéssel jár, s mégis jelentős kárt okozhatott a társadalomnak, amiért kártérítéssel tartozik. Nem lehet ártatlan, az aki a közrenddel szembehelyezkedik. Még ha egy isten is lenne az, akit ítélőszékem elé állítanak, akkor sem ítéltém volna másként. Sértetlenségünk éppen abból a biztonságból ered, amit az ember képvisel szomszédjai és a polgári rend szemében. Ha meggondolatlan tettekkel csorbát ütnek e renden, még ha ezek a tettek nem is szerepelnek törvénykönyvemben, kár nagyon bízni bizonyos szószerinti meghatározásokban, mert egy jogászember mindent elhisz, csak azt nem, hogy ezek a meghatározások nem rugalmasak. Amikor a tárgyalás vége felé a Nép hangját hallottam, mely azt üvöltötte, hogy aki felmenti a vádlottat, *Cézár ellensége*, megértettem: úgy kell kezelni ezt az embert, mint akit saját polgártársaiból választott spontán ítélőbizottság ítél el és számomra nem marad más hátra, mint sóhajtván becikkelyezni a végzést. Valóban, ki tudná jobban megítélni, ha nem a Társadalom, hogy melyek a szükséges tényezők saját védelme szempontjából? S miért ne helyezném előbbre az elszigetelt egyén érdekénél a római birodalom javát, melynek hivatalnoki minőségemben képviselője vagyok; s az is csak természetes, hogy saját állásom sem elmellőzendő körülmény.

Ezek azok a gondolatok, melyek tapasztalt embernél inkább reflexeknek nevezhetők; segítségükkel gyorsan és ösztönösen határoztam ebben a kellemetlen helyzetben, s határozatom és állásfoglalásom megvédte Cézár érdekeit s aggályos lelkiismeretem érzékenységét is.

De kénytelen vagyok elismerni, az érintett esetleges tüneteken kívül, van ebben az ügyben valami súlyos is, ami megoldatlan és függő maradt. Ha az egész dologban hivatalos viselkedésem kifogástalan és tapintatos volt, — lelkiismeretem naponta tízszer is ezt hajtogatja — akkor miért tér vissza gondolatom mindúntalan erre az ítéletre, miért nem siklik át felette, miért mérlegeli újra meg újra az esetet? S miképp lehetséges, hogy az elém vezetett és kezemre adott gigászi ismeretlen egyetlen arcvonására sem tudok visszaemlékezni? (Közbevetőleg megjegyzem: valószínűleg éppen hatalmas termete volt egyik legfőbb oka annak az ellenszenvnek, melyet honfitársai éreztek vele szemben.) Milyen volt az arca? Mintha sohasem láttam volna. De mindennél jobban gyötör a hozzá intézett utolsó kérdés, melyre nem tudok visszaemlékezni. Mikor feladtam, kihívtak a teremből s nem volt időm megvárni a választ. Ma az az érzésem, várnom kellett volna: a kérdés fontos volt és a felelet befolyásolhatta volna az ügy kimenetelét.

E pontnál, engedd meg, kedves barátom, hogy felhagyjak hasbeszélői szokásommal, melyhez időnkint szívesen folyamodom és közvetlenül számodra kérdezzem ki a karomban tartott bábut. Ez az egy bábu alkotja egész társulatomat. Ne is próbáld meg arcát elképzelni: csak az összbenyomás a lényeges. Arca olyan, mint vonatablakon feltűnő tétova esőrajz: egyszer a

szem, másszor inkább a száj vehető ki. Gyerünk Pilátus, beszélj még egy keveset, meséld csak el, hogy töltötted helytartóságodnak két esztendejét anno XXXIII után. Azt állítja, hogy Jeruzsálemben az élet lehetetlenné vált számára. Nem bírt tovább ott maradni. Az ítéletet követő időszak fekete villámain, mennydörgéseit, az egymást kergető ciklonokat valami ijesztő merevkőr váltotta fel s az a hullaszerű kifejezés, mely Ophel és Sion válasza ma is, ha megigézett tekintetünk rájuk mered. A Kidron egyideig még visszahangzott a megtörtént tragédiától, Egyiptomtól Galileáig különös zaj-hullámok egész a helytartóság lépcsőjéig felcsaptak, az embernek az volt az érzése, hogy valami hatalmas titkos mozgalom zúdult az országra, de ez a mozgalom, mely Jeruzsálemből indult ki, kiindulópontját folyton növekvő szellemi gyámoltalanságra ítélte, mely csak a sírba torkolhatott. Mintha valaki egy dolog legbelsejében lenne, ahol megszűnt az élet. „Kénytelen voltam igazat adni neki“, mondta Pilátus, Nikodémussal folytatott egyik beszélgetésről beszámolva, „amikor a mellettünk haladó emberek vad és elítélt tekintetére, megbélyegzett arcára figyelmeztetett. Az történt velük, mint egyes államférfiakkal a hatvanadik év körül: túlhosszan elodázott öregségük következményei hirtelen kiülnek arcukra. De ami a jó öreg magyarázatait illeti, alig beszélt néhány percig, arra kellett kérnem, ne folytassa. Agyam majdnem szét pattant.“

Mi talán kövessük figyelmes tekintettel a nyugtalanító és elferdített hírek maró hatását, melyek Rómának a Gabbatha eseményét hírülvitték. Pilátus nem csalódott, amikor ösztöne és a kapott levelek kétértelmű kifejezései arra figyelmeztették, hogy a hírt nem emésztették meg, s a hivatalokban bizonyos, talán fizikainak nevezhető elégedetlenség ütötte fel a fejét: nem kárhoztatták viselkedését, de a nyomasztó hangulat ugyanannyi veszélyt rejtett számára. Egy bizonyos: valamilyen szabálytalanság történt, s az esetet még az is súlyosbítja, hogy nem maradt elszigetelve. Így történt, hogy Helytartónk, tehetetlenségének és távollétének tudatában napról-napra fonnyadtabbnak érezte a szarát, mely őt a közigazgatás tövéhez erősítette.

Így tehát Pilátust két zavaros év után visszarendelik Rómába és e pillanattól kezdve semmit sem tudunk róla, legfeljebb azt, hogy kegyvesztett lett. Ez az indulatos s egyúttal gyenge ember nyilvánvalóan nem arra született, hogy egy ázsiai állomáson csontosodjék meg. A hagyomány szerint a Felső-Garonne vidékére száműzték, nem messze attól a helytől, ahol egy szerény villában maga Heródes tetrárka fejezte nyárspolgáriasan pályafutását Heródiása társaságában. Az is lehet, hogy éppen az ő felügyeletükre küldték oda. Más legenda szerint hitvallóként és mártírként halt meg, mellét verve. Állítólag az abesszín Egyház oltáraitra emelte. El tudom képzelni, hogy a Négus emberei boldogan vallják pártfogójukul s pályájuk nehéz helyzeteiben hozzá fohászkoznak. De a legbiztosabb, ha megengedjük hasbeszélőnknek, hogy folytassa

a hön óhajtott előadást. Még nem mondott el mindent! Azt mondja, most következnek a legmeglepőbb emlékek.

„Az események előrevetik árnyukat“, mondja Euripides. Nincs olyan ropogás és suhogás az éjszakában, melyet a gyakorlott fül utólag nem tudna megmagyarázni. Így palesztinai tartózkodásom utolsó két évében számos jelentéktelen esemény figyelmeztető jelül szolgálhatott volna, éppúgy, mint a folyton erősödő súlyos betegség szimptomái, melyeket a figyelem csak önkéntelen tudomásvétellel intéz el. A legkomolyabb jel az volt, amikor hordozható oltáron rejtélyesen eltűnt Joppé és Brundisium között. A legtüzete-sebb vizsgálat sem vezetett eredményre, s azóta épp olyan zavart és felkavart vagyok, mint a jogász, akinek ellopták iratait. De az új adományok, melyeket a veszteségért kaptam kárpótlásként, csak a fővárosba érkezésem után kezdtek katasztrofális méretekben megnyilatkozni, mert addig csak figyelmeztető borzongásokat észleltem. Igen, túlon túl biztos, hogy az isteneknek valami személyes kifogásuk van ellenem.

S mindjárt a lehangosabb botránnyal kezdem, melyet a római és a vidéki újságok napokig szellőztettek, hogy nagyon is gyorsan megállapítsák felelősségemet. Amint tudják, a rendelkezési állományba helyezett tisztviselőre egész rakás apró robot járul, mint például a haza érdemes polgárainak átadni a jutalmakat, buzdító beszédet intézni a katonasághoz vagy a tűzoltókhöz, ünnepélyeken, évfordulókon elnökölni, szavalóversenyeken kiosztani a díjat stb. Ékesszólásom és zengő hangom különösen képesítettek az ilyen körutakra, ahol az érvek ügyes felsorakoztatása is fontos. A kormány tehát Ardea városába küldött azon a napon, a rutulusok ódon székhelyére. A helybeli Jupiter homlokát kellett megkoronáznom, hogy megköszönjem a sok kegyet, mellyel évszázadok alatt elhalmozta a várost. Éppen befejeztem beszédemet és patakozó homlokomat törülgettem, miközben a flamenek zeneszó és tömjénfüst közepette a hivatalos áldozatot készültek bemutatni, amikor észrevettem, hogy Jupiter alig észrevehető, de folytonos mozgással lemondott a függőleges helyzet előnyeiről s mindjobban az alatta szorgoskodók fölé hajlik, azzal a jóindulattal, melyet más körülmények közt csak hízelgőnek lehet érezni. Szent rémülettől megdermedve szemléltük a látványt, de az áldozati disznó körül szorgoskodó flamenek semmit sem vettek észre, talán mert túlságosan lekötötte figyelmüket a kos és a bika után sorra kerülő disznó sívító tiltakozása. Végül az isten leereszkedő szeretete olyan nagyfokú lett, hogy egyensúlyát is elvesztette s óriási dübörgéssel és porfelhővel rázuhant a papokra és a szó szoros értelmében agyonlapította őket. Hogy érzékeltessem a zavart, a fojtogató sötétséget, a fülsiketítő kiáltozást, a felfordított parázstartókat s mindenekelelt a madarak piszkának rettenetes bűzét, mert az éjjeli madarak évszázadok óta felséges Pártfogónk bensejében rakták le ürüléküket és most gyászosan repkedtek a hatalmas szoborban. Minderről be kellett számolnom hivatalos jelentésemben s hamar észrevettem a szolgálak

szeméből, hogy főnököm elégedetlen. Mert sajnos, a vezetőség épp olyan ügyes, ha a felelősség megállapításáról van szó, mint amikor azt el kell magától háritania. Lassankint azt kezdték híresztelni rólam, hogy specialista vagyok a szerencsétlenségekben. Néhány jóbarátom kiásta a levéltárból a Silóé-torony emlékét.

Sajnos! mintha igazuk lenne, ez az esemény csak betetőzője volt annak a gyanus jelenségű eseménysorozatnak, melynek látszólag jelenlétem volt az előidézője. Talán tudják, milyen könnyen fogják rá Itáliában az emberre, hogy rontás jár nyomában. Ez a gyászos dicsfény gyorsan fejem köré fonódott. Pedig mi részem volt például a nevetséges nápolyi esetben? Nézők között csak szerény néző voltam, akit a Kereskedelmi Akadémia hívott meg. A helybeli Merkur-szobor kettévált és a legkellemetlenebb helyzetben felfedte a sekrestyést, aki gyertyával a kezében segített a labirintus belsejéből jósolgatni az istennek. Miért okolnak engem a balesetért s miért nem a hibás fémet vagy a vulkanikus talaj hirtelen vonaglását?

S még mennyi más hasonló züllesztő hatású erő munkája hatott körülöttem! Nem léphettem be egy templomba anélkül, hogy ne kelljen észrevennem halhatatlan lakóinak nyugtalanságát, mely hosszabb benttartózkodásom után láthatóan is kiütközött rajtuk. Szétrepesztettem az Esquilinus ódon Pythonját és az isteni Julius kezéből előttem esett ki az *Anti-Cato* tekercs. De a legnyugtalanítóbb eset cyreai kiküldetésem alkalmából történt velem. Alig gyűjtöttem meg a tömjént Vénusz-Aphrodite felséges képmása előtt, amikor észrevettem (s velem együtt mások is), hogy tiszta arcán a szemlélődés nyugalma remegés és valami sustorgásféle váltja fel, ami közönséges halandónál a tüszentes kitörésének közvetlen előjele. Amit hosszú évszázadok huzatai nem tudtak elérni ennél a ruhátlan szobornál, azt két másodperc alatt a kezemmel széthintett néhány szem tömjén megtette.

Eszembe jut egy mulatságos eset. Valamelyik barátomat kísértem el adóellenőrzési útján, s egy gazdag öregot is meglátogattunk, aki már évek óta kijátszotta a kincstár nyomozásait. Most sem találtunk semmit. A vizsgálat után leültünk s megosztottuk szegényes vacsoránkat a vén vadkannal, akit kudarcunk felvidített. Egyszerre csak valami sóhajszerű zár-zörgést hallok a hátam mögött s látom, hogy házigazdánk arca eltorzul. Megfordulok. A házi oltáron nyugvó Fortuna-isten gyomra hirtelen kitárult s bensejében egy szekrény tűnt elő, ahová emberünk kincsét rejtette: tallérjait, ezüstneműit, ékszereit és értékpapírjait. Délután nem csináltunk mást, csak az eldugott kincseket leltároztuk.

De hát végeredményben mi történt? mi ragadt rám, a nélkül, hogy tudnám. Milyen titokzatos hatás, milyen letörülhetetlen varázs hatolt belém, hogy egyszerű testi jelenlétem elég ahhoz, hogy az istenek semlegessége megszűnjön — az a semlegesség, mely a tőlük várható legfőbb jótétemény — s hagyományos merevségüket, amibe a művészet segítségével sikerült bebör-

tönözni őket, levessék. Amint a tisztulásban lévő asszony megzavarja közelségével a gombatenyészetet vagy a hordóban levő bor erjedését, úgy én sem léphettem be egy templomba a nélkül, hogy a kő vagy bronz keblében rejlő lélek ne kezdett volna erjedni. De kinek köszönhetem, hogy akaratom ellenére istenszobrok rombolója lettem? Ki okozta, hogy mihelyt rokonszenves és kérő tekintetet vetek e tiszteletreméltó arcokra, azonnal és láthatólag kihozom őket sodrukból? Miféle ragályt kaptam abban a különös országban, ahol a vallásos törvény egyik legfontosabb parancsa: „*Faragott szobrot ne imádj!*”

E kérdésre nincs felelet. Az összeköttetés megszakadt és a vékony túlvilági hangot üvöltésszerű éterzörej váltja fel, éppúgy mint a rádióban. De semmi akadály a annak, hogy az elbeszélés ne folytatódjék magától s mintegy saját súlyától. Miközben Pilátus medvék és bivalyok között egy foghíjas tétrarkára és a vele lévő kövér levantei nőre ügyel fel Felső-Garonneban, mi megy végbe benne? Miről álmodik éjszakánkint? Mi történik lelkének pincéiben? Álmatlan éjszakáin milyen földalatti ajtók nyikorgását hallja? Hogy lármázik a közeledő dühödt tömeg! S hirtelen előtte áll a gigászi Vádlott, akinek nem tudja arcát felidézni. Micsoda érzés: szemtanuja lenni egy civilizációnak, mely az elsápadt nap fénye alatt dől romba, — nyomában újból és újból a szörnyű tömeg hömpölygése. És agyában szünet nélkül egymásba kapcsolódik, feltornyosul, álnokul setteng, közbeékelődik, egymásnak ront, szembenéz, szédülten forog az a két nagy Szó, mely számára a Perből megmaradt: *Ime az ember!* és *Mi az igazság?*

Fordította *Kenyeres László*.

KÁNAÁNI BESZÉLGETÉS

IRTA: ROZVÁNYI VILMOS

Még áll a tor, száz szép beszéd üvölt,
s bennem a kétség: „Urak, nem ezért,
nem ezért halt meg semmikép!...“ De tőlt
a szomszéd s vígan rámkoccint: „miért?
Te tudod miért halt meg?...“ Gyötrő kérdés
és poharas pajtásom mosolyog:
„Vigyázz! ne legyen semmi félreértés;
meghalni így, úgy, ma sem nagy dolog.“

Riadtan fogom magam csöndes szóra:
„Meghalni így, úgy, tényleg, nem nagy ügy;
Ő testben meghalt, csakhogy szépre, jóra
mindíg legyen lelkünkben mély ürügy.
Hát akkor te is, hogyha száz megélhet,
hát akkor te is, hogyha egy szeret!
Egy nép, egy nő: tested múlása élet,
ha egyért halsz, *ha* milliók helyett.

„Egy nőért?“ mosolyog társam ledéren...
— Hogyne! Ha velem hal meg ezrekért,
akkor család lettünk s mindent elértem,
amit a földön férfisors megért...
Tudom, szeretnéd hinni, hogy hazudtam.
Hát nem hazudtam soha senkinek
és semmiért... Sorsom nyiltan futottam,
hallgasd egyszerű törvényeimet:

— Meghalni úgy kell, ahogy Ő kívánja:
feltétlenül s az örök életért.
Egyéni sorsom itt csak csöndes hárfá,
zeng néha egyért, néha ezrekért.
Az én életem Őbenne virágozik
és virágzásomban már nincs zavar.

Mint őrtorony a tengerből, kilátszik
minden mozdulatomból: mit akar
a szívem, eszem, lényem, lelkem, minden,
amit magamban látok s szeretek.
Körülbelül így élek és ha Isten
mást akar velem; — Ő üzeni meg!

Üzen-e Isten? . . . Hogyne! Földdel, ¹/₂ éggel,
a talpad alól kitörő virággal,
üzenete villámokban sem ég el
s nem múlik el száz beomló világgal.
E Végtelen egy porszemet se veszthet,
örök minden mozdulat és Te is;
ezért adott a léleknek is testet
s ezért van minden testnek lelke is.
Ha ki akarnál törni, vagy ha Benned
ez a lázadás a lelkedre fagy:
sebévé ütődöl a Végtelennek,
de múlhatlan s örökre Benne vagy.

Ezért ha hallod: „Ez a testem“, — törd meg
magad s erőid mások kenyeréül!
„Ez az én vérem“: forrj meg egy kis körnek
borául s áldozatod visszatérül.
Hisz Benne élsz s már semmi el nem veszhet
Belőled, mindörökké vagy Te is,
mert mindeneknek Ő adott itt testet
és mindeneknek Ő a lelke is.

I.

„Nevem Giovanni; szülővárosom Etruria virága.“ E sírfelirat igazat mond, de nem pontos. Giovanni nem született Firenzében, sőt nem is hallgatott a firenzeiek előtt oly kedves János névre, mely nekik városuk védszentjét, Krisztus sovány előhírnökét juttatja eszükbe. Guidónak hívták, Péterfia Guidónak, s azon a télen sáros, nyáron a naptól a tücsökéhez hasonlóan megrepedezett földhátan született, mely Mugello néven ismeretes.

Mikor Guidó 1387-ben a világra jött, Mugello már nem volt a ghibellin hűbérurak fekete fészke; a szarvasölő Ubaldini, Nagy Károly életmentőjének legendás korszaka már rég letűnt, de a mugellobeliek természetében megmaradt a harcias, paraszti vonás.

A firenzei köztársaság csak nehezen tudott terjeszkedni Mugelloban. Az Ubaldinieknek és Guidieknek erős fogaik voltak, erősebbek még az Ugolinoéinál is, ki Dante Poklában éppen egy mugellói Ubaldini fejét marcangolja.

Ez a Ruggero Ubaldini érsek volt, de családja egy hozzá hasonlóan keménykötésű bíborost is adott az egyháznak: Octavianust. A Dante szenvedélyét nélkülöző Boccaccio nem marcangoltatja fejét a pokolban, csupán annyit mond el róla, hogy halálakor a Konzisztóriumban mindenki helyéről felugrálva, kiáltozta: soha többé Ubaldini kardinálist!

Firenze az effajta kényurak ellen egy nyugtalan, intelligens és gazdag családot használt fel saját céljaira: a San Piero a Sieve-ben demokráciásdit játszó Schifanoia-i és Caffagiolo-i Medicieket. Mugello mégis Firenzét fenyegető veszedelem maradt. Dante is, mielőtt még teljesen magára maradt volna, a mugellói hegyekben szövetkezett a menekültekkel. S most gondoljuk el, hogy ugyanez a föld három dicsőséges festőt ajándékozott Firenzének: Giottot, Beato Angelicot és Andrea del Castagnet. Hármójuk közül a mugellói származás első pillanatra csak Andreán látszik meg, mert kemény, nyers és szinte vad. Mellette még Giotto is csiszolt, hogy a más világot jelentő Angelicóról ne is beszéljünk. E különbség okát talán abban találhatjuk meg, hogy Andrea Mugello legvadabb tájáról származott, míg Giotto és Angelico Vicchióból, egy Firenzéhez tartozó kis városkából.

Vicchio története egyszerű. Mugello közlekedési viszonyait javítandó, a firenzeiek hidat vertek a Sieve folyóra. De ezt a hidat meg is kellett védelmezni a körülfekvő csúcsokon ágaskodó várakból és tornyokból leszködő ellenségtől: ezért épült Vicchio, „egy fallal körülvett földsánc“, a Sieve hídjával szembenéző dombon. Lakói mind Firenzéből jöttek: így keletkezett a ghibellin Mugello szívében egy darab guelf Firenze.

Giotto Vespignanóban született, Angelico pedig „ott a közelben“; mindkét helyre Vicchio tornya vetette árnyékát. Mikor a két festő Firenzébe jött, a szemük mugellói volt még, de a lelkük már firenzei, míg Andrea del Castagno nem szelídült meg soha életében.

„Nevem Giovanni, szülővárosom Etruria virága.“ A földrajz tiltakozik, de a történettudomány beleegyezik abba, hogy Péter fiát Guidót (később majd meglátjuk, miért lett Giovanni) firenzeinek mondjuk.

II.

Guido nem egyedüli gyermek, volt egy bátyja is: Benedetto. Történt egy alkalommal, hogy Péter az atyjuk elküldte őket Firenzébe festészetet tanulni.

Ma egy mugellobeli, úgy hiszem, inkább belefojtaná fiait a Sieve folyóba, semhogy a városba küldje őket festeni. Hogy lehetséges hát, hogy Péter pillanatig sem habozott a művészi pálya mellett dönteni? Tán megromlottak a mugellói parasztok, hogy nem érzik többé a művészeti hivatás nemességét? Nem hiszem. Viszont, aki felsőbbrendűnek tartaná a Mediciek földjének mai sarjainál Benedetto és Guido atyját, szintén csalódnék.

Abban az időben festőnek menni nem jelentette egy bizonytalan életpálya kezdetét. A festő mestersége megbecsült, nyugodt és jövedelmező volt. Bőven akadt megrendelés, volt munka mindenkinek: a nagy mestereknek, a középszerűeknek és a mázolóknak. Papok és barátok mintha csak gyűlölték volna a méz fehér színét, nem hagytak némán egy tenyéryi falat sem. Úgy akarták, hogy a templomok, refektóriumok és cellák falai beszéljenek, tanítsanak, magyarázzanak s a festőknek az volt a feladatuk, hogy „az írástudatlanoknak megmutassák a hit erejéből fogant csodákat“. Elöljárók és zászlósurak szintén azt kívánták, hogy a gyűléstermek falai oktassanak és intő példákat adjanak. Az igazságszolgáltatás is igénybe vette a festők szolgálatait, akik így keresetbe jutottak még a bitófára ítélték arcképeinek a megfestésével is. Végül a magánemberek egyre-másra rendeltek tabernákulumokat és címereket, ruhásládákat és imazsámolyokat.

A festő foglalkozása jól jövedelmezett. Pietro bizonyára ismert valakit, aki Giottóról tudott neki egyet s mást mondani. Sőt valószínűleg ismerte Giotto egy fiát, a Vicchio környékbeli papot. Giotto, ki egész életében jól keresett, minden különösebb nehézség nélkül nevelte fel kilenc gyermekét. Egyből festőt csinált, más kettőből papot. Vicchióban mindenki emlékezett a csunya, de szellemes, szögletes és ráncosarcú festőre, ki minden garast a fogához vert. Sikerült birtokot is vennie s szüretkor vagy cséplés idején maga ellenőrizte lóhátról a parasztokat, nehogy valamiképpen megkárosítsák. Miközben csodálatos tájait festette, sokszor eszébe juthatott mugellói birtoka, s a szegény

pásztornak maradt Szt. Joachim mellett ki tudja hányszor számolta újra különböző költségvetéseit, melyekben éppoly járatos volt, mint a festészetben.

De Giotto nagy festő volt. Koronás királyok és mitrás prelátusok is akadtak kliensei között. Hamar meggazdagodhatott azzal a hírnévvel, melyet a számkivetésben is hű barát, Dante szerzett neki. Ám vegyünk példának egy másik, kisebb festőt, olyan kicsit, hogy alig akadunk nyomára a művészet-történetekben. A szintén mugellói Pietro di Nello-t. Ő sem volt soha munka nélkül s oly jól keresett, hogy leányának ötszáz forint hozományt tudott adni. Mi mást mondjunk egy munkásról: hiszen festő vagy kőműves abban az időben majdnem egyre ment. Petrarca például „mechanikusok“-nak hívta őket.

Húsz évvel ezelőtt a mugellói gazda szívesen küldte be fiait a városi műhelyekbe vagy boltokba mechanikusoknak, hogy pénzt szerezzenek és művelődjenek is egy kicsit; hasonló célzattal és reményekkel küldte be annak idején Vicchio-i Pietro festészetet tanulni Firenzébe az ő fiait: Benedettót és Guidót.

III.

Mindez idáig elég világos. De most jön a furcsa. Miután Benedetto és Guido kitanulták a mesterséget, a helyett, hogy keresetre törekedtek volna megrendelésekre vadászva, hazafelé indultak a mugellói úton s Firenze és Fiesole között megálltak egy olajfakertben s bezörgettek egy kolostorkapun, hogy szerzetesek legyenek. Ekkor rekedt kapun kívül az a kis hírnév is, melyet Guido a festők között még Guidolino néven szerzett (Guidócska, mert kistermetű volt) s akkor kapta a Giovanni, sőt fra Giovanni szép nevét. Ezzel a névvel vonult be aztán a történelembe, de, mivel a kolostor Fiesole alatt feküdt, úgy is hívták őt, hosszabban, hogy fra Giovanni da Fiesole.

Ez az elnevezés csúful rászedte később az olyan híres történetírókat is, mint például Gregorovius, aki *Róma város középkori történetében* páratlan naívitással írja: „Ez a kis város (Fiesole) abban az időben két híres művész szülőhelyeként büszkélkedhetett. Itt pillantották meg ugyanis a napvilágot Beato Angelico a festő és Mino da Fiesole a szobrász . . .“ Szegény Fiesole, ha más egyéb miatt nem, e néven azután igazán nem büszkélkedhet, mert Angelico, mint láttuk Vicchióban született, míg Mino még messzebb: a Casentino-i Poppiban.

De térjünk a tárgyra: mivel magyarázható a két testvér hirtelen elhatározása? (Egyébként csak nekünk hirtelen, mert nem ismerjük előzetes lelki felkészültségüket.)

A festőműhelyek, ahol felnevelkedtek, bizony nem voltak kolostor-előcsarnokok. Az egykori írók gyakran emlékeznek meg ezekről a jókedvű, szellemes, tréfacsináló és sokat kortyolgató festőkről. Rokonszenvesek voltak, az igaz, de az életszentségnek kevés gyanúja fért hozzájuk.

Egy Adolfo Bartoli típusú antiklerikálisban gyanú ébredhetne, hogy a kétifjú azért kopogott be a kolostorba, mert ott minden gond nélküli elsőrangú ellátást reméltek kapni. Lehet, hogy a kolostorok abban az időben is tele voltak kicsinyhitű szerzetesekkel, de ahova Benedetto és Guido léptek be, olyan hely volt, ahol nem ismerték a tréfát. Megreformált domokosrendi szerzetesház volt, melyet boldog Giovanni Dominici alapított, hogy eredeti szigorúságában valósítsa meg benne a Santa Maria Novella kolostorában meglazult regulát. Rideg-hideg, kényelmetlen kis kolostor volt s még alig két éves, mikor a két testvér beköltözött.

A keményöklű Giovanni Dominici, a törvényes XII. Gergely pápa támasza a nagy nyugati egyházszakadás idején, szentéletű barátokat akart s teljes engedelmességet és önfeláldozást. Mikor majd Fra Giovanni lefesti őt a kolostor nagy feszületképe aljára, szegletes arcsontjaival, finom vonalú szájával és merev tekintetével, a kitartó küzdő típusát fogja adni. Furcsa formájú, szinte parasztias bíborosi kalapja alól mintha egyik pillanatról a másikra kellene legördülnie egy kövér izzadságcseppnek, annyira beszédes e fáradhatatlan szerzetesreformátor erőfeszítése.

Benedetto és Guido éppen Dominici ellenőrzése alá kerültek; magától semmivé foszlik tehát a „kényelmes ellátás“-keresés gyanúja. Ahhoz bizony nem kellett volna elhagyniok a várost és felkapaszkodniok a fiesolei úton: a Santa Maria Novella-ban kényelmesebben érezhették volna magukat.

Igazi szerzetesi hivatásra kell tehát gondolnunk s a két testvér élet-szentsége és életműve igazolni fogja feltevésünket. Közülük az idősebb „nemcsak nevéen, hanem a valóságban is Benedetto, áldott volt“, míg a fiatalabb a Boldog címet és az Angyali jelzót érdemelte ki magának: Beato Fra Giovanni Angelico, vagy rövidebben: Beato Angelico.

IV.

Hogy a két testvér nem választott kényelmes életmódot, kitűnik az a szerzetben eltöltött első éveikből. Szent Domonkos kis kolostora, Firenze és Fiesole között, egy lágyszőlő, olajfákkal beültetett lankán terült el. A fiesolei domb megvédte a nyugati szélétől, mely megenyhült a ciprusfák fekete fészű fokain. A hegynek egy kiugrása visszaverte a forró déli sugarakat s elzárta a kilátást Firenze felé. A tájék csak keletről nyugatra volt nyílt az azur Valdarno és a sárgásveres Mugnone irányában. E két torkolat felől a tavasz korán költözött be a kolostorba s ott megbújt egészen őszig.

A hely tehát alkalmas lett volna enyhe életre, de Dominici nem ezzel a szándékkal választotta ki. Hiszen a kolostor, azáltal, hogy a kiugrás elzárta Firenze elől, szinte lesben állt. Nem tűnt nagyon fel, nem tartotta rémületben a város élvhajászóit, de alkalomadtán meg tudta mutatni a

hatalmát és kifacsarta a város szívét, akárcsak egy érett gyümölcsöt. Innen, az olajfák rejtett kolostorából szállottak le Sant' Antonino és Savonarola.

Hiába volt kies és kellemes a hely, a barátok szigorú életet folytattak. A két novicius testvér egyébként csak pár napig maradt a kolostorban; haladéktalanul elküldték őket, mégpedig gyalog, a Cortona-i noviciátusba. Az Osservanza noviciátusa igen kemény volt. Lesütött szemekkel kellett ott járni-kelni, bármily nehezére eshetett is ez a két festőnek. Aki Angelico festészetében umbriai behatásokat vél felfedezhetni, biztosabb nyomokra akadna a noviciátus alatt megkövetelt lelki fegyelem vonalán.

A noviciusi év letelte után visszaküldték a két testvért Fiesoleba, ahol azonban még annyi idejük sem maradt, hogy letöröljék az út izzadságát. Hogy ne árulják el XII. Gergely ügyét, hogy hűek maradhassanak Dominihez s végül, hogy ne kerüljenek a Firenzével szövetségben lévő skizmatikus pápa uralma alá, az összes fiesolei szerzetesek inkább a számkivetést választották. Éjnek idején Cortonába menekültek, de a várost megszállva találták. Holtra fáradtan és ijedten Folignóban húzták meg magukat s itt is maradtak 1414-ig. Ebben az évben pestis tört ki, mely sok áldozatot követelt a szerzetesek közül. Az életbenmaradottak Cortonába költöztek, ahol négy évet töltöttek el. Végül 1418-ban visszatérhettek Fiesoleba.

Skizma, számkivetés, bujdosás; háború és pestis — híre-hamva se volt tehát a kolostori csöndnek. A festőfivérek minden próbát kiállva, tértek meg anyakolostorukba. Mindennek elmondása szükséges volt, hogy megértsük azt a szigorú és komoly életérzést, mely az Angelico festészetében kezdettől fogva jelentkező spirituális öröm alapjául szolgált.

V.

1418-tól 1436-ig Fra Giovanni végre nyugodtan dolgozhatott Szent Domonkos kolostorában; ebben az időközben festette többek között a *Takácsok Madonnáját* (Madonna dei Linaïoli), a *Boldogságos Szűz megkoronázását* és a nagy *Levétel a keresztről*-t. Három oly „darab“ ez a nagyobbak közül, melyek egymagukban is biztosították volna Angeliconak, mint vallásos festőnek a hírnevét. E három művön megtalálhatjuk annak a festészetnek a titkát, mely minden időkből a keresztény művészet prototípusa volt.

Lehetetlenség volna Fra Giovanni festészetének báját, pontosságát és finomságát letagadni. De a leghatározottabban ellene kell mondani azoknak, kik Beato Angelicóban egy miniatür-festőt, kenetteljes szentképpiktort, vagy a színestollú angyalok feltalálóját látják. A keresztény művészet hanyatlása tette csak lehetővé, hogy Beato Angelicot lágynak és édeskésnek magyarázzák ki, miután kertészetet csinál a természetből, átfésüli az angyalok frizuráját és trombitát ad a kezükbe.

Úgy gondolom, Beato Angelico művészetét jobban tudnók értékelni, ha a tomista filozófia „materia determinata“ vagy „materia quanta“ elméletéből indulnánk ki. Tudjuk, mit jelent Szent Tamásnál az egyéniség problémája. Az angyalok egyénisége „önmagukban való meghatározottságukban“ rejlik, míg az embereké abban az „attitüd“-ben, mellyel a lélek alakítja ki a hozzátartozó testet. Innét az ember naturalizmusa.

Angeliconak, már az arcképekben is megnyilvánuló naturalizmusa még jobban kitűnik abból a törekvéséből, hogy a tájat a kompozíció szerves részévé tegye. Beato Angelico a rinascimento első tájképfestője, ki (az általános hiedelemmel ellentétben) a tájat nem keretképzési vagy díszítési cézzal alkalmazza. A Takácsok Madonnájának oltárpalcán (predella), Szent Péter jelenetében a piros és kék házakkal képzett tájkép a legvakmerőbb impresszionistákat is rémületbe ejtheti; Szent Márk jelenetében pedig oly tragikus az égbolt és oly nyomasztó hatású a ház, hogy Tintoretto se merte volna megfesteni. Itt idézhetjük a már későbbi, 1440-ből való *Sírbatételt* is, melynek háttérében a düledező darabos falhoz támaszkodó kopár és sötét táj oly kétségbeejtő, mint egy kenyérszűz nap.

Ennyit a tájképekről. Ami Angelico arcképeit illeti, bennük az alak és az arc példaszerűen okos és határozott megfogalmazást nyernek. A Kereszt-ről levétel képén vegyük külön szemügyre a jobbfelől töviskoronát, balról pedig három szöveget tartó alakot és meggyőződhetünk arról, hogy Andrea del Castagno büszke arcképei sem sokkal erőteljesebbek.

Azt mondtam: vegyük *külön* szemügyre s éppen itt van kettőjük között a különbség. Castagno „darabokat“ fest, egyiket a másik után. Az ő *Utolsó vacsorája* hatalmas mozaik, melyen az apostolok arcainak olyan szerepük van, mint színes, érezett tégláknak.

Angelico pedig legyőzi naturalizmusát. A tárgyilagos kiindulási pont nála is a természet, az érzékelhető, de megérkezési állomása nem a természet többé. Aminthogy a szentség alapját mindig egy erőteljes emberi természet alkotja (s hogy ma a hagiográfiában legtöbbször biográfiákkal találkozunk, annak az az oka, hogy eddig a szentben csak bizonytalan körvonalú embert láttak), úgy Angelico festészetének alapjául is a legőszintébb naturalizmus szolgál. De amint a természet és a pszichológia egymagukban nem magyarázzák meg a szentet, úgy a naturalizmus sem elegendő Angelico varázsának a megfejtésére, mert Angelico, midőn biztos kézzel rajzol meg testeket és csoportjaikat, egyben felfedi lelki tartalmukat is, vagy ahogy fennebb mondtuk: az „Anima informani“ attitüdjét.

Nézzük a *Boldogságos Szűz megkoronázását*, mely Angelico e szerencsés korszakának, sőt talán egész munkásságának is, remekműve. Melegsugarú, ragyogó aranyalapon a szentek alakjai naturalisztikus jellegzetességekkel vannak megrajzolva: ahány fej, annyi arckép. De szemeik mind egyformák és mindnyájan ugyanazt, a kép középpontjából kisugárzó fényt verik vissza.

Mintha ez az örömfény egész testüket betöltené s szemeikből kicsordulva egységbe öntené az egész képet.

A San Marco múzeumban, ahol Angelico művészetének ezt a kiteljesedését őrzik, egy teljes falat kellett volna számára biztosítani és megszabáditani attól a nevelés aranykerettől, mely a múlt század reneszánszkodó ruskinizmusának hamis ízlését árulja el.

VI.

1436-ban a kis kolostor domonkosai megkapták Firenzében a San Marcot. San Marco! E név hallatára megdobban minden firenzei szíve. San Marco kolostorában van Sant' Antonino épen megőrzött teste. Itt van Medici Cosimo szerzeteskorabeli cellája. Itt festett Angelico és itt prédikált Savonarola. Firenze történetének két évszázadán keresztül San Marco ellensúlyozta a Palazzo Vecchiót. Szerzeteseik közül választottak gyóntatóatyát Tornabuoni Lucrezia, Lorenzo il Magnifico édesanyja és Soderini Dianora, a köztársaság zászlósurának hitvese. Niccoli Niccolló humanista könyveinek felhasználásával a San Marcoban nyílt meg a világ első nyilvános könyvtára.

Sohase érne véget, ha a kolostor minden dicsőséges emlékét fel akarók sorolni. Templomában van eltemetve Pico della Mirandola. A tulajdonképeni kolostorépületben, melyet Cosimo áldozatkészségéből Michelozzo épített, vannak Angelico freskói. A négyzetalaprajzú építmény egyik oldalával a templomhoz támaszkodik, másik három ágában van elhelyezve a szerzetház. A földszinten a kapitulum, a refektórium és a zárándokszállás. Az emeleten, széles folyosóval kettéválasztva, jobbról és balról a kis cellák sorai. Az egyik sor félkörívű ablakaiból a kolostorudvarra nyílt kilátás, a másiktól kifelé a térre.

A kolostorudvarban egy mélyzöld libanoni cédrus áll, mely ágaival a cella-ablakokat érinti s csúcsával túlhaladja az épület magasságát. Ez utóbbi valaha konyhakertekkel volt övezve; ma szinte eltűnik a nagyigényű, modern épületek környezetében. Tiszta fehér falai mégis oly örömmel fogadják a napsugarakat, hogy a tavasz első napjaiban szegények és öregek szívesen támaszkodnak hozzá, mialatt a fecskék ellepik az ereszt s a verebek gyűlésre sereglenek össze a cédruson, hogy elosszák maguk között a széles tető cserepei alatt készen várakozó langyos fészkeket.

Midőn egykoron körmenetben jöttek le a domonkosok Fiesoleből Firenzébe, ott volt soraikban, ecsettel tunikája ujjában, Angelico is; és mialatt Michelozzo épített, késedelem nélkül látott hozzá a még mésztől illatos falak megfestéséhez. Feldíszítette az egész kolostort.

Az édes humanizmus ideje volt az s Firenze sohase szerzett annyi dicsőséget nevének, mint akkor. Michelozzo ívei elbűvölő bájt sugároztak, épp fra

Giovanni ecsetje kellett csak, hogy még kellemes hatást érjenek el. S Angelico ecsetje elért mindenüvé: a kolostorudvarra, a kapitulumba, a folyosókra, az összes cellákba. De senki se higgye azt, hogy San Marco az olasz festészet virágkertje: ahol Fra Giovanni ecsetje érintette a falat, vér fakadt belőle, mintha nem is ecset, hanem lándzsa lett volna a kezében.

Elérkezett végre az ideje annak, hogy kinyissuk a szemünket s a Bae-dekerek helyett a falakat nézzük. A San Marco Angelicója nem az az édeskés festő, akiről a nyomtatott betű szól. Hiába volt minden esztétikai csiszolgatás, a cellák falain nem fakult meg a vakolat. Nézzetek és rettenjetek meg. Soha másutt még annyi véres jelenetet nem festettek, mint a San Marcoban. Igaz, hogy „Krisztus vérében édesre válik minden keserűség és könnyű lesz minden nagy teher“, de aki e kolostorral kapcsolatban illatról beszélt, hozzá kellett volna tennie, hogy ez az illat vérszag. S nincs ezen mit csodálkoznunk. A domkosok nem azért jöttek a városba, hogy megízleljék újpogány életét; hanem hogy újra keresztény életet honosítsanak meg a keresztények között. Ez a keresztény élet pedig csakis a Megváltó sebeiből bugyog.

Lépünk be a San Marcoba. Az első kép, mely szemünkbe ötlük az udvar-folyosó végében, Angelico nagy feszülete. A vér szalagokban ömlik a keresztfa mentén, mely meghasadt sziklába van ütve; e sziklán a vérfolyamok sötét és sűrű patakokra oszlanak. Szent Domonkos vérbe térdelve bűnősként zokog a kereszt tövében.

Menjünk tovább és számoljunk. Negyvenegy cella közül húsznak a falára a keresztrefeszítés jelene van festve (a kolostorudvar, Arnolfo és a kapitulum grandiózus feszületeivel együtt összesen huszonhárom). S egyáltalában nem mondhatjuk azt, hogy a keresztrefeszítés e szent barát ecsetje alatt idillikus jelenetté válik. Angelico szentéletű volt s ez annyit jelent, hogy jellemében szigorú keresztény-aszkétikus mag csírázott. Feszületei ezért a legtragikusabbak közül valók, sőt éppen erős aszkétizmusuk a legjobb támpont felismerésükhöz.

Négy jellegzetes vonást különböztethetünk meg Beato Angelico feszületein. Először: a kereszt tövében mindig egy bűnbánó alakja látható (Krisztus szenvedésében és halálában van az üdvösség). Másodszor: a keresztfa megrepedt sziklába vagy kettéhasított koponyába van ütve (a kereszt fájdalmának benyomulása e világba). Harmadszor: a keresztfa hosszában párhuzamos vérszalagok ereszkednek alá s a sziklához vagy a koponyához érve mintegy a kereszt piros gyökereiként folytatódnak (Krisztus vére szétáramlik az egész földön). Negyedszer és ez a legfontosabb: Jézus oldalából bő vérözön árad és ráesőzik a bűnbánó fejére (a bűnösre visszahulló, üdvözítő vér).

A feszületeknek ez a típusa oly jellegzetes, hogy midőn felfedezzük pl. a Szent Márk Madonnája kép alján meghúzódó kis négyzetek egyikében, majdnem azt hisszük róla, hogy a festő aláírása.

Mintha a huszonhárom feszület nem volna elegendő, hogy a San Marco díszítésének aszkétikus jelleget adjon, más tizenegy freskó is Krisztus kín-

szenvedéséből vett jeleneteket ábrázol. Csupán négy falfestmény beszél Jézus életének örömepeződjairól; így pl. a *Bemutatás a templomban*, az *Angyali üdvözlés*, *Jézus a jáászolban*. De Angelico még ezekbe a jelenetekbe is belerajzolta a domonkosrendi Szent Péter vértanú alakját, kinek füleire és szemeire vér csepeg késsel vágott fejsebéből. Az állítólagos botanikai és pillepiktor még ezeknek az örömjelenetek megfestésénél is szükségesnek érezte, hogy mártírvérbe mártsa az ecsetjét.

Ismétlem, mindez nem ad csodálkozásra okot. Különös az ellenkezője lenne: az, ha Angelico a domonkosok szigorú rendjének tagja finomkodó díszítésekre adta volna magát. A San Marcóban, mint minden más megreformált kolostorban, a kereszthalál és a kínszenvedés átérző elmélkedésén alapult a szerzetesi élet.

Senki sem vette észre micsoda csapdát (engedelmet kérek a tiszteletlen szónak) festett, szándékosan-e vagy véletlenül, nem tudni, Beato Angelico éppen a San Marco egy falára. Ha felmegyünk a cellák emeletére vezető lépcsőnkön, Angelico egyik legszebb Angyali üdvözlése fogad. Szent Péter mártír nincs sehol; csak Szűz Mária van és csak angyal van két hajlékony testeikkel szóbaszedett üdvözlés. S az elbűvölt néző közben nem veszi észre, hogy mi van a háta mögött. Továbbmegy a folyosón, belép a noviciusok celláiba: feszület mindenütt, minden freskón egy bűnbánó. Szent Domonkos (a rendjébe lépő ifjút jelenti) az, ki kezeit összeteszi vagy összekulcsolja vagy karbateszi, átkarolja a keresztet vagy eltakarja a szemeit és ostorral korbácsolja magát.

Nincs menekvés. A vallási tökéletesség útja csak egy irányba vezethet: a kereszt, a fájdalom, az áldozat felé. Aki el akar futni, aki vissza akar térni amerről jött, hogy megkeresse szemeivel az Angyali üdvözlést, mely ott volt a lépcsővel szemben, észreveszi, hogy az már eltűnt, már nincs ott, már eltakarja a fal élesszögű hajlata. De ott van helyette, szembe vele, a folyosó végén az, amit előbb nem látott meg: egy nagy Feszület, a cellák feszületének megnagyítása. Szent Domonkos kétségbeesetten kapaszkodik a keresztfába s nem akarja, hogy a domonkosrendi szerzetes kibontakozzék ebből az ölelésből.

VII.

„Mióta hivatásos irodalmárok foglalkoznak történeti kérdésekkel, Fra Angelicóból valami domonkosok közé tévedt ferencrendi-félét igyekeztek csinálni.“ Berthier Beato Angelico katekizmus c. könyvéből vettem e szavakat. Így egyszerűen, minden kommentár nélkül kevés jóakaratról tanúskodnak a ferencesekkel szemben. Rögtön és válaszként azt tenném hozzá, hogy amióta hivatásos irodalmárok foglalkoznak történeti és vallási kérdésekkel, a ferencrendi neve idillikus és bohókodó széplelket kezd jelenteni. Csak ebből a második tévedésből fakadhat az első: ferencrendi Beato Angelicóról.

Ha azonban a ferences jelzővel Fra Giovanninak a keresztén és a kínszenvedésen csüggő áhítatos lelkületére akarnak rámutatni, úgy közeljárnak

az igazsághoz. De nem kell túlzásba esni. Ha a ferencrendiek keresztrefeszített pátriárkájuktól származtatják a Kereszt tiszteletét, akkor a többi szerzetesrend is Krisztus követésében lelte meg saját reguláját. Minden szent életrajzának a szent és példaképe között megvont pontos párhuzamnak kellene lennie: liber conformitatum. A ferencrendiek mindig hangoztatták Ferenc hasonlatosságát Krisztushoz, a domonkosok pedig ugyanezt a hasonlatosságot igényelték Szent Domonkos számára. Sant' Antonino például Krónikáinak harmadik részében lépésről-lépésre követi Domonkos életét, miközben analógiákat és megegyezéseket talál Jézus életével, az anyaálmoktól a halálig.

Sant' Antonino Angelico idejében a San Marco priora volt: sovány kis szerzeteske ő is, mint az egykori Guidolino, huncut és vidám. Kettőjük között tökéletes volt a megértés és a bizalmasság a lelki élet terén. Még azt is mesélik, hogy Angelico maga tanácsolta volna Rómában a pápának San Marco priorjának érsekké tételét; és mondják azt is (de ez kevésbé valószínű), hogy a pápa őt akarta érseknek, de Fra Giovanni elhárította feje felől a mitrát, mely végül is Sant' Antoninót koronázta meg; ki egyáltalán nem várta ezt a kitüntetést és kétségbeesetten menekült előle egészen az Amiata hegyére.

A Krónikák írója is hatást gyakorolhatott tehát a San Marco falfestményeire, amint ezt újabban P. Giuseppe Benelli is bebizonyítja egy, Angelico festészetéről szóló tanulmányában.

Benelli észrevette, hogy az Angelico által festett jelenetekben és különösen feszületein állandóan megjelenik valami „különszám“ egy domonkosrendi szerzetes képében, akinek jelenlétét nem tudták eddig hiánytalanul megmagyarázni. De ha fellapozzuk a Krónikákat, meg tudjuk fejteni ezt a titkot, mert Sant' Antonino Teodorico d'Apoldia útmutatása nyomán részletesen leírja Szent Domonkos különböző imamozdulatait. Benelli Sant' Antonino könyvével kezében járta végig a cellákat s megállapította, hogy a „különszámok“ a Krónikák leírásainak festői ábrázolásai.

„Arccal a födreborult teljesen hozzásímulva“, vagy „lánccal csapkodta a vállait“, vagy „sűrűn térdet hajtott, mint az evangéliumi bélpoklos“, vagy „majd összetette kezeit, majd pedig felemelte és kiterjesztette azokat, mint a pap a Szent Misében“, vagy „kitárta karjait hasonlóan a feszülethez“, vagy „tenyerébe rejtette arcát s fejére húzta a kámzsát“. Kételynek semmi helye, menjetek a San Marcóba és megtaláljátok mindezeket a mozdulatokat.

A végső tanulság pedig az, hogyha irodalmi és esztétikai előítéletek nélkül hallgatjuk meg a San Marco falainak beszédét, felismerjük Beato Angelicóban a keresztény aszkétikának azt a festőjét, akit ilyennek akart rendje, melybe saját elhatározásából lépett egy pogányhordó korszak hajnalán. Angelico paradicsomi és mennyországi látomásokat is festett, de a kolostorban, ahol azt kellett megmutatnia, hogy milyen úton érhetőek el ezek a látomások, félretette a kobalt-tégelyt és a vértől ázott föld színét vette az ecsetjére.

VIII.

Egészen a XVIII. századig semmit sem ismertünk Angelico római műveiből. A három század modernizálása során újra át meg átépített, megtoldozott és foldozott Vatikán, szinte labirintussá változott át, melyben az Angelico díszítette szobának nem lehetett többé nyomára akadni. Vasari útmutatása nyomán végre felfedezték a helyét: az ajtaja el volt falazva. Lét-rát kerítették s az ablakon keresztül lejutottak V. Miklós pápa dolgozószobájába, melynek falait Beato Angelico festette. Tévedések elkerülése végett rögtön megjegyezzük, hogy Angelicót nem ez a humanista-pápa hívta Rómába, hanem IV. Jenő, az aszkéta-pápa. Ennek a körülménynek is megvan a maga jelentősége. IV. Jenő a megreformált szerzetesrendek pápája volt. Korán árvaságra jutott s már ifjúságától fogva erényes és önmegtartóztató életet folytatott. Dominicivel barátságra lépett s mikor Rómába jött a konklávéra, egy domonkosrendi kolostorban szállott meg. Firenzében, már pápasága idején, a Santa Maria Novellában lakott s egyszerű barát módjára példaadóan böjtölt és imádkozott. Vespasiano da Bisticci mondja róla: „Magasnövésű, előkelő megjelenésű, szikár személye tiszteletet parancsolt“. Firenzei tartózkodása idején ő szentelte fel az új Dómot és a San Marcót. Itt megismerkedett Sant' Antoninóval és Angelicóval s bizonyára tetszetek neki a szigorú-szelíd festmények. Ezért Rómába hívta festőjüket, hogy ott ugyanazzal a kifejező erővel és keresztény magasztossággal díszítse fel a Cappella del Sacramento.

De IV. Jenőnek kevés ideje volt még hátra. Két évvel Beato Angelico Rómába érkezése után, 1447 februárjában meghalt. A trónon V. Miklós, a humanista-pápa követte, akit a tudomány világában „Tamás mester“ néven ismertek.

„Pápa lett egy szegény, harangozó klerikusból“ mondogatta magáról V. Miklós. Atyja Sarzanában volt orvos, de oly szegény, hogy a fiú nevelését Bologna szent püspöke, Niccoló Albergati vállalta magára. A püspök nem csalódott védencében, mert az a görögök ügyében tartott konziliumon jámborságban és főként képzettségben felülmúlta az összes humanistákat.

Aki meg akarja őt ismerni, nézze meg arcképét, melyet Beato Angelico festett róla a San Lorenzót felszentelő papában.

Hosszú, halvány az orra, nagy, kissé kiugró szemei vannak, a szája kicsiny és húsos; elődjének méltóságos megjelenése hiányzik belőle, inkább szelid és gondolatokba merült. „Azt szokta volt mondani, hogyha pénze lesz, könyvekre és építkezésre költi; s pápasága alatt meg is tette mindkettőt.“

V. Miklós Rómába egész humanista-zsibvásárt vonzott; Beato Angelico kezdetben igen rosszul érezhette magát a sok hencegő bábeli nyelvzavarában s bizonyára visszasírta a San Marcót.

Rómában az építkezések vezetője nem Michelozzo volt többé, hanem Leon Battista Alberti, aki beképzeltségében erre a kijelentésre ragadtatta

magát: „tetszem magamnak“. S a többi építész is többé-kevésbé hasonlíthatott a mesterhez. Beato Angelico csak a pápánál találhatott megértésre. V. Miklós a humanisták pápája volt, de megmaradt Krisztus helytartójának. Úgy tartotta, hogy a tudomány is díszére válhatik az Egyháznak, ezért támogatta a tudósokat s tudós volt ő maga is. De míg a Vallákban és a Poggiokban a műveltség lelki szárazsággá fajult, addig Tamás mesterben nem aludt ki a hit és a jámborság. S mikor, a vitáktól megcsömörlötten bezárkózott dolgozószobájába, oly festményeken akarta felüdíteni elméjét, amelyeket csak Beato Angelico tudott festeni minden manierista és naturalista túlzás nélkül.

Ezért rendelte meg szobája falaira a San Marco barátjának freskóit. Angelico pedig megérezte a humanista pápa lelkében a mély keresztény áhitatot; megszerette őt, mindig a közelében maradt s szinte együtt halt meg az ő pápájával.

A dolgozószoba festése közben, ha akaratlanul is, de engedményeket tett a pápa és udvara ízlésének. A Rómában festett épületeken nem tértek vissza a firenzei erőszakos, kubista vonalak, itt kecsesen klasszicizáló faragott oszlopokat rajzolt. Tájai megőrizték ugyan a mugellói hatást, de kitavasodtak. Arképei is ugyanabból az őszinte naturalizmusból fakadtak, mint eddig, de a ruhák gazdagabbak lettek s a kelmék hulló vonalai eltérítették útjából a lényegeshez szokott ecsetet. Angelico római korszakában már Benozzo Gozzoli előhírnöke.

IX.

Felesleges mondanunk, hogy Angelico Rómában a legkevésbé meggyőző. Első pillanatra észrevevessük az aránytalanságot az alakok mozdulatainak egyszerűsége és ruháik díszítésének gazdagsága, valamint a tiszta, átlátszó kompozíció és az architektónikus keretképzés között. Velezületett természetessége ügyefogyottá válik, ha kiszakad megfelelő lírai környezetéből. Az egyszerű és természetes mozdulatok csak irreális, felvázolt háttérből tudnak kibontakozni, míg a realiztikus pontossággal megrajzolt környezetben az egyszerű őszinteség elvész, mint kiáltás a pusztában. Realisztikus ízfű tájban az alakoknak erőszakoltaknak kell lenniök, hogy helyrebillentsék a kép egyensúlyát. Érdekes lenne tanulmányozni a naturalista festők természetellenességét, ideértve a nagy Masacciot is, ki alakjainak mélyreható vajúdnást eláruló mozdulataiban, már a michelangelói titanizmus és a raffaellói pátosz előfutára.

De Angelico naturalizmusa túl természetes volt ahhoz, hogy el ne veszett volna a humanizmusban. A humanizmus, éppen mert elismerte a természet kívánságait és követeléseit, monstruózan természetellenes volt. Angelico maga volt az öntudatlan természet, ezért haladták őt meg, a veristák hazug valóságában, rövid idő alatt mindnyájan.

A kritikusok pedig vitatkoztak, hogy vajjon Angelico a humanista festészet megindítója-e, vagy pedig reakciót jelent a naturalizmusra. Mikor kolostorba költözött, Masaccio még alighogy megszületett, Andrea del Castagno akkor kevergette először a festékestégelyeket, Paulo Vicello pedig még nem tudott az ecsettel bánni. Csupán Masolino da Panicale csinált valami újat.

Bízást mondhatjuk, hogy Angelico nem volt naturalizmusa tudatában s éppen ebben rejlett a sikere, mert jaj annak, aki felismeri a saját erejét: előbb-utóbb lesüllyed a mutatványos bódé szintjére, ahol oly képességeket kell hencegve fitogtatnia, amilyenekkel sohasem rendelkezett.

A paraszti természetű Angelico festői kifejező tehetsége nem volt kevésbé erőteljes, mint földijéé, Andrea del Castagnóé. De sohasem kérkedett vele, bája nem leplezetten gyengeségből, hanem elleplezett erőből ered. Mikor művészetét gazdagabbá akarta tenni, Rómában például, felcicomázta s esetlené lett, mint a polgári ruhába öltözött paraszt: Benozzo Gozzoli, akit Angelico nem követett, hanem megelőzött, (mikor Rómában festett, Benozzo egyénisége még kiforratlan volt).

Sokan azt hiszik, hogy a kolostor elszegényítette művészetét. Ellenkezőleg áll a dolog: a kolostor világa szökkentette azt virágba. Rómában, a humanisták között, fra Giovanni a San Marco-i kapitulum hatalmas Feszületének festője „méltóságos festő-fráter úr“ lett — fra magnifico signor pittore —, amint az az Orvietó-i Dómot építő munkásokkal kötött szerződésben olvasható. Ebben annak az Új Kápolnának a megfestésére kötelezte magát, melyet Luca Signorelli fejezett be.

Nem lehetett valami nagyon megelégedve ezzel a munkájával, mert visszatért egy időre Fiesoleba, mint a kolostor priorja. De itt sem volt maradása, hiszen Rómában várta az ő pápája, ki szintén elégedetlen volt már a saját munkájával és tanulmányaival. 1453 május 29-én II. Mohamed bevonult Konstantinápolyba: mindenki a humanista pápát okolta érte, aki túl sokat tanulmányozta a régi idők könyveit és túl keveset az új idők embereit és eseményeit.

Így fra Giovanni és Tamás mester együtt látták lealkonyodni a keresztény humanizmusba vetett reményeiket. Koruk nem ismerte el őket többé.

Angelico 66 éves korában halt meg 1544 március 18-án. Rómában temették el a Santa Maria supra Minerva templomban. Sírkövébe ez a latin vers van bevésve:

Non mihi sit laudi, quod eram velut alter Apelles,
Sed quod lucra tuis omnia, Christe, dabam;
Altera nam terris opera extant, altera coelo;
Urbs me Joannem Flos tulit Etruriae.

Azt hitték, hogy maga V. Miklós írta e sorokat szép, humanista latin-ságával. Holott Angelico halálának a híre már haláloságyon találta. Hat nappal később meghalt ő is.

MINT A FUVOLA PANASZA

(Juhász Gyula emlékének)

IRTA: HARSÁNYI LAJOS

Meghal a szürke, keserű vidéken
Minden nagy álom tavasza.
Elcsendesül a szív, a hangja fájó,
Mint a fuvola panasza.

Ó városok! Ó tengereknek kékje!
Hiába minden vágyad!
A Pantheon helyett a Rába mellett
Vetik halotti ágyad.

De szép lehet Rómában a tavasz!
Itt odvas füzek állnak.
A vizen halk halászok hallgatóznak:
Jószerecsére várnak.

Salzburgban nyáron ünnepi játékon
Corelli hegedűje lángol.
Itt kis tücsök szól s zürös a határ
A kicsorbult kaszáktól.

Gyümölcsök, ízek ezer gazdagsága
Pompás Ritzekben reszket
Itt őszi szélben a falu szélmalma
Kenyérért hány keresztet.

A téli báltermekben saxofon és
Cigányhegedűk zúgnak.
Itt farkas ül a rémes erdőszélen
És dermedt szelek fújnak.

Babilonban örökök a vizek.
Rabok ülik a partját.
Húros szerüket egy öreg fűzfára
Egyenkint felakasztják.

Meghal a szürke, keserű vidéken
Minden nagy álom tavasza.
Elcsendesül a szív, a hangja fájó,
Mint a fuvola panasza...

A CSEND SZIGETE

IRTA: DÉNES GIZELLA

A püspök, Eszterházy László gróf, kissé mogorván forgatta kezében a verespecsétes, szabályos tisztasággal megírt finom hártyalapot, melyet a miséről jövet adott a kezébe kedves papja, Erdődy József, ezekkel a szavakkal:

— Fontos levél főtisztelendő püspök úr! A császári kabinet leirata . . .

Erdődy József, oldalkanonokja, egyidős volt a püspökkel, túl az ötvenen. Rendíthetetlen nyugalom és erő áradt olajbarna arcáról és sötéten villogó szemeiből. Kevésbeszédű és csendes ember volt, akárcsak püspöke. De Erdődy hallgatagságából a lélek békéje és fonséges harmóniája áradt. Míg Eszterházy püspök hallgatagsága szótlanságnak, mogorvaságnak számított és untalan háborgások gyötrelmét takarta.

Amikor a levelet eléje tette a kanonok, egy árnyalatnyival mélyebb lett a szeme közé vésett ránc.

— Korán reggel császári köszöntő, kedves Erdődy? Vajjon nem számít-e felségsértésnek, ha kimondom, hogy nem túlságosan örvendezem a kegyeknek?! Majd később elolvasom, kedves Erdődy. Majd később!

Erdődy, aki fiatalabb éveiben jezsuita volt, türelmetlenül kapta hátra fejét.

— Talán *mielőbb*, főtisztelendő püspök úr! Mielőbb!

Hangja sürgető volt, tüzes és haragos színezetű. A püspök riadtan kapta hátra fejét.

— Szent sátán ivadéka, te! — mormolta kissé megszegyenülten. — Olyan vagy éppen, mint Nagy Szent Gergely, az se ismerte a türelmet, a várakozást, ha valami fontos elintéznivalója akadt. Lehet, hogy igazad is van. Egyelőre azonban mégsem óhajtom látni Josephus császár üzenetét. Ezt is, mint évek óta — négy éve már, Erdődy! — szépen a fiókba tesszük. Betegségünkre hivatkozva . . .

Erdődy szemét konok láng futotta be.

— Gondolom, ezt a levelet nem teszi fiókba főtisztelendőséged! Akármilyen beteg is ő nagysága, a *püspök* válaszát meg kell adnia . . .

Akkor Erdődy meghajtotta fejét és kifelé indult a teremből. Csaknem szaladva. Látszott, hogy attól fél; tiszteletlenségre ragadtatja magát hirtelen haragjában. De a püspök, amikor kanonokja már elérte volna a finom faragással bőven díszített ajtószárnyakat és keze már-már lenyomta a dúsan cifrázott vaskilincset, utána szólott halkán, szelíd szeretettel.

— Pax et bonum, kedves testvérem, Krisztusban! Csak béke és jóság és megértés mindíg a gyengékkal is . . .

Erdődy a fogai közül szűrte szaggatottan, megszegyenülten és megindultan:

— Laudetur Domine episcopus . . .

A püspök, amikor egyedül maradt, fölkel az íróasztal mellől. Szeme átsiklot a fenyegetően fenséges aláírás fölött. Négy év óta, amióta a pécsi püspökség javadalmába és tisztségébe ültette József császár kegye és szeretete, többiben látott ilyen finomírású, verespecsés császári episztólát. Titkárától és papjaitól tudta, hogy a nevezetes dekrétumnak, az 1781. év februárjában keltezett egyháznyrbáló rendeletnek végrehajtását követeli bennük a császár. Nem kételkedett abban, hogy ez a mostani is ugyancsak emiatt íródott!

Átsétált a széles, világos terembe, melyet püspöksége alatt ízlése szerint s a kor divatjának megfelelően átépíttetett; dús oszlop- és menyezetdíszítéssel. Odament a sűrűn vágott ablakokhoz, melyeken napfény áradt befelé. Künn a közvetlen Dóm-téren csak a plébániaház táján mutatkozott néhány ballagó ember. A kékruhás püspöki hajdú ásitva ténfergett oszloptól oszlopig. A köedényesek piacáról, Szent György szobra mellől halk zümmögés zengett. A sandervárnak nevezett szabad kőkút vizének puha csobogása.

Tavaszkor volt ekkor. A város fölött kéklő hegyről, a Mecsekről ibolyának, vad cseresznye virágjának fanyar illata hullámozott alá. A négytoronyú dóm fölött, a báránnyelűvel puhított tündöklő kékségben galambok szállkostak. Nyugodt, békés és csendes világ volt ez! Eszterházy püspök mégis összekulcsolta kezét, ahogy nézte és sóhajtott. Még csendesebbre, még békésebbre vágyakozott!

Fiatalságában hosszú évtizedeket töltött el kolostori magányosságban, a pálosok fehér ruháját viselve. Nem volt püspökhöz illő, de untalan azt a régi gondtalanságot és egyszerűséget kívánta vissza! E pillanatokban, magamögött a császári levéllel, még fájóbban, még sóvárgóbban, mint bármikor négyéves püspöksége alatt. Tudta, hogy künn, a kancelláriában fekete reverendás falusi papok várokozhatnak, hogy beszámoljanak neki a néhány esztendő óta rendbehozott egyházmegye dolgairól. Kocsin és gyalog menteltek, talán egy vagy két napig is, míg Pécsig eljutottak . . . Aztán az is eszébe jutott, hogy Szányi Ferenc olvasókanonokot is iderendelte a mai napra. Szányit pedig határozottan megszerette az első perctől kezdve, ahogy átlépte az egyházmegye határát és Pécsen, a város határában Nunkovics prépost mellett meglátta. Szányi Ferenc tíz évvel volt fiatalabb püspökénél, de Esterházy gróf sosem tudta magában leküzdeni a kíváncsisággal vegyes tiszteletet, melyet iránta érzett. Szányi Ferenc az élet, a világ apostola és papja volt! A püspök magán hordozta a kolostori élet zártságának és elvonultságának szellemét, türelmetlen és felelőtlen volt a valóságos világ dolgai iránt, Szányi viszont a harcos bátorságával hangoztatta, hogy Krisztus ezt tartotta fontosabbnak: elmenvén tanítani . . . Pásztor volt ő, juhok őrzője és vigyázója, mindig vidám és erős. Maga körül állandóan nyolc-tíz szegénysorsú diákot tartott. Ezekből részben papokat, részben világi hivatalviselőket nevelt.

Szányi Ferencre gondolva megfélemedett a püspök és visszaétált az íróasztalhoz. Hát mindegy, ezt a levelet mégis el kell olvasnia! Amilyen határozott, egyenes ember az olvasókanonok, még azzal köszöntene reá: Vajjon mi hír Bécsben, Domine episcopes? Sosem mulasztja el Klió püspök érdemeit emlegetni, alkotásainak: a könyvtárnak felállítását, templomok építését, iskolák megteremtését, plébániák szervezését — felsorolását. Eszterházy püspök ilyenkor mindig érezte, hogy Szányi Ferenc a tetemrehívás szándékával dícséri oly gyakorta nagynevű elődjét és ösztökélni akarja reávaró, őt megillető alkotásokra.

Leült hát az íróasztalhoz és fanyar undorral maga elé terítette a levelet. A megszólítás ellen nem lehetett semmi kifogása! Fínoman cizellált, művészi színes szép betűk bókoltak feléje csaknem térdet hajtva.

„Magnificentissime et Reverendissime Domine Episcopus!

Charissime mi Amice!”

Minden szó élő bizonyossága annak a meleg és méltányoló barátságnak, mellyel a habsburgi ház Mária Terézia óta kitüntette az Eszterházyakat. Ezt az egyet, úgy látszik, József császár is átvette anyja politikájából. A püspök akaratlanul is visszagondolt arra a fényes ünnepségre, melynek ifjúkorában tanúja volt, amikor Mária Teréziát fogadták vendégül Eszterházyán. Ráhajolt hát a betűkre és olvasni kezdett. De amikor egyre több szót fogadtak be szemei, elhomályosult ez a régi, fényes emlék! A „Kedves barát”, melyet Josephus a levélben is kihangsúlyozott, egyre mélyebbre zuhant Eszterházy gróf lelkében és maradt csak a főtisztelendő és nagyságos püspök úr! Egy ősi egyházmegye feje, annak minden felelősségével, sérelmével és haragjával. Odacsapta a királyi levelet. Keskeny keze ökölbe szorult fölötte. Szívesen kettészakította volna a finom hártyalapokat. Szája oly keskenyre szorult, hogy csak vékony vonalnak tetszett ráncos-sápadt arcában. Érezte, hogy vér fut fel agyára, harag hullámszél végig gerincén. Még csak egy pillanat és heves kiáltások törnek meg a terem csöndjét. Kiáltások; melyekre talán összeszaladnak a falusi paróchiák papjai és a káptalan tagjai. Hirtelen megrántotta a csengőzsinórt. Fiatalkorú, nagyon gyorsléptű pap, a titkárra lépett be.

— Erdődy és Szányi kanonok urakat kérem!

A titkár félszeme ottmaradt a kiterített papírlap fölött: Josephus nevének gögös kacskaringóján. De már ment is suhogva, kissé meghajtott fejjel. Sietett küldeni a két kanonokot...

Szányi Ferenc, ahogy megcsókolta a püspök gyűrűjét, vidáman hunyorgintott.

— Egyszóval akkor, főtisztelendő püspök úr, ma megtartjuk az erdővizitát?!

A püspök végigsímtott homlokán. Tudta, hogy a mai napra tűzték programmul a püspöki erdők megszemlélését. Fanyarul elmosolyodott.

— Van itt vizita, kedves Szányi! A császári sekrestyés minden időkre elvette kedvemet a mecseki erdőbirtokoktól...

Erdődy harcosan húzta ki magát. Ő már olvasta a levelet, előbb még, mint a püspök.

— De a magyar egyház nem fogja tűrni a pofonokat, még ha császári kéz adja is. Demonstrálni fogunk.

Szányi arcáról eltűnt a vidámság. Keményen, határozottan emelte fel kezét.

— Meg van írva, hogy a pokol kapui sem vesznek erőt rajta...

A püspök összeroskadtan ült.

— Tiétek a vita, az enyém a végzés...

Szányi ekkor merészen odanyúlt a hártyalapokhoz.

— Megengedi főtisztelendő Püspökatyám?

De nem várta be az engedélyt. Gyorsan, szaporán pillogó szemekkel, félig mormolva olvasta a sorokat:

„Meghagyom Főtisztelendőségednek kedves Barátunk, hogy az 1781. év februárjában keltezett dekrétumunk végrehajtását ezévi március huszadik napjánál tovább ne halogassa! Mindennemű szerzetről, melyek az egyházmegyében akadnak, akár tanítók, akár kontemplálók, részletes kimutatás küldendő. Nevezetesen a vagyoni helyzet feltüntetésével...”

Szányi itt fanyarul fölnevetett.

— Olyan szegény lett a Nagy Királynő fia, hogy az egyház javaira áhítozik?

A levélben még két-három szó állott.

„A császári biztosok a helytartótanácsnál legkésőbb ezévi augusztus hóig jelentkeznek, amikor is a rendházak feloszlata megkezdődik...”

Sokáig csend volt a teremben. Mindhárman hallották a szamovár vizének finom zümmögését.

— Még csak négy hónap — mormolta Erdődy. — Ha valami csoda nem történik, vehetik mind a vándorbotot.

— De hova? — tört ki a püspök. — És én küldjem őket? Én? Mi lesz velük? Mit kezdenek? Feleljen nekem, kedves Szányi?

Szányi fölfonta a vállát. Szürke szeme acélos erővel villogott.

— Amit az apostolok, reverendissime Episcopus! Tanítók és igehirdetők lesznek a nép között. Úgyis kevés a világi pap. Aztán majd kivárlják a végét... Kivárlják!

— Könnyen beszél, kedves Szányi — mormolta a püspök. — Nem próbálta, nem ismeri, mi az, klastromi védettség után a világ szolgájává lenni! És hol, merre vetnek ágyat számukra? Vannak köztük öregek és betegek is...

A püspök láthatóan szenvedett. Mély, keserű, emberi szenvedéssel. Panaszosan és méltóságát felejtve. Ömlött belőle a siralmas szó:

— Négy éve, amióta köztetek vagyok, alig alszom valamit. Már itt várt rám a dekrétum a püspöksüveggel. A dekrétum, melyben félezerév alkotásait

töri össze a szeszélyes császári kéz. Ez a császár különösen kitüntetett bennünket, Eszterházyakat! Nyilván a Habsburg-ház iránti hűségünkre apellált, amikor úgy Egerben, mint itt Pécsen tőlünk választott és rendelt püspököt. Egerben szapora térítéssel válaszoltak. Én, betegségemre hivatkoztam. Betegségem, mint tudjátok . . .

Elhallgatott kissé. Azok ketten: Szányi és Erdődy lehajtották fejüket. Püspökük betegsége régóta látható volt. Ezen a betegségen nem segíthetett semmiféle orvosi praktika. A szálas, szikár férfiember naphosszat magányosan sétált parkjában és szobáiban. Hallgatag komorság kínozza. Mai nyelven: neuraszténia.

A püspök megtörölte homlokát, melyet apró veritékesöppek leptek el.

— A betegségem — mondta zavartan, de nagyon alázatosan. — Nyugtalan. Csak annyi, hogy untalan kiálthatnám a zsoltárossal: „Miért vagy én lelkem szomorú, miért háborogsz untalan?” Ó, de higyjétek meg, inkább vállalnám kezem-lábam szaggatásait, avagy a himlőt, mely gyorsan halált hoz. És jaj, mi lesz ezentúl kedves testvéreimmel, fehér csuhás pálosaimmal? Mondjad kedves Szányi, bántották őket, a jakabhegyi remeték Josephus császárt? Mert őket is, még őket is szélnek kell bocsájtanom?!

Szányi nem mert fölneézni. Szégyelte, hogy püspökét gyengének kell látnia, bár tudta róla belső meghasonlottságát. Gyorsan Erdődy karjához kapott, hogy kényszerítse a helyeslésre.

— Talán mégis jó lenne ma megtekinteni a mecseki erdőbirtokokat püspök urunknak?! Az utakat rendbehozattam, az idő enyhe. Én, főtisztelendő püspök úr, mindig azt vallottam, hogy nagy megpróbáltatásokban, nagy gondokban, erdők mezők csendjébe kell menekülnünk. Isten legcsodálatosabb alkotása, a szabad természet szemlélésében megnyílnak a lélek, megvilágosodik a zavar, éles és kemény lesz az ítélet. Gondoljunk csak remete Szent Pálra. Mily csodálatos bölcsesség élt benne, hogy puszták magányába menekült! Javallom tehát, tartsuk meg ezt az erdővizitát . . .

A püspök hol őt, hol Erdődyt nézte. Oldalkanonokjától, annak hevesességétől, türelmetlenségétől mindig félt egy kevéssé. És azonkívül, odakünn a messzi falvakból reá várakozó falusi papok, akik egy-egy intését, jószavát várják . . . Most nem tud nekik semmi jót mondani, legfeljebb panaszt és kétségbeesést. Erdődy fanyarul hallgatott. Aztán, látva a püspök réveteg, félénk tekintetét, csöndesen mormolta:

— Valóban ez lesz most legjobb főtisztelendőségednek! Valóban . . .

Ő legszívesebben odaült volna az íróasztalhoz, megmártotta volna a pennát a kalamárisban és írni kezdett volna heves, kifakadó szókat a „császári sekrestyésnek“, ahogy Nagy Frigyes nevezte el Mária Terézia fiát, egyházi „reform“-terveiért. De a püspök gyorsan és gyerekes örömmel, a menekülés takaratlan és tagadhatatlan szándékával elkapta a kezét és erősen megszorította.

— Szányinak igaza van. Most legjobb ha vele megyek. Majd Ön, kedves Erdődy, Ön beszélni fog a tisztelendő paptestvérekkel helyettem és nevemben is. Meg fogják érteni!

Szányihoz fordult, fölkelte az asztaltól, frissen, csaknem vidáman.

— Fogasson, kedves fiam. És induljunk. Azonnal induljunk!

Szányi meghajolt. Még egyszer összenéztek Erdődyvel, Szányi elnézően, Erdődy fájdalmas haraggal. Aztán megkerülve a kancelláriához vezető ajtót, a püspök lakosztályán keresztül elhagyták az emeleti fogadótermeket. Pár pillanat múlva az egész fényes, barokk vonalakban gazdag palotát is...

II.

Már órák óta szaladt velük az ezüstküllős püspöki fogat. Kenderszínhajú, bronzvörös arcú vén kocsis és a hajdú ezüstdíszes kék ruhája villogott a bakon. Amikor a város hegyre hányt házai, girbe-gurba keskeny utcái, poros terei és fénylő tornyai elmaradtak mögöttük, Szányi kanonok halkán odaszólt a kenderszínhajú vén kocsisnak:

— Eressze meg a gyepplőt, Vince.

Az nem várt újabb parancsra. Kemény, széles öklében csendesen megsiklottak a kantár fekete bőrszíjai aztán a négy almásszürke lobogva rázta hátra világos sörényét. Nagyot viháncoltak, táguló orrcimpákkal beleszipantva a zsendülő mezők illatától terhes tavaszi levegőbe és csattogva repültek végig a hegyekbe kanyargó, fehér meceki porral meghintett keskeny utakon.

Szányi kanonok kérést nem várva, vidám történeteket mesélt. Sokáig pásztorált falun, ismerte a jobbágyparasztok, kismemesek egyhangú életét, pókhálós, de virágszagú falusi templomok világát s nem fogyott ki a szóból. Némelykor oldalra pillantott. Eszterházy püspök a hintó jobboldalára húzódott, egészen kicsire, csaknem összezugorodva. Mosoly játszadozott keskeny szája szögletében. De Szányi tudta és érezte, hogy ez a csendes, puha mosolygás nem az ő vidám történeteit kíséri. Inkább a csfnytevésekben élő büntetések és kötelességek elől menekülő gyermek mosolya volt ez. Egyszer, mielőtt a hintó befordult volna a Mecesek sötét hajlásaiba, hangosan fölnevetett és kerek kettévágta Szányi kanonok jóízű vadászadomáját a megszaladt nyúlról.

— Gondolja, kedves fiam, a császár odafenn örülne, hogy így semmibe vesszük?

Szányi hirtelen abbahagyta az adomázást. Sajnálta és szánta püspökét. Riadtan vizsgálgatta oldalvást. Vajjon nem lesz-e igaza egy napon az orvosnak és nem borítja-e el a püspök elméjét nagyfokú mogorvasága? Keményen, kíméletlenül hajolt hát hozzá.

— Nagyságod is tudja, hogy a császár elől nem lehet elmenekülni. De ha még előle lehetne is, van nagyobb úr nála. A lelkiismeret. A papi és püspöki lelkiismeret.

A püspök homloka elsötétült. Hárítón emelte meg kezét. Nagyot sóhajtott.
— Tudom, kedves Szányi. Tudom!

Azontúl már csak csöndben maradtak. A püspök arcáról eltűnt a gyermekes mosolygás. Komor, fájdalmas sötétség lepte be vonásait. Két keze fázósan kulcsolódott össze. A szeme előre meredt mereven, mozdulatlanul. Szányi egyre mutogatott magyarázgatva hol egyik, hol másik magasabb hegyoldalnál. De a püspök nem látta azokat. Elfolytak, megsemmisültek abban a vézes, közönyös egykedvűségben, mely a püspök lelkéből áradt, hűvösen, fagyos hidegen.

Szányi nem hagyta magát se elhallgattatni, se megfélemlíteni. Tudta, hogy püspöke még sosem járt ezen a vidéken. Míg ellenben ő itt növekedett fel. Minden zugát, minden hajlását ismerte. Kis völgyeit és mély erdőit, tiszta forrásait és finom tisztásait. A sziklás hegyoldalakat és a beomlott középkori, török hódoltságban lerontott kezdetleges bányáit. A költő szavait keresgélték ajkai és a pap rajongását. Mert azt akarta, hogy püspöke megszeresse a tájat, a birtokait. És megszeretve, üdülést és újulást találjon bennük, úgy a maga, mint egyházmegyéje számára.

— Ennek a mi hegyvidékünknek az a sajátsága, püspök úr, hogy nemcsak szép, hanem bájos is. Nem monumentális, mint fönn Észak felé, vagy Erdélyben, de minden vonala csupa harmónia. Most még csak március közepén tartunk, de máris hogy zsendül minden. Másutt ilyenkor még havazás járja és fagy. Itt már, ha figyelni nagyságod, virágok bujnak felfelé. Korán kezdődik és sokáig tart benne a tavasz. Egy hónap múlva, ha ismét erre járhatunk, megfigyelheti nagyságod, a madarak éledését. Azt hiszem, a világ valamennyi zenekara megirigyelheti azt a csodálatosan édes melódiájú és dús hangszerelesű kórust, amivel itt nagyságod erdeiben lépten-nyomon lehet találkozni. Itt a hegyek között egy ősi faluban káplánkodtam valamikor. Magyarországon. Vendégségbe voltam hivatalos valahova. Reggel, a mise után indultam el, gyalogosan és csak jóval alkonyatra értem oda. Kérdezték persze, hol jártam és merre? Holott nem voltam én sehol püspök úr, csak az erdőben. Nem tudtam szabadulni a madarak kardalától...

Apró falvak, fehér tornyok villogtak a völgyekben. Szányi egyenkint sorolta el őket a püspöknek. Meg a hegyeket, melyekről odabenn a püspöki palota erkélyéről nézve nem is tudott eddig Eszterházy gróf. A Mecsek ott kezdődött, illetve végződött a város fölött, sötétkék bástyafalként. De itt, a város mögött, a város fölött apróbb-nagyobb hegyek szakadtak belőle, hullámos vonallal beíródva az átlátszó márciusi levegőbe.

A püspök, bár nem igen akarta, bár nem igen érdekelte, föl-föl pillogott. Szányi kanonok lendülete nem ragadta ugyan el, nem rázta meg, de kíváncsivá tette. Valaminek talán mégis kell lennie e rajongás mélyén? Valami megkapó szépnék és erősen figyelemreméltónak!... Fölöttük a kora március ellenére fecskék surrogtak. Fönn, igen-igen magasan rezgő fekete pontként

Szent Ferenc kedves madara, a pacsirta csattogtatta édes, kicsiny torkát. Az erdők és hegyek között nagy táblákon kékinges parasztkok szántottak. Faekéjük alatt feketén porlott el a föld, nehéz, fanyar, de mondhatatlanul vonzó illatot árasztva.

Egy, tetején háromszor meghorpadt apró csenevész fákkal borított hegyoldal lábánál Szányi megállította a kocsit.

— Ha nagyságod parancsolja, Hosszúhetény plébánosánál pihenőt tartunk. Mert onnét rosszabb az út, lassabban kell hajtanunk. Úgy érünk csak Szobákhoz, az erdőbirtokok pusztájához . . .

A püspök megriadt. Azzal a plébánossal ott nyilván beszélnie kell, talán rátérnének a császári dekrétum könyörtelen parancsaira is. Nem ! Nem akarja most. Nem bírja !

— Maradjunk csak a kocsin, kedves Szányi, menjünk inkább lassabban a hegy alatt.

— Az a Hármas Határhegy ! — mondta Szányi futó büszkeséggel és örömmel, hogy püspöke valami iránt érdeklődik végre. — Innét már csak egy rövid óra és látható a Mecsek legmagasabb pontja a Zengő. De oda nem lehet kocsival eljutni. Nincs kocsinak való út. Nincsenek falvak. Hónapok is elmulnak, amíg ember vetődik arrafelé.

A püspök hirtelen megélenkült. Arca kipirult, szemei csillogni kezdtek. Azok a csöndes, de szívós életről tanúskodó fehér tornyos kis mecseki falvak, melyek között tovaszaladt velük a négy almásszürke, nem érdekelték. Az erdőbirtokok se. De az a hely, ahova nem lehet kocsival eljutni, ahol nincs út és főleg, ahol nincs ember, az igen ! Szent Pál szerzetében szerzett meditációk után sóvárgó vágya gyulladt ki lelkében. Püspökségét fényes tehernek, gazdag börtönnek, ragyogó bilincsnak tartotta, melyet alázatosan, kötelesen viselnie illik, úri méltósággal és előkelőséggel. De ez, ez egészen más. A magányosság-hoz s csendhez, az elvonultsághoz a lelke viszi ! Megragadta Szányi karját mohón és gyermekes erőszak makacssággal.

— Odamenjünk, kedves Szányi !

A kanonok meghökkent.

— De az utak, püspök úr ? ! Kocsival nem lehet, már mondtam . . .

— Megyünk hát gyalog, mi ketten — tört ki a püspök s kissé lehúnyta szemét a reá váró öröm áramától. — Ó persze, maga nem tudja még kedves fiam, hogy ifjú koromban milyen sokat barangoltam erdők és hegyek között. Nem, nem megyek tovább a kocsin. Álljunk meg és szálljunk le, kedves Szányi . . .

A kanonok csöndesen megbökte Vince hátát, megállást parancsolt. Aztán leszálltak a kocsiról.

— Itt maradjon és várjon — mondta Vincének.

Aztán körülnézett a határhegy alatt. Rozoga, bedőlt falu vízimalom mellett cserjével benőtt utacska sárgállott. Egyetlen embernek való keskeny és hegynek kapaszkodó. Kényszeredetten sóhajtott.

— Keserves lesz rajta járni, püspök úr !

Eszterházy püspök azonban frissen és vidáman lépdelt tova rajta. Szányi alig tudta követni, olyan lendülettel indult útnak, annyi kíváncsisággal és örömmel Szányi még hallotta félfüllel Vincének és a hajdúnak elképedt morgását. Kihallotta a dörögésből, hogy „ilyent Klimó püspök úr sosem cselekedett.“ Aztán elmaradt tőlük a kicsiny, morzsányi emberi szó a vízimalom zúgásával együtt.

Szűk, alig két szekérnek elegendő völgybe jutottak. Taposott sárga út kígyózott benne. A püspök vidáman nézte.

— Hiszen remek út van itt, kedves Szányi ? Puhább és kényelmesebb, mint a városi kövezet.

— Azzal nem sokat mond nagyságod — nevetett a kanonok. — Talán még száz és száz év is elmulik, amíg a város utcái járhatók lesznek. Hiszen a Dóm tere is milyen elhanyagolt. Sáros és poros.

Az út lassan emelkedett. A völgy egyre szűkebb lett előttük. Két egyenesen magasló, bokros, erdős hegyoldal között. Aztán az egyik hegyoldal mindig laposabb és alacsonyabb lett. Míg a másik szoborszépségben, büszkén az égbe mutatva, az éghez közeledve : mindig magasabb.

Szányi kanonok csöndesen megszólalt a püspök mögött :

— Az ott a Zengő !

A pár szó úgy ömlött szét a szűk völgyben, olyan titokzatosan, ércesen, aranyos csengéssel, mint valami különös melódia. Eszterházy püspök megállt és körülnézett.

— Ez szép, kedves Szányi ! Szép . . .

Az ő hangját és az ő szavait is ércs csengésűvé tette ez a sötét hegyoldal.

— Itt minden hegy zeng ! — mondta tünődve. — Talán azért nevezik Zengőnek ezt a hegyet ? Figyelje csak . . .

A szó úszott, pengve, finom-finom hullámokban. Aztán elhalt és nyomában még édesebb, még titokzatosabb zengést hasítva.

— Hallja csak, Szányi ! — mosolygott a püspök frissen és felfénylő szemekkel — hallja, milyen édes ez a csönd itt ?

Ahogy lépkedtek, kis bokrok között nyulak bujtak a sűrűbe, sárgafekete cinkék ugráltak ágakról-ágakra. Madarak csörgése, vadméhek zümmögése, lépteik nyikorgása, kis kavicsok hullása, fűszálak meghajlása, mind-mind megéledtek, hallhatóak lettek. Melódiába keverte őket egy isteni, hatalmas és gyengéd kéz.

A püspök oly halkán lépdelt, mint selyemcipellőiben a dóm oltára előtt.

Szányi se tartotta érdemesnek és idevalónak a szót. Nemcsak azért, mert püspöke így kívánta, de azért is, mert itt, kicsiny és törpe maradt minden emberi hang. Magosság és mélység. Magosság és mélység — szentpáli konfeszziók — zúgtak füle körül és a lelkében. A hegy magassága és a lélek mélysége . . .

Mikor a zordon, harmonikus szépségű hegy közelébe értek, szembe állva vele egy aprócska fenyvesben, a püspök hirtelen kitárta karjait. Egész teste reszketett, lázban és örömben.

— Omnipotens aeterna Deus ! Itt az Örökkévaló Isten, kedves Szányi. Itt, ebben a csöndben . . .

Egészen megfedkezett kanonokjáról, letérdelt a nedves tavaszi földre s úgy maradt kitért karral, szótlánul is imádkozva öntudatlan elragadtatásban. Hosszú pillanatok teltek el így. Szányi is megkulcsolta kezét és belerejtette arcát.

— Milyen messze van innen minden, ami földi ! — mormolta a püspök. — Milyen jó is, hogy vannak ilyen helyek, ahová hónapszám nem érhet emberi láb, emberi kéz . . .

— S ez itt mind nagyságodé — mondta Szányi. — Fel, egészen a hegy tetejéig, túl a hegyen, át a völgyeken ; mind-mind püspöki javadalom !

A püspök egy-két pillanatilag tamáskodva nézte kanonokját. S az megismételte a mondatot.

— Így van püspök úr ! De idáig nem vágtunk utakat sehova. Az emberek, még ha püspökök is, szívesebben vannak palotákban, városokban, mint embertől lakatlan magányos hegyekben. A hegy, a Zengő elzárja ezt a tájat, elzárja és őrzi. Ide, püspök úr, még Josephus szeme se érhet el, soha . . .

A püspök elvörösödött. Zihálva lélezgett. Körülnézett. Szányinak igaza van. Ez a hegy itt, sűrű erdőivel, szűk völgyeivel, a távolabbi hegyekkel és völgyekkel valóban, mintha hatalmas, égi bástyafal lenne ! Megmászhatatlan és megközelíthetetlen. Utakat se vágattak hozzá sehonnán. Látszott, hogy forró gondolatok cikáznak végig agyában.

Hangosan, félig nevetve és félig sírva kiáltott föl, a hegy felé fordulva, maga magát oda ajánlva :

— Szányi, kedves fiam ! Én itt építtetni fogok ! Kicsiny kastélyt, ha úgy tetszik . . .

Aztán a gondolatától elragadva, a gondolatot tovább építve, lázasan előre, a jövőre messzibe hajolva suttogetta :

— A kastélynak sok-sok szobája lesz . . . Kicsinyek mind. Akkora csak, mint egy-egy cella. Amilyenben én is laktam, amíg pálos voltam. S aztán, kedves Szányi, augusztusban, ha Isten meg nem akadályozza valahogy Josephus terveit s feloszlatja a rendházakat : én idehozom kedves pálosaimat. Persze, csak az öregeket és betegeket, kedves fiam ! Azokat, akik nem tudnak már se tanítani, se prédikálni. És én is köztük lehetek, ha munkám engedi, én is . . . Mit gondol, kedves Szányi, jól gondolom mindezt ?

A kanonok megrendülve hallgatott. Eszébe jutott az előbbi átfutó félelme a püspök betegsége miatt. Annyi bizonyos, hogy közönségesen józan elmének nem juthat eszébe ember nem lakta helyen építkezni ! Püspökökről általában azt tartják, hogy magányos, mogorva lélek. De ebben a mogorvaságban a

csöndes szemlélődés vágya ég és ez a magányosság gazdag, telt és bölcs . . . Látta, hogy egészen elragadja a terv s azzá teszi, aminek mindig látni szerette volna : alkotó, parancsoló főpásztornak. Meghatott szavakat keresgélt, de közben püspöke tovább beszélt és lelkendezett.

— Igen, kedves fiam. Ide, szembe a hegygel, ide kívánom a kastélyt. Címerem ott lesz a homlokzatán s családi vagyonomat használom megépítéséhez. Így azt látok benne vendégül, akit akarok ! Különben még ezt is konfiskálná öfelsége, a császár ! Kis kápolnát is kell hozzáépíteni oratóriummal, hogy misézhessenek és imádkozhassanak az én kedves vendégeim, akiknek itt kastélyt építetek . . . Aztán kedves Szányi, majd csak kivárjuk, amíg a sekrestyés viharvetése is elvonul fölöttünk. Nem érzi, hogy a várakozás helye ez ? Szígezte a várakozásnak, Isten csendjének.

Megfordult maga körül, mint aki kincset talált. Néhány tülevelet szorongatott ujjai között. Tanakodás közben morzsolgatta. Aztán nagyot csillantak szemei.

— És mit szól ahhoz, kedves Szányi, ha védőszentem után Szent Lászlónak nevezzük eztán ezt a helyet ? De mivel ilyen már több is van az országban, mondjuk hozzá még azt is — Püspök-Szent-László . . .

Nem várta be, hogy kanonokja valamit is mondjon. Megfordult gyorsan és visszafelé indult az úton, amelyen jöttek.

— Nincs idő a tanakodásra, kedves Szányi — mondta a sietésben kifuldva, amikor a hintót meglátták. — Most március van és augusztus közepén szélnek szállnak a madarak ! Sietnünk kell ! Most azonnal hazamegyünk, levelet írunk a császárnak, hogy cselekedjék lelkiösmerete szerint ! Mi pedig nyomban behívjuk Sartori mestert, az építészünket. Azonnal meg kell kezdenünk Püspökszentlászló építését ! Remélem az őszig elkészülhet ? Mit gondol, kedves Szányi ?

A kanonok nem tudta szavakba önteni, amit most gondolt. Inkább csak érzés volt az egész felgyúlása. Megérzése annak, hogy semmiben nem mondhat ellent. Aki most beszélt hozzá Eszterházy László gróf száján keresztül : az nagy úr volt, egészen püspök és főpásztor, akinek engedelmességgel tartozik.

— Jobbágy is, telepes is, kézműves is van bőven. Igaz, hogy mostanság eléggé megindultak az építkezések ! De a püspök akarata parancs, Magnificentissime Domine.

Eszterházy László csöndesen elmosolyodott. Fölemelte két ujját finom, de erőteljes mozdulattal.

— Gondolja, hogy csak a püspöké, kedves fiam ? Én úgy érzem a püspökön keresztül a Mindenható akaratáé. Hogy valahol türelemmel meghúzódhassék néhány öreg szolgája. Hogy adventi lélekkel, adventi hittel kivárhasuk mindnyájan ezt a vihart is !

Akkor már elérték a hintót és Szányinak csak a parancs maradt, hogy a négy almásszürke forduljon vissza velük a városba, ahonnet jöttek. Öreg

Vince is, a hajdú is, merő csodálkozás volt. Csak a Hegy nem csodálkozott. A Hegy, melyben örökkévaló hatalom élt és látott. Így látta, hogy rövidesen tornácos-oszlopos barokk kastély épül a lábához, alacsonytoronyú kis templommal, sok-sok keskeny cellával, melyekben fehér csuhás, fehérhajú, görbedt hátú fráterek imádkoznak: egy gazdag püspök szegény testvérei. De látta azt is, messzi jövőnkben, hogy évről-évre fényes fogatok szaladnak szűk völgyében, ezüstsujtásos kék libériás hajdúkkal, inasokkal és köztük a gazdag püspök későbbi utódai üdülést és megerősödést keresve a csönd eme holdog szigetén.

JULJAN TUWIM VERSEI

I.

HÁTHA

Hátha nincs s azért kételkedem ?
Vétek ezt gondolni, vétek
egy parányi semmiségnek.
De — mért kell nekem ?
Így kételkedem . . .
s ó jaj . . . be félek.

Hátha van s én azért áhítom ?
Hátha ő gyújt fényt az égen,
hogy piros lángokban égjen,
mint a mákszirom ?
S azért áhítom . . .
ritkán . . . de mélyen !!

II.

NAGYON VAKÍTSZ MÉG

Nagyon vakítsz még : napnál élesebben
ragyogsz, Te földre küldött, égi lélek ;
megdöbbsz még az Isten-fény szemedben,
félelmetes vagy Szónak és Igének.

De néha már csodálkozó szemekkel
tudok Rád nézni s lánggal égek Érted :
lelkem Hozzád száll s boldogan remeg fel,
ha áhítózza szent testedhez érhet.

Minden vágyamban nyíló liliom van,
a fény imámat ég felé ragadja,
fölszjengok s csobogni kezd dalomban
forró szívemnek bíbor vérpatakja.

SENKIÉ

Én senkihez sem tartozom,
akár a lomb, a víz, a rét ;
csupán az Istené vagyok —
s tiéd.

Tiéd vagyok s az Istené,
ki mindenek felett Király ;
mindennap meggyónom Neki,
mi fáj.

Szívem halk rebbenése csak
a szó, mely némán számra jő ;
nem hallja senki titkomat,
csak Ő.

Mindennap Hozzá fordulok,
csendben Hozzá visz minden éj ;
beszélgetésünk hangtalan,
de mély.

Imádsággal zárul napom,
párnámon álmok lengnek át,
utólszor is Rá gondolok —
— s terád.

A XX. SZÁZAD APOKALIPSZISE

IRTA: DEMÉNY JÁNOS

„Az okságilag észszerű természeti folyamatba egy kivétel ékelődött bele : az, amit minden idők szentjei továbbhirdettek, hogy a Láthatatlan, aki a világot teremtette, maga is belépett Isten Fiának alakjában ebbe a világba. Ez volt a legfőbb csoda, ez volt az az ütés, amely a történelemnek derekát törte, de az emberi szellemet, amely a sujtó csodát befogadta, nem törte szét.“
(Chesterton)

1. Krisztus előtt — Krisztus után.

A történelem az emberiség sorsa. A végtelenségnek : térfölöttiségnek és időnkívüliségnek kifejeződése a végesben : térben és időben. Az ember : porhüvelyben halhatatlan lélek. A lélek : szikra a végtelenségből, az örökkévalóságból. Isten a paradicsomból kiűzött ember elé történelmi feladatot tűzött. Keress meg engem arcod verejtékével. Az emberiség feladata tehát — lelkébe oltott gyötrő vágy — a végtelenség felismerése, megpillantása volt. És az emberiség reménytelenül bolyongott a történelem labirintusában. Kereste Istent — majomban, számárban, tehénben, bikában, holdban, napban, vérben, bölcsességben. Istent szájalomra indította az ember vaksága. Ez a történelmi pillanat az Ige testtéválása, az örökkévalóságnak térbe és időbe jövele : Krisztus. Az emberi test, ha „elfárad“ : a humuszba vágyakozik ; a lélek, ha „felébred“ : Istenhez . . . De Istent csak akkor találta meg az emberiség, amikor Krisztusban megtalálta önmaga halhatatlan lelkét ; tükröt, ahol úgy tündökölt Isten arca, mint harmatcseppeken a hajnali nap.

A történelem az emberiség sorsa. Sorsának tragédiája pedig a vakságban van. Krisztus óta megtalálta Istent kegyelemből és hit által. Az emberiség szeme egy történelmi pillanatban felnyílt, a napba nézett és — megvakult. De vaksága immár egy nagy élménnyel gazdagabb. Kezét betette a Názáreti kezébe, azóta a nemzedékek sora taszította el e kezét, de minél hevesebben, annál ijedtebben kapott utána. Új hit, új vallás nincs több és nem lesz többé ; a Krisztus előtti vallások botorkálások Ő felé. Ő pedig maga a végtelenség s a végtelennél végtelenebb nem képzelhető. Az ember nem hágott a mennybe, Babel összeomlott. Amióta a menny megkönyörült az emberen, azóta az új feladat : a magát kinyilatkoztatott örökkévalóság mind tökéletesebb megértése és megérezése. Nem a felismerés, hanem a megismerés. (Ha ezt a má-

sodik feladatot sem oldja meg az emberiség, megkönyörül-e másodszor is az Isten?)

Krisztusban megszakad a történelem folytonosságának fonala és újra kezdődik. Ő az alfa és omega az emberiség két darabbá szakadt történetének közepén. Történeti időszámításunk: Krisztus előtt — Krisztus után. A labirintus a Golgota hegyének lábához torkollik. Itt történik a felismerés: „Bizony Istennek Fia volt ez!” És innen ered az emberiség nagy élménnyel terhes sorsa: a megismerés egyenes útja, igaz: hegyeken és völgyeken keresztül. A Golgota hegyén meredő keresztre pedig az örökkévalóság két történeti pólusa, a teremtés és ítélet árasztja titokzatos világhosságát.

2. Jézus bevonulása Jeruzsálembe.

Jézus Jeruzsálembe a sokaságtól lábai elé terített köntösökön, pálmaágak és hozsánna között vonult be. Így vonult be Jézus a történelembe is. A mag földbehullásához termőtalaj, termékeny föld kellett, hogy a mag gyökeret verhessen. Elképzelhetetlen, hogy miként maradt volna meg a kereszténység s nem tűnik el nyomtalanul, ha nem bontakozik ki előbb egy elmét kicsiszoló hellén szellem. Mi lett volna a kereszténységgel a görög szellem büszke felfedezése: az ész, az értelem nélkül? A monumentális, szinte megdöbbentő energiát lehelő egyiptomi piramisok árnyékából és sivatagokból, pusztákból évezredek óta zengtek a héber próféták próféciai. A végtelenség mint aranycsillag villámként zuhant a földre — egy Asszony ölébe, de a történelem évezredek óta készült a nagy fogadásra: a betlehemi csillag évezredek óta készült kigyulladni s a kettéhasadt jeruzsálemi templom döréjét az egyiptomi gúlák visszhangozták. Nem túlzás úgy mondani, hogy Jézus az egyiptomiak és görögök köntösén és palma levelein s a héber próféták hozsánnái között érkezett a történelembe. Izrael minden prófécijája, Egyiptom anyagba zárt tragikus vágyódása, Hellasz bölcsesége, Róma ereje csak előjelek, sejtések: széles lépcsők, Propyleumok, amelyeken a Názáreti belép a történelembe.

Ha az Ő eljövetelére ennyire készült a történelem, ha a fogadás a történelem folytonosságában zajlott le, önként felvetődő gondolat: a befogadásnak is a történelem folytonosságában kellett elkészülnie. Krisztus lehullott vércseppjeinek a földbe kellett szivárognia: a kereszténységnek a történelem vérkeringésévé, életézésévé kellett válnia. Strauss kérdésére: „Keresztények vagyunk még?” Chamberlain visszhangozza az ellenkérdést: „Keresztények vagyunk már?” A kereszténység formált embereket, formált szenteket, — viszonylag egy történelmi kort is — de mégis: a történelem mindezideig nagyon formátlan. Az emberi lény tulajdonképpen kétszer születik. Egyszer megfogon és egyszer világra jön. A történelemben így fogant meg a kereszténység kétezer évvel ezelőtt. „Vidáman repdesett az anyja

méhében . . .“ — S így repdesett a kereszténység a történelem méhében ezer éven keresztül a középkorban. Az „újjászületés“ és „felvilágosodás“ vajudásai után pedig így születik meg ma, szószerint : így jön „világra“.

És ha valóban így van ez, akkor a kereszténységnek sohasem volt ilyen sorsdöntő dátuma, mint ma ! A galileai vándor arca csak most kezdene a maga teljességében kirajzolódni a világtörténelem veronikakendőjén ? Történelmi koroknak sajátos történelmi szimptomái vannak. Hasonló jelentőségű koroknak szimptomái : csak hasonlóak lehetnek. Krisztus születésének kora a történelmi kereszténység legnagyobb eseménye. Ha a mai kor is valóban annyira jelentős kora a kereszténységnek, akkor szimptomáinak össze kell csendülni a hajdaniakkal. És valóban : különös hasonlatosságok vannak a Krisztus születése körüli és a mi korunk között.

3. Profécíák.

A megváltót próféták jelezték. Az emberiség lelki éjjelének reménytelenségében a betlehemi csillag kigyúlását prófétálták. Akkoriban az emberiség ajka különösen szomjas volt. Tikkadt és cserepes. De ma is az. Csak figyeljük : közel egy százada egyre jobban és jobban milyen nagy prófétálás folyik. Új világ beköszöntését prófétálják. Igaz, sokféleképpen képzelik, de lényeg, hogy másnak és újnak vélik minden eddiginél, akarják és hisznek benne. „Új világ“ — hirdetik : Tolsztoj, Ibsen, Spengler, Spann, Keyserling, H. G. Wells, G. B. Shaw, G. K. Chesterton, v. Lessing, Ferrero, R. K. Wipper, N. Berdjajev . . . a legkülönbözőbb világnézetű nagy szellemek hosszú sora. „Új világ“ — hirdetik s lehet, hogy kezdetben Falanszter, de ma Új Jeruzsálem. Prófétikus idő a mai is, mint a Krisztus korabeli. De ma nem egy ember eljövételéről prófétálnak, akinek lábai nyomán új világ születik, hanem prófétálnak egy új világ eljövételéről, melyben „új emberek“ fognak élni.

A profécíák kora mindig történelmi kor. A próféták látják leginkább a történelmet : a tér és idő kategóriáiban. És ugyanekkor látják a tér- és időfelettség, az örökkévalóság világát is. A két érzék egymást erősíti. A történelmi korszakok hívő korszakok. A legtörténetibb korszakok szent korok. E korokban a próféták a teremtést hat napnak jelölik s mintha mindez tegnap történt volna — s az apokalipsziszt, az ítéletet holnap várják. A hitetlen korszakok mindig a végtelenségbe vetítik a multat s végtelenbe a jövőt — minél messzebbre. Az igazi vallásos lélek minden nap hálát ad az Istennek, hogy újból született s este úgy hajtja álomra fejét, hogy holnap esetleg Isten trónusa előtt fog állni. Ilyenek a vallásos korszakok is. A mult században divat volt úgy kiegyezni a Biblia teremtéstörténetével, hogy a hat napos világteremtés értelme szimbólikus, képes beszéd s ez alatt hat fejlődési évmilliót, évmilliárdot kell érteni. Szenteljük ezentúl Istennek a „hat napot“ is. A szimbolum legyen elsődleges élményünk.

4. Időszámítás.

Krisztus földönjárta kettévágta a történelem folytonosságát, azóta van „Krisztus előtti“ és „Krisztus utáni“ világ. Akkor megváltozott az időszámításunk. Ma is megváltozott. De nemcsak képletesen, hanem valóságban. Míg a képletes változás a világ lényegi megváltozására (megváltására) utal, a mai lényegbeli változás a világ formai változását fejezi ki. Ez a formai változás természetesen egy tartalmi átalakulás szimptomája. A világ lényegi megváltozásának teljessé válása lenne ez? Ma tehát lényegileg kell másként számítani az időt. Haladásának üteme a technika óriási fellendülésével párhuzamos. Az anyagi világ sebesebb ütemét nem fokozhatjuk le. A „Pacific 231“ sebességét a négyesfogatok, batárok tempójára csökkenteni, nem csupán hiú romantika, de hülyeség is. Bizonyos azonban, hogy a régi világból csak az a szellem marad meg, amely kiállja az idő haladásának új ütemét. Nem túlzás azt állítani, hogy a világháború óta egy számjeggyel balra helyezte a tizedes pontot a történelem. Ami hajdanában egy évszázad volt, ma egy évtized; ami egy óra, ma legfeljebb hat perc. Szinte sűrített történésnek mondhatnók ezt.

Ebben a nagylendületű korban nem sikkadnak el az értékek, csak nem lesz többé idő a naplopásra... Ami az új világ emberének lelki élménygyűjtését jelenti: bizonyos, hogy ha hetven évig él, akkor a régi világban ugyanennyit csak hétszáz év alatt gyűjtött volna össze. Ezúttal „képletesen“: valóban állíthatjuk, hogy a matuzsálemi legenda többé nem mese. Az öreg kaján is jól öltötte e kérdéskomplexumra a nyelvét a metabiológiai pentateuchban. (Shaw: Vissza Matuzsálemhez.)

5. A szellem győzelme az anyag felett.

A világ halad (a történelem „történik“...), de spirituális és materiális haladása nem párhuzamos, hanem legtöbbször szinte ellentétes. Szinte akcióreakció. A korszakok, kultúrák hitben, metafizikumban születnek (a hit minden világi energia szülőanyja) s technikában, hitelenségben pusztulnak el. Mert az anyagba való belefelejtkezés közben az anyagontúli Istenarc homályossá válik szemüknek, s végül teljesen elmosódik. A „keresztény kultúra“ utolsó századaiban is ilyen végső elmaterializálódás történt. A végső metafizikai energiátlanság azonban egybeesett a legfelfokozottabb technikai energiával. Tehát a legkulturátlanabb kor (értve ezalatt a lelkeség hiányát) a legcivilizáltabb volt egyben. Tévedés azt hinni, hogy a kereszténységnek csak akkor van jövője, ha leromboljuk a civilizációt s hadat üzenünk a technikának. Keyserling ezt írja: „Azok, akik prédikálják a visszatérést a technikától, semmi egyebek, mint rossz romantikusok. Nemcsak azért, mert lehetetlen megállítani egy fejlődést, amely a tömegnek érthető, ott, ahol a töme-

gek határoznak, hanem, elsősorban azért, mert a technika valami pozitív dolog, egy lépéssel előbbre viszi a szellem győzelmét a természet fölött, az emberiség lelki lényének magasabb fokú kialakulását.“ Ugyanis, amikor a technika lerombolja a régi hitet, tulajdonképpen az új hit materiális előfeltételeit veti meg. A kereszténység abszolútum igényének kivételes esetében ez az új hit: a régi hit a fejlettebb technika megközelítőbb és tökéletesebb kifejezési lehetőségeiben. Ilyen megvilágításban a reneszánsztól a világháborúig terjedő idő technikai megalapozása lenne a kereszténység új epochájának? A múlt századok technikai fellendülése rámutat a „keresztény kultúra“ bukására. De az érem másik oldala: ez a szédületes és fantasztikus fellendülés, mint fundamentum arra a korszakra mutat, amely előtt állunk és amelynek *ilyen* materiális fundamentumra van szüksége. *Le corps agrandi attend un supplément d'âme* (Bergson). A technikában nagyra nőtt test várja a nagy lelket! De megérkezik-e?

6. A művészi emlékezés.

A művészetek a történelem legélesebb szeizmográfjai. Minden művészet a világról alkotott képnek a szimboluma, az életérzés kifejezése. A kultúra ugyanígy: szintén az életérzés kifejezése. Ilyenformán a kultúra minden megnyilatkozása rokon a művészettel. Csakhogy amíg a többi megnyilatkozásoknak gyakorlati céljaik vannak, a művészet olyan megnyilatkozás, melynek nincs gyakorlati célja. A művészetekben épp ezért különös intenzitással nyilatkozik meg a kultúra lelke. A művészetek tehát a történelem, a kultúrák, a kultúrkorszakok legérzékenyebb reagensei, a kultúrák minden öntudatlan vágya bennük feszül s bennük válik tudatos életcélá, energiává. A művészetek története könyvének fejezeteiből pedig a történelem minden fellendülése s minden kataklizmája kibetűzhető. Az új világ művészete, melynek előéjszakáján Vigiliát tartunk, már él és csodálatos alkotásokat hozott létre zenében, építészetben, festészetben, költészetben és szobrászatban. De eközben a világháború idején a művészetek egy csodálatos sóhajtást végeztek. A művészi emlékezet egy pillanatra végig suhant a római, egyiptomi, hindu, kínai, afrikai kultúrák minden bizzar és fantasztikus vidékén. A történelem a múlt eredményein s energiáin épül. A művészet egy pillanatra emlékezett s energiát gyűjtött a nagy történelmi multból, hogy útnak induljon az ismeretlen, új ösvényeken az új világ felé. De milyen lehet az az eljövendő világ, ha ehhez ilyen mérhetetlen, minden eddigit átfogó energia összegyűjtése volt szükséges? Ilyen monumentális arányú, az egész világtörténelmet magába foglaló visszaemlékezés a művészetek emlékezésekből álló történetében példátlan. A világ korunkban olyan zökkenőhöz ért, amely jelentőségében éppúgy osztja a történelmet, mint Krisztus földrejövetele. És döbbenetes hasonlatosságok vannak a Krisztus születése körüli és a mi ko-

runk között. A történelem az ember sorsa. És a mi sorsunk végzetujja figyelemre int. Roppant lehetőségek előtt állunk. De a nagy lehetőségek roppant veszélyeket rejtenek magukban!

7. Századunk apokalipszise.

A történelmi korok, korszakok, kultúrák felett mindig ítélet folyt. Ítélet folyik ma is. De nem egyes korok, hanem maga a történelem fölött: a kereszténység fölött. Apokaliptikus időket élünk. De az apokalipszis itt nem a világ végét jelenti, hanem az örökkévalóságnak teljes beleszakadását a történelemben: a történelem vérkeringésévé, életérzésévé vált kereszténységet. A „keresztények vagyunk még?“ ellenkérdése: „keresztények vagyunk már?“ ma tehető fel először. És valóban: ilyen történelmi értelemben korábban még soha senki sem tette fel.

A Krisztus születésétől napjainkig történő idő a kereszténység nagy történelmi megtapasztalásaitól terhes. Ezt a nagy korszakot, amelyet „keresztény kultúrának“ nevezünk: Spengler az ő kultúrteóriájában temette el. Eddig minden kultúra az elanyagiasodásnak abban a fázisában, amelybe a keresztény kultúra a XIX. században belesodródott, végérvényesen elpusztult. De most itt izzik valami a hamu alatt; valami elűt az öreg szokásoktól. Eddig minden kultúra elpusztulásakor, velepusztultak az istenek. De ma a „kultúra“ elpusztult s a kereszténység él. A kereszténység él, miközben Spengler kultúrteóriája haldoklik.

A kereszténység eddigi történetének, a „keresztény kultúrának“ végső nagy értelme, hogy végkifejlésében feltette a nagy kérdést: Krisztus vagy Antikrisztus? A keresztény kultúra végkifejlésében a sors, a szabad döntés egy új világ mellett: végleg az ember kezébe került. A történelem az emberiség sorsa. Ma — kritikus pillanat! — az ember a történelem sorsa. Sohasem volt a történelem ennyire a nemzedékek kezébe téve, mint ép ma. Korunkat minden más kor szellemétől élesen határolja el az, hogy a jövőt kiszámító és azon uralkodni vágyó akarat dominál benne. Amikor az ember tudátára ébredt történetalakító hatalma teljességének: ekkor vált a történelem sorsává.

Az emberiség úgy eltávolodott Krisztustól, hogy még egy lépés és örökre elvesztette. Ma mindennél hevesebben van eltaszítva a keresztfa hosszú szögeitől sebhelyes keze s ma kell Őt a mi erőnkől — a mi történetalakító erőnk hatalmával — mindennél hevesebben megragadni.

*) A „Középeurópai Vigilia“ című készülő könyv prólogusa.

NIZSINSZKY

IRTA: REMÉNYI JÓZSEF

„Femmka, courage, ne déespéres pas, car il y a un Dieu.“ (Nizsinszky feleségéhez.)

Ma olyan tiszta a szemem,
mint hajdan táncmozdulatom.

Mint a csoda, aki voltam,
mert mennyei hangulatom

Mert mennyei, oh asszonyom,
a tébolyda nem is fegyház.

Úgy érzem, hogy a mindenség
a legelragadóbb egyház.

Révbe értem, én örült rab,
égbe értem, én tévedt jaj.

Elolvadt bennem a kétely,
s nem tudom van-e fehér haj.

Hogy is tudnám, oh asszonyom,
nem borzong bennem semmi sem.

A tébolyda vasrácsán át
beszért velem az Úristen.

Nincsen rács, s a sok oly kevés,
nincsen többé lidércnyomás.

Az érthető . . . az kővé vált,
az érthetetlen . . . látomás.

Eddig a földön táncoltam,
ime égbe lebeg lábam.

Djaghileffet elhagytam,
meg nem láthatnak a mában.

Mert a ma, tegnap, a holnap,
csak halandók kis szavai.

De asszonyom, én Nizsinszky
vagyok, s a lét fogalmai

mind, mind megváltoztak bennem,
a táncé, képé, mindené.

Nincsen ok a dühöngésre,
kié vagyok? Az Istené.

S mert Istené vagyok s Ön is,
s a gyermekünk s az ellenség,
a szobrász, aki megvédett,
minden elhullott dicsőség,
a „L'après-midi d'un Faun“ is,
Párizs, Davos, Amerika,
minden, minden az Istené,
örömömmek ez a titka.

Oly fenséges boldogságom,
boldogtalanul is boldog.
Bohócot lejtve nem éltek
ily varázsszínben a dolgok.

Mint ma, mint most, oh asszonyom,
sebeimmel mosom arcát.
Nizsinszky már befejezte
mindenkivel gyarló harcát.

Mert van Isten, oh asszonyom,
a holdnak el is árultam,
s lám Önnek is, ki gyermekem
szülte, azért is bámultam.

Elmondtam a portásnak is,
a világnak, mely mindig szűk,
hogy Isten magához hívott,
búcsút mondok : ti rosszak, hűk.

Búcsút a régi életnek,
búcsút annak, amért éltem.
Búcsút a kedves szavaknak,
a tapsoknak, s mitől félttem.

Búcsút a szőlőfürtnek is,
s a siker facér hangjának.
Isten fennkölt jóságában
elfogadott a fiának.

Búcsút a kinnal borított
földnek, s Önnek, jó asszonyom.
Úgy érzem, hogy követ vagyok,
kinek is? Rögtön elmondom.

Követe annak, aki nem
ismer csupán feleutat.
Istennek, aki életre,
az egész életre futtat.

Embert, lóvat és hernyót is,
s azt mondja : ne feledd a célt.
Ki feleúton lemarad,
s engem nem lát, az sohsem élt.
Fehér vagyok ? Ez égi szín.
Fehér lelkem ? Ez égi fény.
Ragyog szemem ? Benne ég az
elfogyhatatlan égi szén.

(Cleveland. Ohió.)

ANSELME ATYA MEGSZÓLAL

IRTA: JUST BÉLA

Este kilenc. A szerzetesek hálóterme már sötét, s az ablakkal szemközti falra vetődő árnyékból látom, hogy a vendégek közül csak Claret abbé szobájában van világosság. Soha ilyen türelmetlenül nem vártam a completoriumot, mely már a magány kezdetét jelzi, és az utána következő egyedüllet cellám négy csupasz fala között.

Ha naplómát valaki olvasná, a mai résznél kétségtelenül a lélekhasadás jellegzetes tüneteit fedezné fel, vagy azt hinné, hogy képzeletem betegesen felfokozott és hallucinációk gyötörnek. És ha nem tudnám, hogy amiről beszámolok, valóban megtörtént, talán én is patológikus képzelgésre gondolnék. Mindenesetre soha senkinek, még gyóntatómnak sem mondom el a mai délutánt, mert kinevetnének vagy azt hinnék, hogy különleges kegyelmeket tulajdonítok magamnak. Vannak bizonyos érzések és élmények minden ember életében, melyek a lélek hűvös homályában gazdagon virágoznak, de mihelyt napfényre kerülnek, elsápadnak és összefonnyadva minden illatukat elvesztik. A barátság és a szerelem, ez az ösztönös cinkosság, közel hoz egymáshoz két embert, de a szívekben mindig marad valami közölhetetlen titok: élmény vagy érzés — és amikor ledobjuk magunkról ruhánkat és elkattintva a villanyt a sötétbe nézünk, ijedten vesszük észre, hogy egyedül vagyunk ezen a világon és az emberi érzelmek csak pillanatnyilag tudják eibódítani szívünket és agyunkat.

Ma reggel Chambérybe mentem, hogy tartózkodási engedélyem meghosszabbítását kérjem és néhány könyvet vásároljak magamnak. Nem vágyodom el a kolostorból, de néha jólesik egy-két napra elhagyni önkéntes fogásomat és elvegyülni megint az emberek közé, egy kávéház terraszáról az életet nézni, vagy egyszerűen a kirakatok előtt ácsorogni. Ilyenkor az az érzésem, hogy szökevény vagyok és ijedten fordulok hátra: nem követ-e valaki? Július elején Annecyba mentem le, és este az a gondolatom támadt, mi lenne, ha az Imperial terraszán zenét hallgatnék. Az egyik asztalnál magányos angol nő ült s nézte a táncolókat; néhány percnyi belső küzdelem után felkértem, s amíg a párok közé vegyülve szótlanul forogtam vele, Marie-Louise de Chevron gúnyos megjegyzése járt eszemben, melyet nevetve vágott arcomba, amikor parkjukban kettős lelkemről és ellentétekből összetett természetemről beszéltem: „Maga valami olyan kolostorban szeretne élni, ahol a szerzetesek napközben imádkoznak és dolgoznak, este pedig felveszik szmokingjukat és a Ritzben vacsoráznak. A noviciusokat külön tánemester tanítaná a legújabb táncokra, délután fekete mellett újságokat olvasnának

és tennispályájuk lenne a kolostor szomszédságában. Ha megtudom, hogy valahol ilyen kolostort alapítanak, majd értesítem magát . . .“ A dologban az a szégyenletes, hogy majdnem igaza van ; a ma délutáni különös beszélgetés Anselme atyával is ezt igazolja, de amíg Marie-Louise megelégedett egy ártatlan fintorral, a másik kíméletlenül feltépte az elrejtett sebet.

Délután négykor ültem fel a vicinálisra Chambéryben és félórai dőcögés után Frontenextől gyalog folytattam utamat a tamiéi kolostor felé, mely tizenkét kilométernyire fekszik a kis falutól. Az országút hosszú ideig alig emelkedik, majd szerpentinben folytatódik a hegy nyergéig, ahonnan már látni lehet a kolostor tornyait. Lent a völgyben az Isère folyik Grenoble felé és egyes pontokról tiszta időben szép kilátás nyílik a Mont-Blancra. Az út mellett tanyák terülnek el, drótsővény választja el a földeket, egy gőzfűrésztelep zaja messzire elkíséri a vándort, aki Faverges felé igyekezik a hegyeken keresztül vagy Tamiéba megy. A szerpentin kezdetén a régi kocsút nyoma még látható, amint meredekebben visz a hegytető felé, egy vízmosás mélyén, fenyőfák és málnabokrok közt : nehezen járható, mert a gyakori források átnedvesítik a talajt és kövek sértik fel az ember lábát, de aki négy kilométert akar megtakarítani és szereti az árnyékot, vagy siet, a szerpentin helyett inkább ezt választja. A két út időnkint metszi egymást, néhány pillanatig elkápráztat a napfény, azután megint árnyék következik s csak a fűrésztávoli zümmögése jelzi az életet. Időnkint meglazult kődarab gurul le a vízmosás partján, vagy ijedős gyík rezegteti meg a bokrot.

Frissen haladtam felfelé, a változás felélénkített és boldogan gondoltam arra, hogy két óra múlva megint a kolostorban leszek. Az út hirtelen emelkedni kezdett, majd néhány méteres meredek végén elérte a szerpentin : mintha villám sujtott volna, megtorpantam és csodálkozásomban majdnem felkiáltottam, mert fent az országúton egy trappista barát állt, nyugodtan, mintha várna valakire. Anselme atya volt, s most már tudom, hogy *rám várt*. A találkozás olyan váratlanul történt, hogy meglepetésemben elfelejtettem köszönni s néhány másodpercig értelmetlenül néztem rá, mint aki nem tudja, álmodik-e vagy sem. Csak amikor megbiccentette fejét és azokkal a sötétkék szemekkel rám nézett, melyeknek titkát hiába kémleltem a Belle-Étoile-i kirándulás alatt, csak akkor hajtottam meg én is fejemet, anélkül, hogy megszólaltam volna. Valami ismeretlen melegség csapta meg arcomat, mintha kohó ajtaját nyitották volna ki előttem, de éreztem, hogy ez a melegség megfoghatatlanabb és forrása egy égő lélek túlradó szeretete.

Nem tudnám megmondani, meddig álltunk így egymással szemben szóltanul, csak arra emlékszem, hogy kezével az árnyékbavesző útra mutatott, mintha jelezni akarná : folytathatjuk és megindultunk egymás mellett a vízmosás mélyén. Honnan jött ? Hogyan lehetséges, hogy nincs rajta az a körgallérhoz hasonló fekete köpeny, melyet a szerzetesek mindig magukra vesznek, ha elhagyják a kolostor területét ? Milyen különös véletlennek

köszönhetem, hogy találkoztam azzal az emberrel, aki több mint féléve izgatja képzeletemet és nyugtalanít? Amire álmomban sem mertem gondolni, megtörtént: összekerültem azzal a szerzetessel, aki a szentség hírében állt Tamiában és hat kilométert együtt tehettem meg vele. Bármennyire szerettem volna megszólítani, nem mertem, mert azt hittem, hogy a trappisták némasága a kolostoron kívül is kötelező. És amikor megszólalt, nem annyira ez a tény lepett meg, mint inkább az, amit mondott. Hangja (most hallottam először) kemény, majdnem durva volt:

— Ha idegenben vagyunk, a szabály megengedi a beszédet, nyugodtan megszólíthatott volna. *Tudom*, hogy hosszú idő óta akar tőlem valamit: elérkezett az alkalom, ragadja meg, mert sohasem lesz rá többé módja. Mit szeretne tőlem és mit adhatok önnek?

A délutáni nap behatolt a fák közé, végigszaladt a vízmósás oldalán és megcsillogtatta a kövek közt folydogáló erecskét. Szerettem volna elrejteni zavaromat, mert én akartam Anselme atya titkába hatolni s nem is gondoltam arra, hogy ez a beszélgetés döntő lehet életemre. Ezért színlelt nyugodtsággal feleltem:

— Örülök atyám, hogy személyesen is megismerhettem. Valóban, szeretnék különböző dolgokról beszélni, melyek érdekelnek vagy nyugtalanítanak. Magam sem tudom, hol kezdjem...

Válasza egy pillanatig késett, azután úgy ért, mintha mellbevágtak volna.

— Egy pillanatig se áltassa magát azzal, — kezdte — hogy szürke életem szenzációt jelenthet az ön számára és megváltoztathatja útját. Jelentéktelen szerzetes vagyok, tele gyöngeséggel és emberi gyarlósággal és csak szomorúságot érzek, ha másként tekintenek rám, mert ilyenkor mindig felmérem a távolságot, mely a tökéletességtől elválaszt és a távolság nagyon nagy.

Hangja megváltozott, fokozatosan elvesztette kemény színezetét és olyan lett, mint a gyermeké sírás előtt. Valami megmagyarázhatatlan szánalmat éreztem iránta; szerettem volna megszorítani a kezét, de nem volt bátorságom hozzá és szótlánul haladtam mellette. A fűrésztelep zaja egészen elhalált, már csak erőtlen zümmögés volt, melyet alig lehetett megkülönböztetni az erdő zajától és a fák koronájának örök zúgásától. Olykor előrelépett s ha ilyenkor arcára néztem, feltűnt sápadtsága és szinte beteges soványsága, mintha hosszas betegség után most kelt volna fel először. Nem tulajdonítottam különösebb jelentőséget a dolognak s csak most utólag kezdem sejteni az okát. De még ebben a percben is élénken él bennem az a leírhatatlan, szinte undorszerű érzés, mely akkor futott végig rajtam, amikor megfogta kezemet: olyan csontos és aszott volt a keze, mint az évek óta mozdulatlanul fekvő, gyógyíthatatlan aggastyánoké, vagy a holtaké, akik erőtlenül szorongatják a rózsafüzért, míg a gyertyák fénye táncol arcukon és a virágok illatával kevert különös szag lebeg a koporsó felett. De ez a kézfogás csak később történt. Halkan folytatta:

— Mi az oka annak, hogy az emberek mindig mások valóságos vagy képzelt titkai után érdeklődnek s közben nem törődnek önmagukkal? Mikor a világban éltem s igyekeztem olyan lenni, mint a többiek, vagyis sem jó, sem rossz: langy-meleg, akit az Irás szerint az Isten undorodva kiokád, azt hittem, hogy ez a szemérmetlen kíváncsiság szórakozást jelent, egyike az ember különös társasjátékainak; de később rájöttem, hogy a valóság lehangolóbb: az emberek azért szeretnek turkálni más életében, mert félnék önmaguktól és nincs bátorságuk saját lelkük mélyére nézni. Olyanok, mint a gyáva, aki fütyörész a sötétben vagy önmagával beszél, hogy ne hallja szívének dobogását. Azt hiszik, ha más titkát kikémlelték és idegen életek rákos daganataira rátették kezüket, megoldották saját életük problémáit s mindent elintéztek. Ön is helyesebben tenné, ha egyszer őszintén lelkébe nézne s nem mástól várná a megoldást. Tegyük fel, hogy igaz az, amit rólam beszélnek (ó, jól tudok mindent, megtanultam a szemekből olvasni!): mi haszna lenne, ha belelátna lelkembe, mennyiben változna meg élete és gondolkodásmódja? Vagy itt is csak élményt keres, „irodalmat“? Ha így van, sajnálom magát, mert eljutott arra a pontra, ahol minden érintkezés megszűnik a teljes, egészséges étellel és az élmény irodalommá, vagyis holt anyaggá válik. Csak szájalmat érzek a művészeltekkel: szívüket és agyukat megfertőzte valami és emberi szempontból menthetetlenek. Nem véletlen, hogy az írók többnyire valami testi defektusban szenvednek (igen, a szentek is, de nézze meg a jellemüket és lelki életüket!) és mert bálványuk telhetetlen, végül őket is felfalja. Minden szenvedély gyógyítható, kivéve az ólombetűk szenvedélye! Mindezt maga is érzi néha, de mert azt hiszi, hogy más, mint a többiek, megokolatlan göggel és nevetséges elhatározással azon van, hogy életéből mindent művészetté alakítson át.

— Atyám, ez az élet elviselhetetlen lenne, ha nem igyekezne mindenki valamivel elbódítani magát. Azt hiszem, a szerzetesek aszkézise és Istenbe való elmerülése is menekvés az élettől.

Rámnézett és kék szemében megcsillant a gúny hideg fénye:

— Csak ne káromolja Istent. Téved, ha azt hiszi, hogy az a magasabbrendű ember, aki az étellel szembefordul és valamilyen mámor káprázatában él. Az igazi hősiesség nem abban áll, ha elmenekülünk az élettől, hanem ha vállaljuk minden szürkeségével, közepszerűségével és kikerülhetetlen szenvedésével. Az igazi hős nem a kalandor vagy az örökös halálveszedelemben forgó repülő, s még kevésbé az erotizmus és a kábítószeres megszállottja, hanem a köznapi ember, aki öntudattal viseli sorsát és lázadás helyett a megnyugvást választja: nem az állati, bambá belenyugvást, mely a lélek halálát jelzi és a halál kezdete, hanem Jézus Krisztus és a szentek megnyugvását: *Pater mi fiat voluntas tua*... A szerzetesek aszkézise, melyet ön menekvésnek gondol és az Istenbe való elmerülés a legtisztább példája a hősiesség megnyugvásának: vállaljuk az élet minden nehézségét, nem idegen

mámorekkel áztatjuk a testet és a lelket, mert megvetjük a hazugság eszközét, hanem teljesítjük az isteni parancsokat : testünk verejtekével keressük meg mindennapi kenyerünket, lemondunk a földi javokról, hogy beteljesedjék az Írás szava : „Mindíg lesz szegény közöttetek“, elhagyjuk a világot s amit nyújtani tud : „Nem e világból valók vagytok“ és könyörtelenül megfékezzük a testet, nehogy eszébe jusson a lázadás, melynek anyyala nem az Úr trónja mellett áll. Önök mind a haláltól félnek és azt állítják, hogy az élet elviselhetetlen ; számunkra a halál az igazi születést jelenti és éppen ezért nem riadunk vissza az élettől sem. Hazudnék, ha azt állítanám, hogy könnyen vívjuk meg harcunkat : vannak napok, amikor az elcsigázott test nyomorúságosan megtagadja az engedelmességet és a lélek is szárnysezegetten vergődik ; máskor a legőrültebb gondolatok kavarnak az ember fejében, minden hiábavalónak látszik s egy hang suttogja alattomosan vagy ordítja vad dühvel : „Elhibáztad az életedet, dobd le magadról ezt a nevetséges maskarát és térj vissza a világba “; néha évek fáradtságos munkája egy másodperc alatt leomlik s majdnem maga alá temeti az építőt, — kedves barátom, önöknek, akik a világban élnek, nincs fogalmuk arról a szenvedésről és küzdelemről, ami a kolostorokban végbemegy — de megint egy nálamnál méltóbbat idézek : „Nem azért jöttem, hogy a békét hozzam nektek.“ Egyes jámbor lelkek azt hiszik, hogy a kolostor a kiábrándultak nyugalmas menhelye, ahol elvonulva a világi zajtól és tülekedéstől az ember önmagának élhet és édes semmittevésben töltheti hátralévő napjait. Micsoda együgyűség ! A kolostor a teljes, áztatások nélküli életet jelenti, heroikus megnyugvást minden nehézségben és harcot, küzdelmet a test ellen egészen a halálig. Jól jegyezze meg ezt és ne mondja meggondolatlanul, hogy az élet a maga valóságában elviselhetetlen. Az élet csak Isten nélkül elviselhetetlen.

A vízmosás partja lejteni kezdett és egy magaslatra értünk, ahol Anselme atya láthatólag kimerülten megpihent. Északkelet felé tisztán lehetett látni a Mont-Blanc ormát : az előtérben levő hegyeken már elolvadt a hó, csak a hajlásokban maradt valami szürkés folt, mintha kecskebőrt szárítanának havasi pásztorok, de a háttérben diadalmasan nyúlt fel az égig a fehér hegyesség, időtlen, megdönthetetlen nyugalommal. És a másik fehérség megint megszólalt mellettem, de hangja távolról jött :

— Látja, ilyen Mont-Blanc-emberekre van szüksége Istennek és főleg a világnak, mely nélkülük régen megrohadt volna. Amíg lent a völgyben él, nem érzi a hullaszagot, annyira megszokta és olyan ügyesen fojtják el azzal, amit büszkén emberi kultúrának neveznek : színházak, mozik, könyvtárak, múzeumok, paloták, szökőkutas parkok, fürdők mind csak azért vannak, hogy eltakarják a bomlást. De ha csak néhány hónapra is elhagyja a világot és feljön a völgyből a hegyre, visszagondolva arra, amit innen nyugodtan szemlélhet, úgy érzem, nem mondhat mást, mint amit Márta mondott Lázár testéről, mely harmadnapja feküdt a barlangban : *Iam foetet*, már bűzlik.

Nem szeretném, ha azt hinné, hogy naiv barát vagyok, aki minden ártatlan dolgot elítél és megbotránkozik az emberek örömein. Én is éltem a világban, olyan voltam, mint a többiek, beleharaptam sok ízes gyümölcsbe s néha még a fogam is belevásott. A bűn szomorú örökségül maradt ránk, felszívódott a vérünkbe és néha már nem is vesszük észre, annyira egy lett testünkkel. Talán megbotránkoztatom, ha azt mondom, hogy a bűnös ember szinte szükséges alkatrésze az Egyháznak és a szentek közösségének: „Minden a jóért munkálkodik“, mondta Szent Pál és Szent Ágoston, aki saját életéből tudta, hogy mit mond, nyugodtan hozzáteszi: *Etiam peccata*, még a bűnök is.

Arca leírhatatlan fáradságot tükrözött, amikor rövid szünet után megint beszélni kezdett. Szavait talán visszaadhatom, de hogyan érzékeltessem hangját és különös, különös nézését? Becsukom a szememet, az éjszakai nagy csendben tisztán hallok ezt a hangot és érzem, tekintete rajtam nyugszik.

— Nem lehet egyszerre két úrnak szolgálni és nem is érdemes. Ha tudná mit nyújt az Isten annak, aki maradéktalanul szolgálatába áll, tétovázás nélkül lemondana Mammon minden ajándékáról. Ha ugyan ajándéknak lehet nevezni azt, amit aranynál értékesebb pénzen vásárol meg. Nem érezte maga sohasem, hogy milyen kevés az, amit a világ adni tud az embernek? Szabadság? Mit gondol, hol szabadabb az ember: Krisztus igájában vagy a világban, ahol zsandárok és fináncok minden lépésére ügyelnek s csak a törvények labirintusában keringhet szédülten? — A gyomra? Kedves barátom, én bejártam fél Európát, sèvres-i porcellánból ittam a teát a Crillon tetején és Biarritzban annyit költöttem egy vacsorára, amennyiből ötven szegényt gazdagon meg lehetne vendégelni; nos, ha leülök a cintányér elé este a refektóriumban s megeszem a sűrű levest és a darabka sajtot, nem hiányzik sem a porcellán, sem az ezüst, sem a kaviár. — A szeretkezés, amit maguk gyalázatos módon szerelemnek neveznek? Nézze meg azokat, akik rabjai; ha azt mondom, állati kegyetlenség tükröződik arcukról, igazságtalan vagyok az állatokkal szemben. Mindegyik nagy halom büdös pacal és büntetésük már itt a földön elkezdődik. Isten azzal sujtja őket, hogy mindig éhesebbek lesznek. — Az utazások, tájak, idegen országok? Csak arra jók, hogy kisebbnek érezzük a földet és a végtelen felé vágyódjunk. Határtalan kíváncsisággal indultam mindig idegen tájak felé, de csak kettőben nem csalódtam: amit az Isten alkotott és amit az ember az Istennek épített. A tenger előtt a végtelenre gondoltam, a havasok között az örökkévalóság szele csapott meg és csak a katedrálisokban tudtam zavartalanul gyönyörködni. A többi: unalom. Mit ad még a maguk világa? Barátság, szeretet, szerelem? De hisz ezek az érzelmek csak azért szépek és nemesek, mert visszfényei az egyetlen Szeretetnek. A barátjában Krisztust szereti és ha boldogságot jelent egy szőke vagy barna tündérrel holdfényes tengerparton andalogni, gondolhatja mit érez az ember, amikor az isteni Jegyessel van együtt. Ha a világ tudná...

Szavának és tekintetének hatása alatt mindenben engedelmeskedtem volna neki. Megállt, mély lélekzetet vett, mintha minden erejét összeszedné, azután halkán folytatta :

— Most elválnak útjaink : ön egyenesen Tamiéba megy, én kis kerülőt teszek. Őrizze meg egy jelentéktelen trappista szavait, talán még szüksége lehet rájuk. Szerettem volna szavak helyett valami értékesebbet adni, a bennem élő bizonyosság részecskéjét, de ehhez emberi akarat nem elég. Isten békéje kísérje útjain . . .

Lassan felemelte kezét és keresztet vetett rám. Azután eltűnt egy keresztösvény homályában. Az egész olyan váratlanul történt, hogy nem volt időm megköszönni jószágát : egy pillanatig arra gondoltam, utána sietek és megcsókolom a kezét, de valami érthetetlen félelem visszatartott. Gondolatokba mélyedve folytattam utamat. Félóra mulva a kolostorban voltam.

Nem volt maradásom a cellában, lementem a kertbe, ahol Pierre Jaillot a palántákat öntözte. A vendégek közül őt szerettem legjobban s amióta elmesélte hányatott életét, kétszeres rokonszenvet érzek iránta. Kezefogunk, megkérdezi, mi újság a nagyvilágban, s én szinte akaratom ellenére elmondom a találkozást :

— Nem tudja, hol járt délután Anselme atya ? A hegy derekától kezdve együtt jöttem vele.

Rámnéz, elmosolyodik :

— Ta-ta-ta-ta. Ha érdeklődést akar kelteni maga iránt, mesélje ezt a többieknek. Egész délután itt dolgoztam vele, most ment a vesperásra.

Minden forogni kezdett körülöttem s ijedten kaptam karja után. Kérdőleg nézett rám s úgy látszik, nagyon sápadt lehettem, mert vízért szaladt. Azután felvászorogtam cellámba, végigfeküdtem az ágyon és a tető gerendáit néztem, amíg a vacsorára hívó harang meg nem szólalt. Éreztem, hogy Jaillot engem figyel az étkezés alatt, de nem tekintettem fel tányéromból. „Ha leülök a cintányér elé este a refektóriumban és megeszem a sűrű levest, nem hiányzik sem a porcellán, sem az ezüst, sem a kaviár.“

Most egy óra felé járhat az idő. Az egész kolostorban csak én vagyok ébren és ha nem hallanám a forrás csobogását lent a kertben, azt hinném, álmodom. Valahol kinyílt egy ajtó, mert lámpából kormos láng csap fel. Vajjon Anselme atya alszik-e a kemény priccsen, vagy talán most is a hegyoldalt járja a vigasztalanul sötét éjszakában ? Mit gondolhat rólam Pierre Jaillot ? Ha szól az apátnak és az kérdez valamit, megtagadom a választ. Mintha lépéseket hallanék a folyosón : Claret abbé jön haza éjszakai sétájáról. Eloltom a lámpát.

HAJDANI DECEMBER

IRTA: THOLDALAGHY PÁL

Az udvaron öles halomban
állott a hó. Mi gyermekek
kíváncsi orral szimatoltuk
az idegen, merész telet.
A hegyvidék épp hogy lilázott
halványan, mint egy nyers üveg.
Szikrázó, friss hóba takarták
a sziklák vaskos testüket.

Nedves pihék, kis tollas pelyhek
röpködtek. Oly bizonytalan
volt az idő. Hajnali hétkor,
úgy tetszett, hogy még este van —
koromsötét és vaksi este,
mikor az alvó táj riadt
lámpásai úgy nyargalásznak,
mint fénytökádó nyúlfiak.

December volt. Kis hűgaimmal
együtt lestük az ablakok
kalitkás fészkeiben a zárda
apácáit — az elhagyott
galambfejű nővéreket, kik
a város hófedett, hanyag
tornyai közt lebegve jártak,
halvány kékszínű fátylakat

lobogtatva a tiszta légbé.
Bután lestük szegényeket,
s a város testes kapitányát.
Kardját csörgetve lépkedett
a járdán és vigyázzba álltak
körötte a havas fenyők.
A szél sötét lebernyegebe
kapaszkodott, s felfújta őt

kövérré és ijesztő nagyra.
Lélekzetünk is elakadt.
Kis hűgaim összesímultak,
miként a gyáva madarak.
Összesímultak, összehújtak
és fodros, nagy szoknyáikon
reszketni kezdett a sok édes,
törékeny hímzett lilium.

VERSAILLESBŐL A KÁRMELBE

IRTA: H. BOROS VILMA

XIV. Lajos nagy egyéniségében mint árnyfoltok tűnnek fel emberi hibái, melyek révén gyakran tragikus összeütközésbe kerül saját jobbik énjével is. XV. Lajos udvara már csak a léha, frivol élet színhelye, amelynek fertőjéből semmiféle emberi nagyság sem emeli ki a királyt sem. Lelkiismeretlensége és bűnei rohanvást vitték Franciaországot a forradalom felé.

A szentéletű királyné, Maria Lezczynska csendes mártíromságban túri, hogy váltsák fel egymást a király kegyeiben Mailly grófné, Châteauroux, Pompadour és Dubarry asszonyok, hogy folyik az üres és csillogó élet körülötte, míg ő megmarad a réginek, ahogy a lengyel királyi udvarban, majd a száműzetésben nevelték: egyszerű, buzgó, jámbor katolikus asszony, aki mindenekelőtt gyermekeinek él. „Szerencsétlen volnék, — mondja menyegzője előtt — ha ama korona miatt, melyet Franciaország királya tesz a fejemre, elveszíténem azt a koronát, amelyet az Egek királya ígért nekem.“ Tíz gyermeke mint egy-egy harmatos virág nő fel a versailles-i udvar feneketlen mocsarában. A „jezsuita herceg“-nek csúfolt trónörökös és felesége tiszta életükkel és hívő jámborságukkal botránykő a romlottak szemében. Bizonyára igaz lehet az a feltevés, hogy méreggel tették el őket láb alól, nehogy ilyen szigorú erkölcsű király kerüljön föléjük a trónra.

Louise hercegnő, XV. Lajos legfiatalabb leánya másfél éves, mikor két nővérével a Fontevroult-i bencés zárdába kerül, hogy itt nevelkedjék tizenkét éven át.

A zárdában boldog éveket tölt, lelke minden pórúsán át szívja magába az Isten levegőjét. De lelkében benne van királyi öntudata, gőgje is. „Nem vagyok-e királyának a leánya?“ — szól reá az egyik nővérrre, aki nem jár kedvében. „És én nem vagyok-e Istennek a leánya?“ — feleli az apáca s Louise megalázva kér bocsánatot.

Mikor visszatér az udvarhoz Versaillesbe, lelke mélyén kialakult egyéniség, aki számára az „egy szükséges“ parancsszava visszhangzik az ünnepélyek, hízeltételek, bálók és bókók között is. Hogy az Isten tölti be a lelkét, tudja, érzi, de fél attól, hogy az Úr talán többet kíván tőle ennél. „A szentáldozás után egy alkalommal — írja még Fontevroultban — fülembe hangzott a velőnkig ható szemrehányás, hogy nem teszek meg mindent az Úrért, amit megtehetnék. Mint szent Ágoston, én is félttem, hogy az Úr utóbb igen hangosan talál hívni és eljöhet az idő, amikor már nem tagadhatnám meg neki az engedelmisséget.“

Vadászik, szenvedélyesen lovagol, hogy elhallgattassa a belül hangzó hívást. Pom-pával, kényelemmel veszi körül magát, parancsoló természete most nem talál ellenállásra. De mindez hiábavaló. „Minden, ami körülvesz — írja — mintha a látszólag boldog és rózsás világhoz kötne, viszont minden, ami bennem van, azt hangoztatja, hogy ez csak a számkivetés helye.“

A lelke mélyén már élő elhatározást Rupelmonde grófnő belépése a Kármelbe érleli meg. Az ünnepelt szépségű grófnő 29 éves korában hagyja el az udvart, hogy Thaïs nővér név alatt haláláig a Rue de Grenelle-i zárda kapusa legyen. „Ez aztán a bátorság! — kiált fel Louise, a grófnő beöltözése napján. — Így kell a mennyországot magunkhoz ragadni!“

Hogy kármelita legyen, ehhez gyengének és méltatlannak érzi magát. Ezért hősies életre szánja el magát: a versailles-i udvarban titkon kármelita életet él. Mások csak azt látják, hogy „alázatos, szeretetreméltó és jámbor“, de azt senki sem sejtí, hogy bíbor és bársony, brokát ruhája alatt durva vezeklőinget visel.

Édesanyjával és nővéreivel gyakran keresi fel a compiegne-i karmelita zárdát. Itt kölcsönkérnek a nővérektől egyszerű ruhákat, kötényt kötnek s felszolgálják a szegényes ebédet az apácáknak.

Így készül Versaillesben hivatására tizenhat éven át, míg végre minden akadály elhárul előtte és beléphet a St. Denis-i kármelbe, s most „fállábbal a mennyországban érzi magát“.

Louise számára azonban itt most egy másik hősie küzdelem kora következik. Önmagát legyőzte már Versaillesben, most le kell győznie környezetét, amely gátolja őt abban, hogy igazi karmelita életet élhessen. Teljesen, minden ízében Istennek akarja szentelni magát, vágyik arra, hogy minél többet adhasson Istennek. Azért választja ki a St. Denis-i zárdát, mert az a legszegényebb az összes zárdák között (Louise belépése valósággal az éhenhalástól menti meg a koldusszegény zárda lakóit, akik csodáért imádkoztak hogy reménytelen helyzetük jóra forduljon).

Louise útját a tökéletesedés felé nem könnyítik meg úgy, mint olykor Árpádházi boldog Margitét, gonoszkodó és irigy nővérek, akik megalázni és megtörni igyekeznek őt. (Egy öreg apáca — jegyzi fel a Margit legenda — olykor szánt-szándékkal leöntötte moslékkal, a királyleányt.) Louise mély hódolattal fogadják, mint királyuk leányát, igyekeznek kedvében járni és mindenféle kivételt tenne vele. „Kedves Anya — mondja erre Louise — látom, még mindig arra gondol, hogy mi voltam a világban. Ó, felejtse már el, vagy ha mégis eszébe jut, gondolja meg, hogy éppen ezért még inkább rászorulok a penitenciára.“ Szeretettel akarnak gyakorolni velem — mondja máskor —, de az a gondosság, mellyel több dolog alól fel akarnak menteni, azt a benyomást teszi rám, hogy nem bíznak a volt királyi hercegnő bátorságában.“ „Nem azért jöttem, hogy úgy éljek, mint az udvarnál, hiszen az udvarnál is úgy szerettem volna élni, mint egy karmelita nővér.“ Mégis csak azzal tudta elérni, hogy élhesse a Kármel egész szigorát, hogy kijelentette: „inkább lennék jó apáca egy enyhébb rendben, mint szent Terézia lanyha leánya“. Inkább átlép más zárdába, ahol megtarthatja a szabályokat. „Ó, mennyire igaz az Üdvözítő szava, hogy a gazdagoknak oly nehéz bejutni a mennyországba! — sóhajt fel —, mindenki csupa jóakaratból akadályokat gördít útjába.“

Szent Bernát szerint a szerzetesség hosszú, vér nélküli mártíromság. Louise is érzi ezt. „Jézusom, áldozat vagyok! — mondja belépésekor — mily fölséges cím ez! Mélyen boldog vagyok, hogy minden címért, melyekről lemondtam, erre a kitüntetésre méltatsz.“ „Nevetnem kell azon, hogy miben keresi a világ fia örömet“, mondja ismét másutt. Szinte aggasztja, hogy „túlágosan boldognak érzi magát“, a zárdában.

Pedig az élete szüntelen hősie önmegtagadás. Tizenhét év alatt, melyet a Kármelben töltött, mindössze három ruhát hordott el. A legrosszabb cellát választotta magának, ahol a rosszul záró ablakon befütyült a szél, úgy, hogy mindig papirossal kellett eltömnie. A zárdában ereklyeként őrzik azt a selyemruhát, amelyet Louise össze-vissza kormozott jelölt korában, mikor egy kormos üstöt akart nagy járatlansággal, de nagy buzgalommal fényesre tisztítani.

Eleinte sokat szégyenkezik ügyetlensége és hevesége miatt. De amint ráeszmél, már térdel és bocsánatot kér.

Csodálatos alázata és buzgósa ugyanazt a sorsot juttatja neki, mint később Lisieux-ben Teréz nővérnek: alig egy év múlva újoncmesternő lesz, utóbb főnöknő. Újabb felelőség, újabb megpróbáltatás. „Sokkal szívesebben látnám, ha csak tulajdon lelkiüdvömmel kellene foglalkoznom, — írja apjának. Mert bár államaim határai nagyon szűkek, mégis érzem, hogy nagy felelőség Isten előtt azokat kormányoznom.“

Minden törekvése arra irányul, hogy teljesen elrejtőzzék a világ elől. Az én kívánságom az — írja apjának —, hogy senki se beszéljen rólam többé“. „Mikor mindenféle kijáráásra próbálják kérni, így felel: „Semmibe sem avatkozom bele, csupán breviáriumo-

mat végzem, söprök és nővéreimmel foglalkozom.“ Ismételten és ismételten kiváltságokat akarnak ráerőszakolni. „Rám nézve minden közömbös ezen a világon, — mondja 1786-ban. Isten kegyelméből kivánságaim csak az örökkévalóságra irányulnak s arra, ami odasegít. „Lujza királyi hercegnő meghalt — kint maradt az utcán“ —, mondja valakinek, aki őt rangja szerint szólítja. „Meghaltam a világnak a hivatás által, melynek szenteltem magamat.“

Belépése sokáig szóbeszéd tárgya. Nem hiszik, hogy csakugyan bent marad a zár-dában, még kevésbé, hogy ott mint igazi karmelita él. Mikor beöltözésének — atyja kivánságára fényes — ünnepségei lezajlanak (1770 szept. 10) s a trónörökös, Mária Antoinette odanyújtja neki a szerzetesi fátyolt, majd a következő év szeptember 22-én leteszi az ünnepélyes fogadalmat, az emberek fejüket csóválják: ki hitte volna? Beöltözése napján jelenik meg utoljára királyi díszben, nyakán és karján több mint egymillió értékű ékszerrel. Mindezt örökre leteszi. A világ érthetetlen talány előtt állt. Azt már látták, hogy Montespan, Mailly grófnő, akik a legnagyobb földi sikerek után zuhantak le a mélységbe, ott lent meglátták, hogy mindez csak hiúság s a zárda falai közt keresetek vigasztalást és megigazulást. De hogy valaki szépsége csorbítatlan teljességét, el nem hervadt ifjúságát szentelje Istennek, és önként cserélje fel a királyi pompát, gazdagságot a szegénységgel és a maga megtagadásával, — ezt a világ nem értheti meg. És ezért a saját módján akarja megmagyarázni. Suttogni kezdtek, utóbb kiabálni: később a rágalmak piszkos áradatát, a gúny- és szennyiratok tömegét zudítják Louise felé. Ő mindezt alázatosan viseli, mint nagy Szent Teréz: „Akik megrágalmaznak bennünket, — mondja — nagyobb hálánkra érdemesek, mint azok, akik hízelegnek nekünk. Azért, ha jóté-voinkért imádkozunk, mindenekelőtt ezekre kell gondolnunk.“

A tisztelet, amelyet másokban tapasztal maga iránt, megalázza. „Úgy látszik, a világ, minket főrangúakat nem is tart képeseknek arra, hogy a mennyországot magunkhoz ragadjuk, mert hiszen megcsodálja azt, amit én cselekszem, hogy elnyerjem a mennyei koronát. Mások pedig ugyanezt nap-nap után véghez viszik, a nélkül, hogy csak rá is ügyelne valaki.“ Louise nem is keresi az emberek tetszését, és jó véleményét. „Annyi sok jólélek van, akik túlbecsülik a jót, amit esetleg rajtam tapasztalnak. Azért rosszul tenném, ha másokra megharagudnám, akik hibáimat túlozzák.“

Isten iránti szeretetből mindenkit, aki mellette van, szeretne magával vinni a megszentülés útján. Kemény és következetes nevelő, de gyöngéd és megértő főnöknő. Minden göröngyöt igyekszik elsimítani, ami másoknak Isten felé vezető útját megnehezíti. Saját belső küzdelme megértővé teszi mások gyöngéivel szemben, és meleggé, anyásan gyöngéddé a gyengébbek iránt. A betegek vigasztalója, gondos ápolójuk, bennük a szenvedő Krisztust látja, s mély alázatossággal térdénállva nyújtja nekik az orvosságot. Egy házi-testvérnek két éven át titkon kötözgette visszataszító sebeit. A haldoklók mellett éjjel-nappal virrasztott, nehéz perceikben erősítette őket, s aztán lezárta szemüket — mint a bibliai erős asszony. Egy fiatal nővért maga mellé vesz, mert az fél egyedül aludni, majd meg elégeti anyjától maradt drága ereklyéjét, hogy egy gyöngé lelkét segítsen mindentől elszakadni Krisztusért.

Louise áldozatos élete sok kegyelem forrása lesz. Az ő példájára többen buzdulnak arra, hogy a Kármelben Istennek szenteljék magukat. De Louise — most már Soeur Thérèse de St. Augustin — lélekbe látó szeme kiválasztja közülök az igazán hivatottakat. „Magas származást és gazdagságot nélkülözhetünk — mondja nővéreinek — de szerzetesi hivatást semmi sem tudja pótolni. Ez a hivatás pedig nem lehet pillanatnyi fellelkesülés eredménye, hanem hosszú megfontolást kíván. Akkor aztán meg kell ragadni — nagylelkűen, a teljes lemondás szellemében“. Így megsegít — Maria Antoinette révén — egy szegény leánykát, hogy a Kármelbe léphessen. 1794-ben ez mint Compiègne-i főnöknő tizenöt társával a Veni Sancte-t énekelve lép a verpadra, s az egyház ma a boldogok közt tiszteli.

„Egy célért meghalni könnyebb, mint élni érte“ — mondta Széchenyi. Hősies lendülettel elhagyni a világot és mindenről lemondani könnyebb, mint az áldozatos életben kitartani. Soeur Thérèse de St. Augustin annyi gyöngédséggel segíti át leányait ezeken a nehézségeken. „Bátorságuk volt — mondja nekik — nagy áldozatot hozni és félnek, hogy a kisebbekhez nem lesz lelki erejük . . . Emlékezzenek a közmondásra : aki túlságosan sokszor szagolja az orvosságot, utoljára is nem veszi be. Egy karmelita szerzetesnő igája szükségkép igen könnyű, vagy igen nehéz : a szerint, amint nagylelkűen viseli, vagy gyáván cipeli.“ Mère St. Raphael újonc korában nem bírta rászáni magát arra, hogy gyönyörű haját lenyirassa. Louise tréfás komolysággal bánik vele : „Az egyetlen kegy, amiben szép haját részesíthetem, hogy saját kezemmel vágom le, s engedélyt adok arra, hogy titokban megsirassa fűrtjeit. De vigyázzon, hogy senki észre ne vegye, hogy mily kitűnően egyesítheti magában egy karmelita nővér a bátorságot és gyerekes gyöngédséget.“ Egy másik újonc — a világban elkényeztetett hölgy — nem tudta legyőzni undorát egy orvosság iránt. És Louise, akinek valamikor minden szeszélye parancs volt — nem veszi el türelmét, hanem úgy beszél vele, mint az édesanya kicsi gyermekével : „Látom, gyermekem, hogy nem elég nagylelkű. Nos, ha nem tudja rászáni magát, sem önszeretetből, sem irántam való szeretetből, sőt még Az iránt való szeretetből sem, akit épével és ecettel itattak : beveszem én és látni fogja, hogy nem halok meg.“ Így lesz Louise, Krisztus iránti szeretetből mindenkinek mindene, mert mindent odaadott, úgy hogy semmije sem maradt, csak mérhetetlen szeretete. Ez a szeretet teszi alázatossá s a királylány alázatossága — a Biblia szavai szerint — parazsat rak a gögösek fejére. Ha valamelyik újonc elalszik s a világból magával hozott gögjét nem tudja legyőzni, hogy a zárdai szokás szerint párnájával kezében vádolja magát lustaságáért — Louise máris térdel helyette és vezekel a gögösért. „Nagyon bölcs dolog Szent Teréziától — magyarázta leányainak — hogy azt kívánja : minden nyilvános hibát nyilvános elégtétel kövessen. S ha az, aki a hibát elkövette, vonakodik az elégtételt magára venni, méltányos, hogy az viselje a büntetést, akinek jobban kellett volna vigyáznia, hogy a hiba elő ne forduljon.“ Mi lett volna Franciaországból, ha XV. Lajos is így gondolkodik ? De a király elvakult gögijében felmentve érezte magát az erkölcs törvényei alól, „mert az Úr fölkentje“ (Choiseul herceghez). Ha a „legkeresztényibb király“ nem is törődött lelkének üdvösségével, annál jobban aggódott érte St. Denisben Soeur Thérèse de St. Augustin. A karmelita égő áldozat a lelkek üdvéért az Úr oltárán : Louise különösképpen atyjáért ajánlja fel magát s egész élete könyörgő imádság annak megtéréséért. Imáit, önsanyargatásait megtízszerezi, mikor Lajos 1774-ben himlőbe esik. Az udvari emberek rémülten szertefutnak — a király mellett csak három leánya marad, akikkel eddig nem sokat törődött. A három leány önfeláldozóan ápolja atyját, míg maguk is meg nem kapják az akkor még gyógyíthatatlan szörnyű betegséget. A királyt, mikor állapotának tudtára ébred, végül is rettenetes fogja el, hogy meg kell jelennie az örök bíró előtt. Töredelmes bűnbánatot érez és káplánja által népét is megköveti : „sajnálja, hogy botrányt okozott alattvalóinak s kijelenti, hogy ezentúl csak a vallás védelmére és népe javára akar élni.“ De a földön már semmit sem tehetett jóvá, nagyon is sokára halasztotta a megtérést. Iszonyú kínok közt hal meg (1774 máj. 10). „Borzasztó pillanat volt — írja haláláról Louise-nak XVI. Lajos — de a kegyelmek, amelyekben az Úr Isten részesítette, kell, hogy vigasszal töltsenek el bennünket. Feszülettel kezében múlt ki, egyesülve az imádságokkal, melyeket érte végeztek.“

Louise missziója véget ért, megnyerte a pokoltól azt a lelket, amelyért viaskodott. „Az ég meghallgatott bennünket, micsoda kegyelem ! Örömem tökéletes. Micsoda vigasztalás ez nekem !“ — kiált fel — és jobban örül a megmentett léleknek, mint gászol az elpusztult test fölött. Gyengéd melegsége, mellyel atyját körülvette, mindenkor nagy hatással volt Lajosra. Louise volt legkedvesebb gyermeke, akit a Kármelben is gyakran,

váratlanul meglátogatott. Külön bejáratot készíttetett a maga számára, hogy minden etikette mellőzésével meglátogathassa leányát s vele hosszasan beszélgethessen.

De nem egyedül Lajos volt az, aki élt fejedelmi kiváltsággal, hogy a Kármel klauzuráján átléphessen és láthassa a rácsok mögött folyó életet. Louise belépése „világ-szenzáció“ s minden Párizst járó idegen szeretné látni „Kármel hősnőjét“, mint egy „látványosságot“. Terézia nővérnek nagyon terhére van, hogy „az egész világ olyan teremtésnek tartja, akit mindenkinek meg kell néznie, mint valami hízótt libát“. Olykor még sem térhet ki, s ha a kíváncsiság hozza is ide a külföldi uralkodókat, számukra nagy élmény, amit a Kármelben látnak. „Hogyan? — kiált fel a protestáns Gusztáv svéd király — itt lakik a francia király leánya?“ — „Igen — feleli Louise — s itt jobban alszik, mint Versaillesben. Itt oly boldognak érzem magam, mint sehol máshol.“ — Gusztáv megrendülve távozik: „Nem, Párizs és Franciaország, Róma és Itália nem mutatott nekem olyasmit, amit azzal a csodával hasonlíthatnék össze, amit St. Denis kolostora rejteget.“ II. József, a kalapos király kevésbé van meghatva: „Igazán mondom — kiált fel — inkább kötnének fel, hogy sem úgy éljek, ahogy önök élnek itt!“ Ez a világ szava, a felvilágosodásé, melynek jelszava: boldogítani a népeket itt a földön, anyagi jólétet teremteni. Ez a világ nem értheti meg a léleknek Isten felé szárnyalását, nem értheti meg, hogy annak számára, akinek a lelke csordultig telt Istennel, semmivé zsugorodott össze a föld minden javaival együtt. „Csak azt a kegyelmet kérem Istentől — mondja Louise — hogy soha semmire se törekedjem és semmit vissza ne utasítsak.“ A világ az anyagiakról való lemondást látja meg szerzetesben, pedig az önmagáról, vágyairól és akaratáról való lemondás fontosabb és nagyobb ennél. S a másik erény, amely nélkül nincsen szerzetesi élet, de őszinte lelki élet sem, szintén botrányköve a világi embernek: az alázat. A szerzetes örül, ha ágaskodó gögjét megalázhathja. „Ez életem legszebb napja — mondja Louise hercegnő: Mère Thérèse de St. Augustin, mikor főnöknőségének ideje letelt s ismét egyszerű apáca, alattvaló lesz belőle — mert alkalmam nyílik, hogy megtanuljam és gyakoroljam azt, amit másoknak hat éve prédikálok.“

És ez a csendben Istennek odaadott élet mégis szálla a világ szemében. Talán mert a saját bűneire, elhallgattatott lelkiismeretére, anyagiasságba fullasztott jobbik énjére emlékezteti őket. Az emberek nemcsak hogy nem akarnak szenvedni és vezekelni, magukat megtagadni, de azt sem tudják elviselni, hogy azt más tegye helyettük és értük. Talán valami mégis megmozdul a lelkiismeretük mélyén, s hogy ezt elhallgattassák, a vezeklőt akarják elpusztítani. Az a század, amelynek szellemi vezére Voltaire, aki gúnyosan nevezi magát Christemoque-nak, s amelyben a chrétien (keresztény) szó a crétin (hülye) értelmet vesz fel — Louiset sem viselheti el. Talán ő a még ki nem tört forradalom első vértanúja már annak vigiliáján: megmérgezik egy levél segítségével. „Én egészen nyugodt vagyok, — mondja Louise betegágyán — tegyen velem az Isten, amit jónak tart, bízom végtelen irgalmában.“ Mikor utoljára veszi magához az Oltáriszentséget, így fohászodik: „Itt van az én Megváltóm! Eljött a boldog pillanat! Milyen boldog vagyok, hogy *életemet Neked hozhattam áldozatul!*“ — „Sohasem hittem, hogy ily édes meghalni — mondja Szerafina nővérnek kínos fájdalmai közepette. — Menjünk, siessünk a Paradicsomba!“ — ezekkel a szavakkal lépte át az Örökkévalóság küszöbét 1787 december 23-án.

A Pont-Audemer-i karmelita főnöknő e pillanatban így szólt egyik nővérehez: „Láttam az égő gyertyát, mely hirtelen kettétört és elaludt. Úgy hiszem, a rend nagy fényt veszít el.“ Két nap múlva megtudták, hogy Louise királyi hercegnő, Mère Thérèse de St. Augustin meghalt.

A szép élet befejeződött, de áldása sugárzik szét továbbra is. A rejtett élet áldozatból ötvözött drága kincse mindenkire fényt sugárzott, aki érintkezésbe jutott vele. „Az ő puszta látása már valóságos prédikáció“ — írja róla De La Mothe, amiensi püspök.

„Szobája ép olyan, mint a többieké, csak egy szék van még benne a király számára. Boldogabb, mintha koronát viselne. Mikor St. Denisből távoztam, elégedetlen voltam magammal, s erősen elhatároztam, hogy ezután buzgóbban szolgálok Istennek. Azért mondom ezt, mert nem szemlélhetünk ilyen példát a nélkül, hogy indítatva ne érezzük magunkat annak az Istennek szolgálni, aki ennyi áldozat mellett ily boldoggá tesz.“

Louise élete harsogva hirdeti az igazságot, amit Massilon kiáltott a Napkirály ravatalánál : Dieu seul est grand, — mes frères ! — Egyedül az Isten nagy, testvéreim !

EUCHARISTIA

IRTA: MIGUEL DE UNAMUNO

Szerelmes vágyunk Érted ég, fehér test,
szerelmes éhség, szív és agy szerelme!
Szent éhség drága, alkotó ígére,
mely testté lőn; élet büszke szerelme,
mely öleléssel, csókkal be nem éri
s nem éri be semmilyen földi friggyl.

Csak az hoz enyhülést, ha szánkba vagy,
te halhatatlan kenyér, isteni
hús, te velőnkig izzó szerelem,
szomorú szívek éhséges szerelme!
Ó Isten báránya! Csak Téged áhít
az ember s bensőd ízét ízlelően,
szíved harapja s várja, hogy e bárány
combja, mint égi manna, olvadozzék
kiszikkadt nyelve szomjú parazsán!
Nemcsak élvezünk Téged, így lesz Te
végre miénk, hús a húsunkból s kínod
így hív, hogy éljünk éltető halált!

És Te kitárod két karod szerelmes
odaadással s úgy ismételed:
„Vegyétek és egyétek, ím a testem!”
Isteni test, megtestesült Ige,
szent testi éhünk célját testesítsd meg!

Gáldi László fordítása.

BALLADA NEONFÉNYBEN

IRTA: IGNÁCZ RÓZSA

Negyedik gimnáziumban megtanultuk illendőképén a poétika idevonatkozó passzusát, néhai, jó Greguss Ágost tömör megállapítását, hogy: „a ballada tragédia dalban elbeszélve“. Az akkor már rég halott műfajnak illő sírfelirata volt e szabatos, világos megállapítás. A ballada-irodalom új életre azóta se kelt, korszerű költőink nem írnak balladákat s az újonnan fellángolt népköltés-gyűjtési szenvedély sem elégülhet ki százszázalékosan, mert még nem ismert, új balladát találni alig lehet és csak az azonos témájú balladák változatainak felkutatásán munkálkodhatnak a mai gyűjtők. Az utóbbi két évtizedben azonban új életre támadt és a rádió hangszórójától a pódiumon keresztül a rivaldafényes színpadig ragyogó karriért futott be a *ballada, mint előadói anyag*.

Az élőszóval megjelenített ballada némi önkénnyel, de saját létjogosultságához feltétlenül szükségszerűen megkívánja a ballada műfaj poétikai meghatározásának átértékelését. Az előadó, aki az előadandó anyag műfaját, súlyát vagy súlytalanságát, mélységét vagy felszínességét a *saját hangján* keresztül érzékelteti, az előadásra méltó, az előadásban hatásos balladákat nem kizárólag a tragédia sötét tónusában szólaltatja meg. Igen sok ballada van ugyanis, mely drámai cselekményét illetően párbeszédesebb, balladás formája miatt kétségtelenül ballada, de alaphangja nem tragikus. A dunántúli betyárhistóriákat megjelenítő balladák tónusa például érzelmes, regényes és nem döbbenetes, csak szomorkás. A székely népballadák legcsillogóbb darabjai, az operai feldolgozást is nyert *Görög Ilona* például, vagy *Kis Ilus, Pálbéli Szép Antal* stb. pedig egyenesen a tragikumon is átcsillanó humor színeitől gazdagok. A román népballadák merengése, transzcendentális mivolta, borongó mélabúja pedig tragikai előadásban egyszerűen elképzelhetetlen. Az előadót tehát nem tévesztheti meg ez a kizárólagos megállapítás, hogy a ballada feltétlenül tragédia. A tétel másik pontja e szóban foglaltatik: „dalban“. Valóban: a ballada formája a dal. Egykori és mai gyűjtők feljegyzése szerint is, előadási formája az éneklés. Hogy a balladát keletkezésekor énekeltek-e, vagy elregélték, azt ma már eldönteni nem lehet. Divatos etnológusaink fejtegetései szerint a ballada, a mély kultúra e sajátságos, közösségi terméke egyesítette magában az éneklést, recitálást és a táncot is. Gyűjtőink hajdan és ma is legtöbbször öreg emberek, öreg asszonyok szájából hallották e balladákat, akik még „emlékeztek“ a hajdani versezetre. Öreg, rekedt, fogatlan emberek énekszerű dünnyögését, mely a ma dallamtalanul, síránkozva énekelgető koldusokéhoz hasonlatos, fogadták el „ének“ gyanánt, de saját bizonytalanságukat megjelölendő odaiktatták a kottára szedett balladák mellé az áruló szócskát: *parlando, recitativo*. A prózai előadó, a ballada *mai* prózai

előadója nagy támasztékot kap e bizonytalanságban saját maga mellett, mikor ő prózában jeleníti meg a balladát. Előadói szempontból a ballada dús, szinte kiaknázhatatlan kincsesbánya. A párbeszédnek a színészi megjátszás lehetőségét, a drámain pergő események, a drámai izgalomkeltés, a sirató-énekpasszusok a lírai átélés, vagy akár az éneklés lehetőségét kínálják. Kár lenne, ha a ballada csak tragikus dal lenne, de a ballada több, mint dal, a legzordabb fönséges tragikum, vagy a legszűkebb hétköznapi próza, krónikás recitálás, átszellemült líra és szükségképpen, de nem elsősorban ének is . . .

Ami pedig a tétel harmadik részét illeti, előadói szempontból magától értetődően nem jöhet figyelembe e szó: „elbeszélve“. Illetve bizonyít e szó a ballada művészi beszéd-anyagszerűsége mellett, de előadni nem annyit tesz, mint elbeszélni, ellenkezően azt jelenti, hogy valamit megjeleníteni.

Miután az előadó elérkezett a saját szempontjából történt átértékeléshez, felmerül előtte a kérdés: *korszerű-e ma a ballada?* Ez a halott, irodalmi utánpótlást nem remélhető műfaj? Korszerű tálalásban, bár az anyag korlátozottsága miatt efemer életre számíthat csak, rendkívül hatásos ma és éppen ma a ballada. Hiszen a ballada első és fő sajátossága: az események pergő gyorsasága, rövidség, tömörség, csak a lényeg. Van-e ennél maibb kíváncsosság? Formailag a rövid, szaggatott párbeszéd, az idegizgalom felkeltése, a feszültség váratlan levezetése, majdnem reklámszerűen *csak a lényeg harsogó szavak*. Tartalmilag a gyilkossági esetek, a házassági tragédiák, tőlünk távol eső, rég élt emberek örök, tehát mai tragédiái. A mai közönség szereti a balladát és azért szereti, mert idegességének, kapkodásának, zsúfoltságának megfelelően és történelmi távlatból mégis ellensúlyozóan a balladában percek alatt kész kis drámát kaphat, egy kis rövid filmet, élesen, karakterisztikusan megvilágított alakokkal, az emberjellemezésnek olyan tobzódó, egymástól élesen elütő színeivel, mintha világvárosi mozikk előtt fölgyulladó piros, zöld, sárga neoncsövek fényétől káprázna a szeme . . .

A ballada előadásánál így első követelménnyé válik a dús hangárnyalás. A balladában szereplő egyének az előadó ajkáról koruk, nemük, jellemük és lelkiállapotuk szerint más-más hangon szólnak a közönséghez. Az előadó átéli a ballada minden egyes szereplőjének lelkiállapotát és *hangján* keresztül megjeleníti azt a hallgató előtt. A megjelenítés azonban csak egy bizonyos hatásig terjedhet. Egy előadó sem keltheti életre a ballada szereplőit a színészi megjátszás eszközeivel, mert egy ember annyi szerepet különben se vállalhatna magára. A színészileg megjátszott szereplők kilépnének a ballada kereteiből.

A balladaelőadó tehát több személy drámáját színészi eszközöktől mentesen, hangjellemezéssel stb. jeleníti meg a közönség előtt.

A magyar népköltészetben kétségtelenül a *székely népballadák* állanak az első helyen. A székely népballada mint előadói anyag feltámadását és karrierjét elsősorban érzelmi okoknak köszönheti. Trianon után a mai Magyarorszá-

gon különösen meleg érdeklődésre tarthatott számot minden népirodalmi termék, mely az új határokon túlról származott. A *magyar rádió* volt az első, mely felismerte a székely balladák kétségtelenül klasszikus értékén túl azok propagatív erejét. A balladák nyelve, ősi, tiszta, romlatlan magyar beszéd és megszólaltatása a mikrofonon keresztül propagatív megszólalás az elrontott nyelvű fővárosi közönség felé. A mikrofonon át hangzó ballada hírmondó egy elvesztett kultúra felől, üzenet, biztatás az elszakítottak felé, hogy ismerjük és értékeljük alkotásaikat és határsorompók ellenére és éppen határsorompók miatt valljuk és hirdetjük a kultúrközösséget. Ilyen okok miatt, s mert néhány kiváló székelyszármazású s így e műfajt jól ismerő előadó is került a fővárosba, a ballada a rádió műsorának kedvelt tényezője lett.

A rádióelőadások sikere kivitte a balladát a pódiumra is. Kezdetben egyes előadók szerepeltek balladával a pódiumon. Ezek az előadók többnyire színészek voltak, akik felismerték, hogy a több személyt szerepeltető ballada egy kész kis dráma. Helyesen tették-e, vagy helytelenül, ez vitás lehet, tény, hogy felbontották a ballada egységét s arra vállalkoztak, hogy többen jelenítsenek meg egy balladát. Kiváló esztétikusok műfaji sérelmet találtak ebben, de a közönség örömmel és szeretettel kísérte e próbálkozásokat. A ballada fejlődését kutató irodalom is amellettt bizonyít, hogy a ballada, mint az egykori misztériumjátékok csökevénye, históriás énekekkel tarkítottan valóságos kis kollektíven előadott színdarabként szerepelt keletkezése idejében. Előadóink először ketten adtak elő egy balladát, felosztván egymás között a párbeszédet, majd a nem párbeszédes sorokat, a személytelenül jelenlevő költő szerepének fogva föl, harmadik szereplőt is iktattak be. Ez a harmadik személy vezette be a balladát, ez mondta el a közbevetett magyarázó sorokat s ez volt, aki a végén az erkölcsi tanulságot levonta. Szerepe a passzívan recitáló költő és az eseményekben érdeklődve résztvevő, közvéleménnyé felnagyított „harmadik“ határai között mozgott. A balladaelőadások sikere egyre fokozódott és a siker ez előadásmód fejlesztését kívánta meg. Beiktatták tehát a balladaelőadásba a divatos szavalókórusokat is. Érdekes, hogy a szavalókórus a balladaelőadásban milyen kitűnő alkalmazásra talált. Igen hatásosan fel lehetett ugyanis osztani a ballada állandóan visszatérő refrénjét női és férfi hangsoportok között. A pusztai hanghatáson túl még mélyebb értelmezést is kapott a ballada e tömegvisszhang révén, mit a kórusok fejeztek ki. A refrén ugyanis igen gyakran valami erkölcsi tanulság levonását jelenti, ami tömeg szájába adva, kollektív értelmezésben: a közösség, a falu, általában a ballada szereplőit környező, de történetükkel szemben közömbös emberek véleményeként hatott.

Sok székely balladának van azonos végződése. Irodalmáraink szerint ez a néhány sorból álló befejezés a balladához voltaképpen nem tartozik szorosan hozzá. Általános sirató ének önkényes odabiggyesztése ez a minden

tragédiát azonos szavakkal befejező záradék. Kiragadott példával világítom meg. Körülbelül négy ballada végződik így :

Egyiket temették oltár eleibe,
Másikat temették oltár háta mögé.
A kettőből kinőtt két kápolnavirág,
Az oltár tetején összeölelkeztek.

A szavalókórusral élénkített interpretálásban ez a záradék külön értelmet nyert. A szavalókórus nem hangszínekre osztottan, zenét imitálva mondta ezeket a sorokat, hanem átértelmezve : egyik csoport, öreges hangú férfiak csoportja mintegy önmaga közt megbeszélve a dolgot „említette“, hogy : „egyiket temették oltár eleibe, másikat temették oltár háta mögé“, mintha jó falusi szokás szerint megtárgyalták volna, hogy bizony díszes temetése volt e két bolondos szerelmesnek, a ballada két tragikus halottjának. Aztán két csodahívó, ájtatos vénasszony hangja álmélkodva jelentette, hogy nagy dolog történt, ki hitte volna ? „a kettőből kinőtt két kápolnavirág“. S végül a kollektíven előadott mű koronáját feltette egy átszellemült, a halálon is győzelmet vevő szerelemben elragadottan hívó fiatal női hang : „az oltár tetején összeölelkeztek“ . . .

Az ilyen kollektíven előadott ballada a pódiumon mégse keltett teljes illúziót. Ha egy előadó mond el egy balladát, mozdulatlan a teste, csak lelke, szeme, hangja *élt* a mondottakat, a hatás kétségtelen. De az egyszerre beszélő mozdulatlan tömeg bizonyos mértékben komikus. Ezért gondoltak a ballada-interpretátorok arra, hogy *a tömeg által előadott balladát jelenetezni, szcenírozni kell*, a szavaló csoportokat festőien, képszerűen elrendezni. És ennek megfelelően öltöztetni fel, maszkírozni ki az egyes szereplőket. Így jutott el a két évtizede feltámadt ballada karrierjének csúcspontjáig, a színpadig.

1932-ben a *Kamaraszínház* színpadán székely művészek csoportja Jusnij *Kék madár*-jának stílusában keretbe foglalt, szcenírozott balladákat mutatott be *Szivárvány havasán* címmel.

Csillagos ég alatt, zord sziklák között bozótos szakállú, elvadult külsejű erdei emberek, szénégetők, pásztorok guggoltak a földön. Két nő is volt velük, akik hozzájuk tartoztak, de a rendezés nem hangsúlyozta ki, hogy miként. Csendes, csillagos éjszakát jelzett a színpad. Nagyon mély, titkokkal telt éjszakát, ami halkká teszi az ébren álmodót. Szótlanul járt körbe a butykos. Majd félénken, halkán, emberi hang után sóvárgón megszólalt az egyik nő és arra kérte az öreg szénégetőt, hogy regéljen valamit. A szénégető mély, mormoló hangján a keveset beszélők szűk, kimért modorában, nagy szünetekkel és sokat sejtető el-elhallgatással balladát kezdett regélni. A körötte ülő szereplők feszült figyelemmel lesték a szavát, s az átélés hevében — hiszen annyiszor hallhatták e jól ismert történeteket, hogy kívülről tudtak már

minden fordulatot — hirtelen átvették a mese fonalát. Valamely drámai pillanatban beléhelyezték személyüket a balladában szereplő személy helyébe.

„Király úrfi elindula s a Dunába belé hala“ — regélte a szénégető s a tragédia fölötti kétségbeesett sajnálkozás éles sikoltásban csapott ki az ámulva-félve hallgató női előadón, mintha személyes fájdalmat okozna e haláleset neki, mintha az ő szerelmese lett volna a királyi fiú. És innen kezdve már ő mondta tovább szerepszerűen, mintha vele megtörtént dolgot mondana el, a történetet. S végül mindnyájuk részvétét, vagy vélekedését tolmácsoló kórus fejezte be a balladát.

A *Szivárvány havasán*-nak olyan váratlanul nagy sikere volt, hogy állandó műsorára tűzte a színház s egyes kritikusok a székely *Kék madár* születését jósolták meg.

A székely balladák anyaga azonban nem kimeríthetetlen. Hiszen mindössze hatvan-hetven székely népballadát ismerünk. A balladaelőadások sikere felkeltette az előadók figyelmét a népballadára általánosságban értve. Először a magyarországi népballadák felé, majd a környező népek, szerbek, bolgárok, románok, albánok balladái felé terelődött a figyelem.

Előadói szempontból az alföldi, dunántúli, nyírségi magyar népballadák nem olyan hálásak, mint a székelyek. Szerkezetük lazább, a tragikus cselekmény szétfolyó, nincs végig építve. Tárgyuk sem elég változatos. Az örökös pandúr-betyár-szépasszony históriát olykor-olykor a „huncut szolgabíró“, vagy a megcsalt leány szerepe élénkíti. A legújabban felfedezett ötven-hatvan éve keletkezett nyírségi balladák még formailag kiforratlanok, nyelvük nem olyan szép, cselekményük nem olyan magasztos, mint az erdélyi balladáké. A magyarországi népballadák átmenetet képeznek a népdal és a ballada között és könnyen gördülő dallamos versoraik alkalmasabbá teszik őket éneklésre, mint prózai előadásra.

Az erdélyi balladák szereplői igen gyakran történelmi nevet viselő személyek, mint például Barcsai, Bethlen, Ugron, Sárosi, a magyarországi népballada szereplője maga a nép, a szegénylegény, a zsandár, a szegény leány, s ha úrról van szó, legfeljebb a „huncut“ szolgabíró. A székely nép a maga arisztokratikus önérzetében, a „minden székely ember nemes“ elve alapján még a Déva várát felépítő Kőmives Kelemen is *úrnak* teszi meg. Felesége hintóval megy Déva felé. Bíró szép Anna vont arany szoknyába, selyem katrincába öltözötte kél útra szerelmese után. Míg a magyar népballada leányának tragédiája abban rejlik, hogy megesett szegény és ennek következményeit az olesó, kurtuló rongy szoknya nem takarja el, addig a székely balladában a híres hegyi tolvaj felesége azon panaszkodik, hogy: „megúnta két lábom gyémántot taposni“. A magyar népballada árva leánya egymagában üldögél egy útszéli fa alatt s felhőknek panaszkodik, a székely Világszép Erzsók egyedülvalóságát asztali inasának, keze táplálójának, pulykái pásztorának panaszolja el. A székely nép alig-alig szentel magának egy-egy balla-

dát, mint amilyen a *Kis Gergő Istvánné*, *Nagy Bihal Albertné*, vagy *Görög Ilona*. De még a népi személyekről szóló balladák is a mesék dúsgazdagságával ékesítik föl alakjaikat, selyembe, bársonyba öltöztetik őket, a szegény asszony olyan csudamalmot tud építeni, melynek első kereke bélagyöngyöt, második kereke igazgyöngyöt hány. Dísz, pompa, ragyogás borítja be a székely népballadák alakjait. Egy dús fantáziájú nép szülöttjei ezek a székely balladaalakok szemben a magyar nép göndörfürtű, hollószemű, testi és lelki kiváltságokkal ékes, de szegény alakjaival. (Betyár, csaplárosné stb.)

A székely ballada szerkezeti erősségének, formai különállóságának sűrített, történelmet idéző levegőjének valószínűen a székely elszigeteltség, különállóság, a határórszellem, a nagy történelmi időköt megért nép történelmi öntudata az oka. Itt azonban csak arra kívántam rámutatni, hogy miért pódium- és színpadképes elsősorban a *székely* népballada. A székely dekorumot igénylő és pompázatos külső és belső látványosságot nyújtó, míg a magyar szürkébb, egyszerűbb és színpadi kidolgozásra sokkal szegényebb anyag.

Egyes teóriák szerint a ballada a *hegylakó népek versi megnyilatkozási formája*. Ez a megfontolás készített rá, hogy a Felvidék magyar népballadái után kutassak. De mindezeidig sem a felvidéki színmagyar, sem a vegyes lakosságú, sem a tiszta tót vidékek népköltészetében előadói szempontból a székely népballadákat még csak megközelítő anyagot sem találtam.

Gazdag balladatermése van azonban a székellyel szomszédos hegyi népek, a románnak.

Körülbelül hetven évvel ezelőtt a tudományos alapokra fektetett népköltési gyűjtés legvirágzóbb idejében parázs vita keletkezett magyar és román népballada gyűjtők között. Székely és román balladák ugyanis néha azonos témáról szólnak. Magyar részről *Gyulai Pál*, román részről *Grozescu Jonel* vezette a vitát és e vita az esztéták, irodalomtörténészek egyoldalú beállítottsága miatt eldöntetlen még ma is. Egyik faj reprezentábilis esztétája se tudta kétséget kizáróan bebizonyítani, hogy melyik kölcsönzött témát a másiktól. Az a kompromisszum jött létre, hogy az azonos földrajzi fekvés, az azonos milió inspirációja, a gyakran keverten élő két faj közössége oka e témái kölcsönhatásoknak s hogy melyik népé az ősbib fogalmazás, az eldöntetlen maradt.

Ez a román-magyar vita meglehetősen szűk látókörű volt, amint azt egy kiragadott példa is igazolja.

Mind a magyar, mind a román népköltészetben feltalálható az emberáldozat árán várat építő mester tragédiája. Ez a magyar *Kömvés Kelemen*, illetve a román *Manole mester*. A népköltészetet bűvárló irodalmár megdönthetné a kizárólagos kettős román-magyar kölcsönhatásról szóló teóriáját, ha tanulmányozni kezdené a velük dél felé szomszédos népek, bulgárok, szerbek, albánok, görögök balladáit. Három bolgár balladát is találtam, melyek erről a históriáról szólnak. Ezek közül legértékesebb az *Ana* című, ahol a feláldozott asszony tragédiája áll előtérben, de a mese, a várépítés

története ugyanaz, mint a *Kőmives Kelemen*-ben, vagy a *Manole mester*-ben. Erről a témárokonlásról érdekes elmélete van *Kogalniceanu* román esztétának, aki *Pindus visszhangja a Kárpátokban* (Rasunetul Pindului in muntelei Carpati) című művében azt fejtegeti, hogy az újkori nagy görög pásztorlegendakör szétesett és újjászületett darabjai élnek a pindusi hegyektől északra a Kárpátokig lakó népek balladáiban. (Kiváló etnológusunknak, Ortutay Gyulának érdekes cáfolata van a kölcsönhatásokra és nem ért egyet a Kogalniceanu-féle elvvel sem.)

Az előadó, aki székely népballadákön kívül művészién fordított román, szerb, bolgár, albán balladák interpretálásával is foglalkozott, a maga szempontjából nézve úgy találja, hogy a téma hasonlósága, vagy azonossága nem jelent feltétlenül kölcsönhatást. A székely ballada tömör szerkezete semmit se vett kölcsön a lazábban összeszerkesztett, hosszasan szétfolyó, elbeszélő román balladától, sem a krónikaszerű, guzlicára költött, néha ezer sor hosszú, majdnem éposz-szerű, balladás elemektől is tarkított szerb katonaénekektől. A székely ballada szerkezete szigorúan bevezetés tárgyalás befejezésre tagolt, matematikai pontossággal felépített mivolta, a szereplők naturalista jellemzése ugyanazt a témát, az emberáldozat árán várat építő mester históriáját tragédiává fejleszti. A román ballada Manole mester históriáját a könnyben csillogó líra hangjaival szöve át felpuhítja, elérzelmeseíti és végkifejlésében, befejezésében a szárnyakat ragadó mester személyét metafizikai térre viszi át. A bolgár Ana története a kettő között áll, mint ahogy a bolgár nép is turáni és szláv keveredés. Ez a székelyhez hasonlóan konstruál, de jellemfestésében a románra emlékeztetve kicsit bizonytalan, ellirizál, szinte a humor szálaít szövi belé.

Ugyanezt a témát saját vérmérsékletének megfelelően annyira különbözően dolgozza fel két nép, hogy kölcsönhatásról nem is kellene beszélni. Az előadó eme érvei mellett döntő bizonyossággal szólhat a balladát életre keltő prózai, *emberi* hang. Ha a balladákat csak énekelnék, tovább folyhatna e végnélküli perés újabb harcok indulhatnának a melódia kölcsönhatások mellett és ellen.

De egyazon nyelvre költőien átültetett, azonos témájú két ballada prózai hangon, emberábrázolással, korfestéssel, belső, lelki történések érzékeltetésével *hangban* megjelenítve, a kifejező művészi hangnak olyannyira más eszközeit veszi igénybe, hogy egy valóban művészi interpretálás után el lehet a pert dönteni.

Témát lehet kölcsön venni, helyel-közzel még formai hatásról is lehet beszélni, de egy nép lelkiségét, karakterét, hitét vagy hitetlenségét, etikai szintjét nem kérheti kölcsön a másiktól. Egy nép alkotásaiban túl témán és formán benne rejlik a népi lelkiség, melynek érzékeltetéséhez, megjelenítéséhez, sajátosságához, egy másik népével sem fölcserélhető különállóságához, egyszóval a *lélek*-hez csak az átélésben alázatos, hűséges *emberi hang* vezet el.

Két különböző témájú, legsajátosabban székely és legsajátosabban román balladát szeretnék még bemutatni az előadó széljegyzeteivel.

BETHLEN ANNA

(Székely népballada)

Sárosi Mihály, Bethlen János
Egy asztalnál ülnek vala,
Együtt esznek-isznak vala,
Együtt beszélgetnek vala, —

Szóval mondja Sárosi Mihály :
— Hallja-e kend, kedves komám,
Fenyítse meg kend a hűgát,
Éjszakának ideiben
Ne járjon az istállóba.
Kocsisomat szeretgeti,
Hív paripám ébresztgeti.
„Hallja-e kend, kedves komám,
Az én hűgom jámbor leány.“
„Megmutatom jámborságát
Két karomnak erejével,
Fényes kardomnak élével.“

Hallja kapu csikorgását,
Magos patkó kopogását,
Selyem szoknya suhogását.
Mindjárt ment az istállóba,
Az istálló ajtajába.

Szóval mondja kocsisának :
„Nyisd ki kocsis, az ajtódat !“
„Nem nyithatom, kedves gazdám,
Szabadon van hív paripám,
Ha kinyitom, elszalasztom,
Tudom, soha meg nem fogom.“

Úgy megrúgá az ajtaját,
Hogy kétfelé esék mindjárt.
Hát ott vagyon Bethlen Anna.
Kardját belé akasztotta,
Selyem szoknya elhasada,
Piros vére kicsordula.

Haza méne Bethlen Anna,
Lefekvék a vetett ágyba,
Reggel odament az ágya :
„Mi lelt, mi lelt Bethlen Anna ?“

Aj, mi *nem* lelt kedves ángyom,
Béhágék a kőkertembe,
Rózsabokor megakasztta,
Selyem szoknya elhasada,
A vér mindjárt kicsordula.
Talpig vagyok aludt vérben,
Magam pedig halófélben.

„Hallod-e te Bethlen Anna,
Állj ki te az udvarodra,
Imádkozzál az Istennek,
Bocsássa meg bűneidet.“

Ángyom, ángyom, kedves ángyom,
Mossanak meg ürmös borba,
Takarjanak gyenge gyolcsba,
Küldjenek ki Kolozsvárra,
Vegyen minden példát róla,
Az árvának hogy van dolga.

(Történelmi név históriája. A társadalmi különbséget nem tűrő, úrnő és kocsis szerelmén felháborodó testvér, az intrikus sógor, a lovagias kocsis, a kelleténél igazságosabb, minden célszerűtlen érzelmesség ellen protestáló ángy, a főúri hősnő árvaságban rejlő tragédiáját jelenítheti meg itt a szereplők jellemzésével az előadó. A *Bethlen Anna* anyaga egy ötfelvonásos tragédiát tehetne ki. A párbeszédekben jellemezni tudó székely sajátosság tündökölt itt. A maga igazát a közvélemény, *Kolozsvár* elé kivinni kívánó, példavételt emlegető nő, a maga igazságát a végsőkig bizonyítani akaró székely jellegzetesség. Hatféle hangszín, drámai alaptónus, kiemelendő a félelem ben „igazat hazudó“, bűnös Anna meggyötört, lírai színezetű, de drámai figurája.)

A PÁSZTOR

(Román népballada Kádár Imre fordításában)

— Zöldlevelű lóhere,
Pásztorlegény hallod-e,
Hát a halál hol vert le?
— Fenn a havas tetején,
Fűvószelek mezején,
Sötét fenyves közepén.
— Mely halállal haltál meg?
— Zengő villám talált meg.
— Voltak, akik sirattak?

- Daloltak a madarak,
Szépen el is sirattak.
- Volt-e, aki mosdatott?
- Zuhogtak a záporok,
Záporeső mosdatott.
- Került-e ott szemfödél?
- Rámterült a holdas éj,
Holdsugárból szemfödél.
- Gyújtott gyertyát valaki?
- Az ég fényes csillagi.
- Hát sírásó akadt-e?
- Három fenyő zuhant le,
Sírásónak több kell-e?
- Hová tetted furulyád?
— Van egy magas fenyüág,
Reátűztem, s most a szél,
Sípol rajta és beszél,
Odagyűlnek juhaim,
Hallgatják a dalaim. —

(A tragédia már befejeztetett, mikor a ballada elkezdődik. A visszafelé való elmondás, hogy mi is volt a pásztor halálának az oka, gyengíti a drámaiságot és az előadó drámai feszültséget éreztetni nem tudhat. Viszont a székely balladák zsúfoltságával szemben itt áttekinthetőbbé teszi a balladát az, hogy a vonala egységes és csak két szereplővel dolgozik. A párbeszéd itt nem jellemző arra, aki mondja. A pásztorlegényé jellemzi ugyan a melankolikus széplelkű erdő-emberét, állatok, madarak barátját, juhait halálán túl is pásztoroló s ebben már metafizikai lényé váló pásztor alakját. De hogy aki a pásztor a haláleset lefolyása felől faggatja, az előadói szempontból ki legyen, a költő-e, a nép-e, a halott szerelmese, az erdő tündére, vagy az Úr anyyala, erre nézve az előadói fantáziának bő tere nyílik, de segítséget a kérdés eldöntéséhez a ballada maga nem ad.)

Míg a székely ballada zordságát, ködösségét, de értelmezett ködösségét, a szereplők jellemzését véve segítségül az előadó sokféleképen érzékeltetheti, itt az egész balladán végigömlő mélabús szeretetet, a földöntúli örök szeretetet, a Pásztor örök gondos jóságát kell az előadónak átélnie és a hallgatóságnak tolmácsolnia.

A székely ballada előadása hálásabb feladat, színészebb, színpadra vihető, maiban értelmezhető, a román ballada előadása nem bírná meg a rivalda fényét, de mély, sok lelkeséget kívánó feladat lévén, a hang szárnyain szívhezszólóan közvetítheti a csak hanghatásra berendezett rádió.

EGY HAGYATÉK MELLETT

IRTA: NAGY MIKLÓS

Kilobbant nyolc kis évecskéje.
Gyermeksorsának kedves illatát
Fakóra szívja az idő. Picinyke sírja
Már meg is roskadt. Hó is hullott rája.
A konyhában az anyja sírdogál utána
Ebédet főzögetve.

Testvére jött ma és szégyenkezőn
Dadogta el, hogy a kis Ilonkájuk
Gyűjtötte össze ezt a staniolt.
S élém tette az ezüstpapírkákat,
Foszlott gubóját néhány cukorkának.
Néger gyermeknek gyűjtögette azt
Egy sajjómenti havas falucskában.

Oh gyermek-élet! Ki is veszi számba,
Hogy élt?! Kis lába apró nyomokat
Tapos a porba, hóba, olvadt sárba,
Az életbe. S ha torkán fojtogat
A csontos kéz, hittankönyvében ott lapul
A staniol, a drága üzenet
Egy messze földrész sötét gyermekéhez.

Mást nem hagyott. Hiszen végrendelet
Gyermektől nem marad. Úgy távozik
Könnyű kis testtel, ahogy született
Szellőfodorként foszlik szét emléke
Az embersorsok fojtó viharában.
Csak még e staniol az asztalon
Csillog felém ezüstös halaványan.

Hallotta, van a földön sok más gyermek:
Fekete, gyapjas, pogány kelevény.
És megszerette. Ő maga se tudta,
Hogy pici szíve milyen könnyedén

Repült át annyi ember-szakadékot ;
Viharzó óceánt, fojtó sivatagot,
Vad történelmet pár kis staniollal,
Amit testvére ma elém rakott.

Az élet zúg tovább. Felnőttek tépik
A sorsukat és rongyukból vérző kezek
Új történelmet szőnek, melyből kimarad,
Hogy gyermekek az édes cukorkákról
Az ezüstpapírt szépen összerakják
És építik a babrás kis kezek
A süllyedő világ felett
Az emberélet tündöklő szép hídját.

RÉSZLET BERCZELLI A. KÁROLY FEKETE MÁRIA

c. SZABADTÉRI MISZTÉRIUMÁBÓL

(Szín: kisebb térség, a szegedi Mátyás-templom közelében. Itt-ott házak, kerítésekkel; a háttérben a templom jellegzetes körvonalai láthatók. Elöl kissé jobbra, Piroskák napsugaras házacska válik ki a többiek közül. A ház előtt, az ajtó mellett, pad. Mikor a szín megvilágosodik, a padon, tenyerébe hajtván homlokát, Illés bácsi ül, Piroska édesapja. Nagy-bajuszos, csizmás öreg magyar. Néhány másodperc múlva András bukkan fel a házak között. Kedvellenül, leverten áll meg Illés bácsi előtt.)

ILLÉS BÁCSI (fölnéz):

Ott sincs?

ANDRÁS (megtörten):

Sehol...

ILLÉS BÁCSI (izgatottan fölemelkedik):

Veronéknál?

Hiszen mindig arra sétál...

Hát hol lehet?

ANDRÁS (m. f.):

Egész éjjel

Öt kerestem... Nem találok...

ILLÉS BÁCSI (kétségbeesetten):

A Tiszánál is nézz széjjel...

ANDRÁS (legyinti):

Ott is voltam...

ILLÉS BÁCSI (m. f.):

S a vásárban?

ANDRÁS:

Minden sátrat végigjártam...

ILLÉS BÁCSI (m. f.):

Hová lett hát a kislányom?

Vincééknél is megnézted?

ANDRÁS (csüggedten):

Mindenütt...

ILLÉS BÁCSI:

És a templomban?

Éjjel-nappal ott térdepel,
mert könyörög, András, érted...

ANDRÁS (m. f.):

Illés bátyám, ott is voltam...

ILLÉS BÁCSI:

De a föld csak nem nyelte el?
Az igaz, hogy amióta

te elmentél, alig beszélt
s összerezcent minden szóra ...
Különös volt ... És utóbb már
— hiszen te is csak rászólnál —
meg is szidtam néha szegényt.
Volt olyan nap, hogy nem evett
egy falatot sem ... S hallgatott ...
Vagy elnézett a kert felett ...
Csak ő tudja, hogy mi van ott ...
Más volt ez a lány azelőtt ...

ANDRÁS *(fájdalmasan)* :

Mindenképpen szeretem őt ...

ILLÉS BÁCSI *(íjedten)* :

Istenem, csak nem miattam
ment világgá ... Vagy mi lelte ?
Nekem is fájt, ha kikaptam,
de őt senki meg nem verte ... *(Kétségbeesetten.)*
András, hová lett a lányom :

ANDRÁS *(szomorúan)* :

Úgy félek, hogy sose látom ...
S itt maradok e világon ... *(Fölsóhajt.)*
Ha meghalok, azt se bánom ...
(Néhány asszony és férfi jön a színre.)

ELSŐ ASSZONY :

Megkerült már ?

ILLÉS BÁCSI :

Sehol sincsen ...

ELSŐ ASSZONY :

Tegnap kint volt a búcsúban ...
S dúdolgatott szomorúan ...

MÁSODIK ASSZONY :

Bizony, nem volt túl jó színben ...

ELSŐ ASSZONY :

András miatt sírt szegényke ...
Órá várt, meg a szentképre ...

HARMADIK ASSZONY *(titokzatosan)* :

Nekem azt is bevallotta,
hogy a multkor a templomban
megjelent úgy, mint a képen,
a Szűzanya feketében ...
S meg is szólalt ... Ő hallotta ...

NEGYEDIK ASSZONY *(keresztet vet)* :

Szent lány ez, én mindig mondtam ...

HARMADIK ASSZONY *(m. f.)* :

Felhők közt, a templom falán,
gyászruha volt a Szűzanyán ...
Előtte a kicsi jászol ...
Ő is sírt, hogy a pogányok
elárasztják a világot ...

S ígérte, hogy addig gyászol,
míg az Isten meghallgatja
s a törököt kizargatja.

ELSŐ ASSZONY *(fölsóhaj)* :

Jaj, nem élünk mi már addig !

ILLÉS BÁCSI *(kétségbeesetten)* :

Piroskám, csak te ne hagyj itt !

ELSŐ FÉRFI *(komoran)* :

Jaj, de nagyon megbűnhödtünk,
a Sátáné a mi földünk,
a hitetlent ő küldi ránk . . .

NÉHÁNYAN *(szomorúan)* :

Fekete a mi Máriánk !

(Ekkor néhány asszony tűnik fel hátul, izgatottan, siránkozva sietnek előre.)

NEGYEDIK ASSZONY :

Megtalálták . . .

ELSŐ ASSZONY :

Kit ?

NEGYEDIK ASSZONY :

Piroskát !

ILLÉS BÁCSI *(izgatottan)* :

Hol van ?

ANDRÁS *(ijedten)* :

Mért sírsz ?

NEGYEDIK ASSZONY *(felzokog)* :

Jaj, Istenem . . .

ANDRÁS *(m. f.)* :

Beszélgj hát . . .

ILLÉS BÁCSI *(m. f.)* :

Mi lel ?

NEGYEDIK ASSZONY *(hátramutat, zokog)* :

Ott hozzák . . .

(Mindenki rémülten néz hátra, ahol néhány férfi lassan hozza előre Piroskát. Mögötte asszonyok sírdogálnak.)

ANDRÁS *(elébük rohan, rémülten)* :

Meghalt ?

MÁSODIK FÉRFI *(komoran)* :

Nem . . .

ANDRÁS :

Hát ? *(Ő is seggt vinni Piroskát.)* Jaj, Piroskám . . .

MÁSODIK FÉRFI :

Hova tegyük ?

ILLÉS BÁCSI *(izgatottan)* :

Ide . . . Hozzám . . .

Vagy a padra . . . *(Nézi Piroskát kétségbeesetten.)* Jaj, kislányom . . .

(Piroskát lefektetik a padra.)

ELSŐ ASSZONY (*sopánkodva*):
Megnézni is alig merem...

MÁSODIK ASSZONY:
Én se hittem, hogy így látom...

ILLÉS BÁCSI (*rémülten felkiált*):
Véres!

ANDRÁS (*ijedten*):
Hol?

ILLÉS BÁCSI (*dermedten*):
Csak nem a török...?

ANDRÁS (*kitör*):
Akkor mindenkit megölök! (*Megragadja a második férfit.*)
Hol akadtatok rá? Hol volt?

MÁSODIK FÉRFI:
Nem messzi... A várárookban...
Éppen arra barangoltam...
Ott nyöszörgött vérbefagyva...

ANDRÁS (*megrázza*):
Meggyilkolták? Jól meggondold!

MÁSODIK FÉRFI:
Nem tudjuk, hogy mi van vele...
Faggasd te ki, vagy az apja...

ILLÉS BÁCSI:
Tán egy kis víz fölleszti... (*Bemegy a házba, majd egy köcsög
vízzel tér vissza, megdörzsöli Piroska homlokát.*)

ELSŐ ASSZONY (*kendőt gyűr Piroska feje alá*):
Alacsonyan van a feje... (*Nézi.*)
Milyen nagy seb... Mossa ezt ki...

PIROSKA (*főlnyitja a szemét, bágyadt, elhárító mozdulattal*):
Hagyja apám...

ELSŐ ASSZONY:
Meggzófalt!

ANDRÁS (*kitörő örömmel*):
Él! (*Melléje térdel.*)

PIROSKA (*halkan*):
Nem sokáig...

ANDRÁS:
Én vagyok itt...
Mi történt?

ILLÉS BÁCSI:
Fáj?

PIROSKA (*megszorítja András kezét*):
Most már semmi...
Éreztem, hogy látni foglak... (*Nézi melegen.*)
András... milyen sovány lettél...

ANDRÁS (*ajnározva*):
Örülsz a te vándorodnak?
Aki annyit szomorkodik
s olyan árva...

ILLÉS BÁCSI (*elérzékenyülten*):

Hát apádnak?

PIROSKA (*megsimogatja apja kezét*):

Mindenkinek... (*Főlemelkedik.*)

De rám várnak... (*Andráshoz.*)

Szeretnék csak veled lenni...

Annyi mindent kell mondanom...

És nem lesz már több alkalom... (*A többiekhez.*)

Menjetek el...

ILLÉS BÁCSI (*bánkódva*): Én is menjek?

PIROSKA (*átszellemülten*):

Izenetem van Andrásnak...

ILLÉS BÁCSI (*m. f.*):

Csak Andrásnak?

PIROSKA (*m. f.*):

Senki másnak...

ILLÉS BÁCSI (*könnyezve*):

Jól van... Én már úgyse kellek... (*Bemegy a házba.*)

ELSŐ ASSZONY (*suttogva a többinek*):

Szomorú nap ez is...

MÁSODIK ASSZONY (*letörtén*):

Gyásznap...

HARMADIK ASSZONY:

Szegény András... Ő mit érez?

Anyja meghalt... S még mi vár rá?

Miért is ment el világgá...?

(*Mindnyájan elmennek, csak Piroska és András marad a színen.*)

ANDRÁS (*izgatottan*):

Ki bántott hát?

PIROSKA (*halkan*):

Mindegy... Senki...

Jól van ez így András... Szép ez...

Csak a hited ne vesszen ki...

Mert most magad maradsz eztán

s kenyered is alig lesz tán,

keseregsz majd s aki megszán,

csak a Jézus a keresztfán.

Ezért hallgass énrám mostan,

mert a jó hírt tőle hoztam,

örvendeztek még a rosszban,

nem hiába imádkoztam.

De énnékem el kell mennem,

ahogy mondják, úgy kell tennem,

vágyódik a lélek bennem,

s ahol ő van, ott kell lennem.

ANDRÁS (*kétségbeesetten*):

Szeretlek én... Maradj velem...

A képet is majd meglelem,

hiszen én is megszenvedtem...

Máriához méltó lettem...

PIROSKA *(egészen átszellemült)* :

Méltó lettél, András, hidd el,
dicsekedj a könnyeiddel,
aki szenved, sokkal szebb lesz,
hasonlatos a mennyekhez.
Vigyázok én rád majd onnan,
vigasztallak bánatodban,
kézen foglak s úgy vezetlek ...

ANDRÁS *(m. f.)* :

Piroskám, én nem engedlek ...

PIROSKA *(m. f.)* :

Ha meghalok, ne búsulj ám,
utólérsz a lelkek útján,
majd ha nyög lesz már a tested,
és a dolgod elvégezted. *(Hirtelen megragadja, lázasan.)*
Mert én, András, tudom hol van ...
Mindent láttam félálomban ...
Hallgass rám, és megtalálod ...
Véget ér a bujdosásod ...

ANDRÁS *(m. f.)* :

Mit találok meg? Ne menj el ...

PIROSKA *(m. f.)* :

Rá gondolj csak szerelemmel ...
S vigasztald e csüggedt népet ...
A Szűzanya tudtul adta,
— úgy vártam e sugallatra —
hogyan hol leled meg a képet ...

ANDRÁS :

Hol lelem meg?

PIROSKA *(m. f.)* :

Megleled, de
én meghalok ...

ANDRÁS :

Nem ...

PIROSKA *(m. f.)* :

Helyettem
őt zárd eztán a szívedbe ...

ANDRÁS :

Áldhatjuk őt így is, ketten ...

PIROSKA *(m. f.)* :

Nagy sors vár rád s ez az ára,
hallgass rám és nemsokára
újra az ég pátronája
lesz e népnek erős vára. *(Szent elragadtatással.)*
Ott volt a kép a templomban,
én is sokszor megcsókoltam,
jaj, de annyi szégyen érte,
néhány angyal leszállt érte.
Leszállt érte, fölemelte,
égi fényben megszentelte,
megszentelte s tiszta tóba,

szép kis tóba belemerte.
Belemerte, ott is hagyta,
de nem ám csak mutatóba,
ott is hagyta, megmosdatta,
a kis tónak nekiadta.
Vízitündér vigyáz rája,
imádja a tó királya,
füрге hullám simogatja,
sok kicsi hal cirógatja,
ott rejtőzik, ottan vár rád
Szeged város Édesanyja.

ANDRÁS (*aggóva*):

Úgy meséled, mintha látnád...

PIROSKA (*egyre elhalóbban*):

Látom is én... S olyan szép ez...
Menj, András, a Csöpörkéhez,
szép kis tóhoz s tőle kérd el,
tőle kérd el még ma éjjel.
Még ma éjjel kérd meg szépen,
fürödj meg a tó vizében,
s megbékélsz, ha bánatos vagy.
Már is menj, hogy gyorsan érj el,
s ahol majd egy ló leroskad,
iszik egy ló és letérdel
török lova lesz az árva —
ott találsz majd Máriádra.
A Márián sötét lepel,
rajta lesz a patkó nyoma,
hogy a nép se felejtse el
a szenvedést soha, soha... (*Visszahanyatlík.*)
Menj, András, most mindent tudsz már...

ANDRÁS (*rémülten*):

Jobb lenne, ha meggyógyulnál...

PIROSKA (*halkan*):

Nem, András, ez mindennél szebb...

ANDRÁS (*m. f.*):

Úgy szeretlek... Úgye érzed?

PIROSKA (*akadozva*):

Érzem... De már jönnek értem...
Földöntúli fényességben...
András, siess... A Szűzanya... (*Meghal.*)

ANDRÁS (*megrázva*):

Piroska... Piroskám... Várj még... (*Ráborul.*)
Szállj vissza az egekbe is,
jaj, mert én is visszaszállnék,
lennék bár az Úr angyala... (*Föláll, megtörtén.*)
Meghalt... Vége... (*Magábaroskadtan.*)

Ó, Istenem,

Szomorú sors jutott nekem,
 csupa bánat, csupa tövis...
 A vén kutat most értem meg,
 meg kell halni szerelmemnek,
 hogy e földi bujdosásban
 égi céloom én is lássam.
 Anyám után ő hagyott itt,
 lelkem párja, reménysége;
 melyik bánat a nagyobbik? *(Piroskára néz, keresztet vet, elcsukló hangon.)*
 Áldott legyen az emléke... *(Bezörget az ajtón.)*
 Illés bácsi!

ILLÉS BÁCSI *(kijön)* :

Mi az? Baj van?

ANDRÁS *(komoran)* :

Imádkozzunk...

ILLÉS BÁCSI *(fölkéért)* :

Meghalt?

ANDRÁS :

Halkan...

ILLÉS BÁCSI *(odaroskad Piroskához)* :

Kislányom... Itthagytál engem...

ANDRÁS *(imádkozzik)* :

Uram Isten, a mennyekben,
 vezérelj őt mindörökre,
 ne hallgasson a Gonoszra,
 s tekints le ránk szánakozva,
 Szegény földi bűnösökre.
 Amen. *(Kitántorog.)*

ILLÉS BÁCSI *(megtörtén)* :

Amen. *(András után szól.)*

András! *(Látja, hogy elmegy, Piroska felé.)*

Lányom...^a

Rám is várj a másvilágon...

(A színen egészen elsötétül, csak a halott lány és Illés bácsi látszik, aki megrendülten nézi Piroskát s egészen összecsuplik.)

ILLÉS BÁCSI :

Jaj, itt hagyta, jaj, mit tötté,
 édes lányom, kié lötté?
 Sé Andrásé, sé apádé,
 hanem lötté a halálé.
 Búsulok én most már mindig,
 véreimbű sénki sincs itt,
 szögény anyád is itthagytott,
 kis házunkba magam vagyok.
 Jaj, itt hagyta, jaj, mit tötté?
 édes lányom, kié jötté?
 Sé Andrásé, sé apádé,
 hanem lötté a halálé...

(Sötétség.)

SZÉL, KITUDJA-MERRE-, ERRE-ARRA-SZÉL...

Szél, kitudja-merre-, erre-arra-szél . . .

Loholok kinn. Hajamat szétzilálja
s meglobogtatja, mint valami zászlót :
győzelemre ? — vagy most lobog fölöttem sírva
a halotti lobogó ? . . .

Szél, kitudja-merre-, erre-arra-szél . . .

Beülök a sarokba s elfogom azt a kis napsugarat, ami a falak közt beszorul
szűk udvarunkba. Vadul fúj a szél,
s nem tudom, mit akar. Pedig akar valamit.
Nem tudom elvisz-é innen vagy . . . elvisz, csak nem tudom, hová . . .

A széllel szállni : ez volt örömöm,
s ha nappal szakadt kábult éjtszakákra,
Ujjongó szívvel köszöntöttem mindig a hajnali szelet.
Most nem köszöntöm, mert nem ismerem ;
elfelejtettem a szelek nevét,
elfelejtettem a reggelek harmatos szavát,
elfelejtettem nevemet, elfelejtettem mindent,
ami ismerős volt valaha . . .

Semmi . . . Ülök és várok valamit . . .
Végigszalad bőrömön a szél,
nekipezsdíti vágyaim, — de fáj :
és nem merek megmozdulni . . .

Messzi képek vetődnek elémbé, nem tudom, honnan, tán jövőmből,
pedig nem ismerem jövőmet.
Lépések csakenyém-koppanása, messzi, messzi . . .
Fakultam síró platánok mögöttem . . .
Hajszolt, kóbor jajok az éjtszakában, és nem látszik a fény,
pedig fények húzzák a lépések sorát . . .

Többet nem látok ... Egyre-egyre messzebb
visznek a vonagló utak ...
Valami titokzatos sírás
könnyezi meg a lépések nyomát ...

Messzi, messzi, messzi ...
Valahonnan, megint nem tudom, honnan, hangok üvöltése ...
Valahonnan indulások és tova-sietések ...
Nem értek semmit ... Ülök az udvarban és elfogom a fényt, ezt a kis rám-
[csurgó napsugarat ...
Csak ne lenne olyan nagyon néma! ...

Fázom ... fúj a szél ... szél ...
kitudja-merre-, erre-arra-szél ...

Ágoston Julián.

HARANGI LÁSZLÓ NAPLÓJA

Február 2-án kint voltunk együtt a temetőben négyen (S. és I.¹). A nap sütött, a szél fújt egy kevéssé, a délutáni napsütés utolsó másfélórája volt az utunk. Nagy sár, gyéren beszélünk, odafelé. Le nem szálltam tolókoksimból és a sírig sem engedtem tolatni magamat. Ott maradtam a temető gyalogútján a kocsimban. Úgy néztem őket hármukat, a sírnál, a szélben. Most először láttam ezt a képet így, mint aki kívül áll. Talán azért éreztem most olyan erővel a családuk árvaságát, mint még soha. I. megtépett madár módjára, S. megviselve (az éjszaka munkában virrasztott, mint annyiszor és különben is valahogy elgyötörtebbnek látszott) ott imbolyogtak V.-val a sír körül gyökértelenül és (nekem úgy rémlett) tanácstalan tehetetlenséggel a rájukszakadt nagy fájdalommal szemben. Istenem! Hogy odaadtam volna az életemet, csak levehetném róluk! Én kábult voltam és fásult. Az a szerencsém, hogy az ilyen legnehezebb pillanatokban valahogy ösztönyszerűleg kilépek magamból, s mint a halálraítélt, egészen másfelé figyelek. De azért Caesar két sora mindig ott zakatolt a fejemben: „Oh, mily esés volt ez, jó honfiak! Elestem akkor én, ti és mi mind.” És a mi összeomlott világunkat éreztem rettentően magamban. Nem is a miénket, az övéket, akik már csak órákra jönnek Gödöllőre, akiknek nincs igazi otthonuk (vagy fizikailag, vagy a lélek nyugalmaiban nincs). Meleg, erős, hősi életű Anyák! Most is látom őket, ahogy a kommün alatt (62 és 58 esztendővel!) vidáman, büszkén végeztek együtt *minden* házimunkát, holott éppen nem szokták meg azelőtt, ápoltak engem és tanítva keresték a kenyerüket. Mindig készen álltak minden áldozatra. Flóra anya szinte fanatikus elszánással, anyám édes (kissé gyerekes) hetykélkedéssel boldogan és hálásan Isten iránt, hogy erre képes. S. odajött hozzám is, hogy ne érezzem magam olyan egyedül. Hálás voltam, bár ilyenkor szinte apatikus vagyok, nem érzem a fájdalmat és így szükségtelennek éreztem. A temető édes és szép, mint egy nagy kert. Jó lesz feküdni benne. Kértem a mi Drágáinkat, hogy eszközöljék ki nekem a jó halál kegyelmét. Még mikor kifelé jöttünk is, annyira kábult és zavart voltam, hogy a temetőkapuban valami tréfaféle (még hozzá szeretetlen) megjegyzést motyogtam egy gödöllei ismerősről. Csak azt reményelem, hogy nem hallották, vagy nem fogták fel a szélben és így talán nem sértette a fájdalmukat. S. különben is megértett volna, hisz tudja, hogy mit érzek. — Hazafelé lassan megindult a komolyabb beszélgetés, de azért megviselve, elgyötörve töltöttük a délután kis maradékát.

*) Flóra néni (S. és I. édesanyja) halálának évfordulója.

Február 9.

Húshagyó kedd! Egyedül vagyok megint — olvasok, írok. Lelkemben már a nagybőjt komolysága. (D. e. van, a holnapi hamuszentelés szövegén elmélkedtem.) Nagyon jó hozzám az Úristen! Tegnap estefelé váratlanul megjött S. Éppen nekiszóló levelet fejeztem be, kevéssel azelőtt. Tele volt a lelkem ővele és beszélni valómmal. V. nem volt itthon. Az a furcsa élményem volt, hogy még „meleg“ leveletem hangosan kellett felolvasnom. Utána kezdtünk kicsit beszélgetni, azaz jobbára csak én beszéltem. Ilyen melegen és meghittén régen nem voltunk. Nála vagyok igazán „otthon“ legmélyebb énemmel ezen a földön. Minden feléled bennem, amit ő ültetett el, ha így vele vagyok. Milyen kár, hogy az „így“ még elég ritka találkozásaink között is ritka. Külső-belső gátlások csak néha engedik, hogy a lelkem egészen ki akarjon vagy ki merjen bújni a csigaházából. Istenem! Milyen lehet az üdvözültek boldogsága! Isten fényében ragyogó lelkek akadálytalan, örökös egymásrasugárzása . . .

Meggyóntam. Szentségi kegyelemmel kezdem a bőjti időszakot. Alig győzők Istennek hálát adni érte. — *Elmélkedés*: „Salvum me fac Deus: quoniam intraverunt aquae usque ad animam meam.“ Az árvíz elhat a lelkünkig. Hányféle áradat! A gond, a fájdalom árja, mely rendszeren egyre dagad az életünk folyamán; a tévedés, tudatlanság árja; a lelkek és események vonzó-taszító áradata. Mennyi ellentétes hullám, mennyi önzés! Engem legjobban talán a megszokás állott, langyos vizei fenyegetnek. Élesen figyelem megszokásból eredő vagy emiatt már fel sem tűnő sok-sok hibámat!

Február 19.

Világra „hozzák“ az embert, az életben lehet sok segítője, de meghalni mindenkinek magának kell. És a halál igen sokféle. Naivság lett volna azt gondolnom, hogy egészségesen és teljes jólérzésben egyszerre alszom majd el, mint a lecsavart lámpa. Az a furcsa betegség, amelynek okát és nevét nem tudják, vagy nem mondják, most átterjedt a szememre is. Eddig még igen barátságos, különösen, hogy olvasni, írni, mérsékelten szabad vele. De hogy elmúljon egészen, azt nem reményelem, hisz a többi nyirokmirígyes dolog sem javult egy szikrát sem, pedig több, mint egy esztendeje hogy észleltük őket.

El vagyok készülve rosszabbodásra, noha most nem úgy fest a dolog. Mindenesetre különös érzés, tudni és látni, amint egy titokzatos folyamat egyre terjed bennem, egymásután foglalja el a pozíciókat, itt is, ott is furcsa meglepetést okoz. Én pedig csak a békés szemlélő vagyok ebben a színjátékban. Az igaz, hogy az életösztönt nem érzem mozgolódní magamban. Legjobban is szeretem, ha minden úgy pereg le, nélkülem, ahogy rendeltetett. Ezért is nem vagyok kíváncsi pl. arra, hogy van-e és mi van a kulisszák megett, hogy mit mondott esetleg a doktor V.-nak négy szem között, hogy mit várhatunk. Én el vagyok készülve akár a teljes megvakulásra. Szívesen

halok meg akár ízenkint is, ha az Isten úgy akarja. Majd ad erőt hozzá. A kórházban vizsgálták a szememet, valószínűleg ezt keresték rajta, de úgy látszik, akkor még nem volt. A fületem és gégemet is vizsgálták. Lehet, hogy ott is jelentkeznek majd efféle zavarok. De az is lehet, hogy csak a rendszeresség kedvéért vizsgálták sorra érzékszerveimet. Jó az, hogyha sejthetünk is sokat, tudni előre semmit sem tudunk. Ha vissza találánk borzadni a sejtett jövőtől, fejünkre húzhatjuk a paplant, mint az ijedős kisgyerek. Különbö pedig alázattal és nagy bizalommal teszem le életemet Isten kezébe. Ilyenkor érzem igazán, ki Ő nekem !

Csak tétován lebegek a földi élet felszínén. A vitorláim egymásután petyhüdnek el. Még éppen csak hogy vonszolgotom előre magam lassacskán. De a tenger mosolygása kék és a kapitányom ébren áll a parancsnoki hídon. Hogy küld-e a Szentlélek új szelet, elindulok-e még egyszer ? Isten kezében van. Most inkább úgy érzem, hogy a csendes elnyugvás felé hajózom. Hiába jön meg a testi erőm, mintha mindennap egy nótát felejtének, akár az öreg cigány. Emlékezetem, szellemi erőm, mintha fogyóban volna. És napról-napra kevésbé találok helyemet ezen a világon. V.-m, a gondolataim, az otthonom és a napos udvar nagyon boldoggá tesznek. De ez inkább olyan, mint az álom. Jövőre, hivatásra, alkotásra, tervekre gondolni sem igen tudnék most. Igaz, hogy így a gondok és a fájdalmas emlékek is elmaradnak. Mindinkább az örökkévalóságnak és az álomszerű jelennek élek. — Még álmodom többször éjszaka, hogy tudok járni újra és ilyenkor nagyon boldog vagyok. Így él az emberben tudata alatt, amiről már azt hitte, hogy már nem is érzi veszteségnek.

Február 20.

Édes Istenem, küldj rám, amit jónak látsz, csak azt add, hogy minden nehézségem, minden szenvedésem az én szeretteimnek váljék javukra, az élőknek és holtaknak. Ez a gondolat talán legtöbb erőt ad. Nagyon szeretem őket és nagyon szeretnék segíteni, könnyíteni rajtuk !

Február 23.

Lelkem látása egyre jobban szűkül.
Már nem tudom : egy hét előtt mi volt.
A tegnapelőtt félhomályos árnyék,
A tegnap elmosódó tarka folt.

Jövőbe nézni nincsen már reményem,
(Ami rám vár, az örökkévaló)
Mája fátyola távol integetve
Nagyon átlátszó, nagyon is fakó,

Egész életem forró foglalatja,
Gyűjtőlencséje az izzó jelen,
Áll : mozdulatlan napkorong az égen
Komolyan és fenségesen.

Február 27 (utólag.)

Esteledik. Készülök a születésnapomra. Utolsó lesz idelent. Az életem csodálatos fény- és árnyjáték, ahogy visszanézek. Ami az enyém benne, az csúnya félszegség, ösztönösség, ábrándos hóbort, sok elkövetett rossz és még százszor több mulasztás. Sohasem a valóságot éltem és nagyon ritkán használtam úgy az életet, ahogy kellett volna. Még a magam önző öröme számára se használtam fel. Keseregtem, mikor jó dolgom volt, drága együttléteket szeretteimmel nem értékeltem, nem használtam. Legtöbb elszalasztott szép órára csak utólag jöttem rá, mert tunyaságból, dachból, belső keserűségből szándékosan hagytam meddően leperegni, hogy aztán utána napokig sirassam a visszahozhatatlant. Anyám halála után a vele töltött és fel nem használt idő volt legnagyobb vádlóm. (Csak mióta az egészen nagy arányokhoz szokik a szemem, azóta szakadt ki belőlem az apró földi idők és változások nagy fájdalma.) Újesztendőn, születésnapon elsirattam a mult elszalasztott idejét, hogy más szeretteimmel megint csak így tegyek. (Most már tudom, hogy a testi együttlét, a kimondott szó semmi; hogy a lelkek az Isten kezében érzékfelettien vannak összekapcsolódva és egymáshoz való viszonyuk örök. Nem hiányzik most nekem senki. A rájukgondolás, az imádság nekem annyi, mintha igazán itt volnának. V.-m bőségesen megadja, ami az „élő“ emberi jelenlétből gyengeségemnek kell.)

Sem külső, sem belső sikerekről nem tudok beszámolni, ami emberi ambíciómat kielégítette volna. (Ma már neves írónak kellene lennem, sok derék művel — mondja világi hiúságom!) A jellememnek kidolgozottnak, nagyszerűnek kellene lenni, ennyi kedvező behatás és ilyen magamnak élő, ráérős, csendes levegőben. Minden megvolt hozzá, hogy szent legyek, csak használnom kellett volna az élet alkalmait és a kegyelmeket. Alig volt öntudatos óráim és alig használtam valamit.

De a kegyelem mégis omlott szüntelen. A Gondviselésnek talán nem volt elkényeztetettebb gyermeke, mint én. Mindíg mellém állította a legszeretőbb lelkeket, megadott mindent, amire szükségem volt, elhalmozott ajándékaival, eltakarta előlem, ami rossz volt, ami fájhatott volna, vagy váratlanul erőt adott az elviseléséhez. Így lett az életem, amit én magam folyton összekuszáltam és elrontottam, mégis a Gondviselés remekműve.

(Itt megzavartak, már nem tudom, mit akartam még erről írni, de úgy rémlik, még sokat!)

Február 28 (utólag.)

Születésnap... vidámkodás... a kedves rózsadombiak... F. — Győztem erővel és igazán őszintén vidám voltam. Mult bánata, jövő gondja egyformán leszakadt rólam. Ilyen „könnyű lefolyású“ születésnapom talán még nem volt. (Az ilyen évforduló t. i. mindíg kisebb-nagyobb lelkibetegséget hozott magával, amit ritkán hevertem ki úgy egy nap alatt.) F. egy-két

őszinte szavából megint megértettem, hogy már nem sokáig tart. Ez jó volt. Az ember könnyen visszazsugorodik a földi reménykedések, földi nézőpontok közé s „Az elszakadt szív könnyen összeforr, s megintcsak fáj, ha újra elszakítjuk“.

Este V.-val beszélgettem komolyan. Először hoztam elő neki a végrendeletet. Nehéz és régen visszafojtott lelkitartalmak törtek fel belőlem. Ez nagyon megkönnyített. Tudom, hogy erősen megindult, de csak — „kímélettel“, „tapintatos elhallgatással“ nem lehet bírni az életet. (Az életet talán, de a halálban elemi erővel kikíváncozik az emberből a legmélyebb énjé. Keserű igazságokat is emberfelettien nehéz némán elvinni a sírba. A tapintat csak ott van, hogy az igazság mellett álljon a megértés meg a szeretet és ez megvan, s ezt reménylem, hogy ő is egészen átérezte.)

Március első napjai.

Új vendég érkezett, de nem váratlan: a halálfélelem. Valahogy rohamszerűen jött rám és éjjel keveset alszom a gondtól. De jó az Isten és nem hagy el. Teljes lélekkel felajánlom ezt (és az eljövendő rosszabbakat) édeseimért. Jézus az Olajfák-hegyén ezerszer többet szenvedett a lelki gyötrődéstől. Nem, meghalni nem „csendes elnyugvás“, hanem szép, nagy, férfias harc is. Isten ad hozzá erőt.

V.-val folytatjuk nagy beszélgetéseinket. Szinte különös nekem, hogy így legmélyről is lehet beszélgetnünk. Sok mindent látok benne is és szeretnék most a nagybőjtben segíteni rajta.

Látom utólag, hogy talán nagyon is felzavartam és elszomorítottam, de a nagy szeretetet és megbecsülést azért — láttam — mindig érezte és talán a segítő jóakaratot is. Ami fájdalmat okoztam neki, nagyon fáj nekem is. Sok mindent szememre is hányok belül. De Isten majd jóra fordítja, s ezentúl már nem feszegetem ezeket a nehéz témákat.

O. volt itt búcsúzni. Elnéztem meghatottan. Milyen jól áll neki ez a kis édes ház! Lehet, hogy talán nem is látjuk egymást viszont a földön, de nekem ez nem fájdalmas. Milyen mérhetetlenül tökéletesebb közelségben van szeretteihez az, aki már testben nem él. Mennyivel többet segíthetek majd akkor. Szépen, egyszerűen, melegen elbúcsúztunk. Hiszen ha rosszabbul leszek, úgymégyis megírom neki levélben mind, amit mondani nem akarok.

Magunk vagyunk újra. És igyekszem gyógyítgatni a sebeket, amiket V.-m kedélyén (reménylem, nem a lelkén) ütöttem. Mostantól nem beszélek meghalásról, se tréfásan, se komolyan. De tudnia kellett, hogy mint állnak a dolgok és mint élnek bennem. Nevetgélünk, énekelünk, szeretetben, békeességben élünk, de a lelkünk mélyén érezzük ennek az együttélésnek ünnepi komolyságát. Madárcsicsergés ez, halk, mély orgonaszó kísérete mellett.

Megint biztatnak, megint mondogatják, hogy évekig, évtizedekig eltarthat. Nem vigasztalás! Én nem akarok „kétszer meghalni“, visszailleszkedni az életbe és újra bizakodni. Szegény anyámmal megtették és számtalan beteggel megteszik ezt az orvosok, hiszik, hogy jót tesznek a beteggel, ha ideig-óráig új reményt öntenek belé, hogy aztán egy szép napon megint előlről kezdje a halálra való ráeszmélést és azt a nagy harcot, mely ezzel jár. Én már „elhelyezkedtem“ és így is akarok maradni. Különben, ha a testi halál talán messze van még, csakugyan, a szellemi már észrevehetően közeledik. — Néha van egy-egy fellendülő munkanap, aztán a beteg agyszerkezet megint elkezd csikorogni és csütörtököt mond. Ezek a legnehezebb óráim. Hiszen még annyi szépet tudnék dolgozni — ha „tudnék“. A munka — az olyan rettenetesen nélkülözött tevékeny hősiességnek, a férfiasságnak —, ez a számomra eddig megmaradt utolsó darabja is kezd elhagyni. — Azaz nem utolsó mégsem: a derült béketűrés még megmarad. Itt ugyan, éppen ennél a pontnál, el-elcsuklik az is (legalább is a derű, ha a türelem nem is). Az agybeli gyengeség érzése már többször megríkatott. A tehetetlenségnek sokféle deprimáló formáját tanultam és tanulom folyvást elviselni. Ezt még nem tudtam megszokni, de Isten kegyelmével majd ez is sikerül. — A félelmeim elmúltak megint, ahogy jöttek. Szinte úgy tetszik, így visszanezve, hogy nem magában a lélekben voltak, hanem inkább az idegekben. Élettani feszültségek, megerőltetett agyvelő (és most a megerőltetés hamar jelentkezik!) idéztek fel nyomasztó aggódást. — Istenem! Mikor Te itt vagy bennem és világos a lelkem, mennyivel könnyebben, sőt egészen könnyű minden! Tégy velem, amit akarsz, csak el ne hagyj!

(Folytatása következik.)

Annak idején nagy örömmel írtuk ki a Vigilia regény- és novellapályázatát. Olvasóink s barátaink elnézését kérjük, ha a terminusok betartása nem vált mindig lehetővé. A Vigilia bírálóbizottsága hosszas és gondos mérlegelés után úgy határozott, hogy a Vigilia regénypályázatára beérkezett 27 pályamű közül **egyiknek sem ítéli oda** a díjat. Bár a pályaművek egyike-másika jelentékeny írói képességeket árul el, azonban egyik sem éri el azt a mértéket s egyik sem felel meg annak a feltételnek, amelyet a pályázat kihirdetésekor megjelöltünk.

A Vigilia novellapályázatára beérkezett nagy anyagból a bírálóbizottság kiválasztott irodalmi értékű pályamunkának **Rónay György „Judás”** című novelláját jelölte ki, mint a pályadíjra abszolút érdemeset.

Megrendelőlap

Ezennel megrendelem a VIGILIA-t: egy évre
6 P-ért (külföldre 7 P). Romániába 250 lejért,
Csehszlovákiába 42 cK-ért. A pénzt csekk-
lapon beküldöttem, kérek csekkbefizetési-
lapot. (N e m k í v á n t t ö r l e n d ő.)

Név: .....

Cím: .....

Foglalkozás: .....

Harangi László. versei.

Ára 2 pengő

68. MAGY. KIR. ÁLLAMSORSJÁTÉK

Főnyeremény **40.000** aranypengő.

17.000 nyeremény 250.000 aranypengő értékben.

Nyeremények :

20.000 ar. pengő

10.000 " "

2-szer **5.000** " "

4-szer **2.500** " "

6-szor **2.000** " "

10-szer **1.000** " "

és még számos nagyobb és kisebb nyere-
mény, melyeket mind készpénzben fizetnek ki.

Húzás június 4.-én.

Sorsjegyárak :

Egész ar. P. 3.— Fél ar. P 1.50

Kapható az osztálysorsjegy-főárusítóknál, valamint do-
hánytőzsdékben. Postai rendeléseket a pénz előzetes
beküldése után azonnal teljesít a Székesfővárosi m. kir.
Pénzügyigazgatóság, Budapest, V, Szalay-utca 10. szám

A VIGILIA

előfizetési ára

EGY ÉVRE 6 PENGŐ

A pénz beküldhető a „Vigilia” 20.668. számú csekklapján, a pénz rendeltetésének pontos megjelölésével.

Megrendeléseket elfogad a Vigilia kiadóhivatala V, Vadász-utca 16. sz., a Szent István-Társulat összes könyvesboltjai: Budapest, Kecskeméti-u. 2., Szeged, Kárász-utca 10., Pécs, Széchenyi-tér 18., Debrecen, Szent Anna-u. 10-12., Győr, Deák Ferenc-utca 2. sz., Cegléd, Rákóczi-út 2. sz., Balassagyarmat, Rákóczi fejedelem-út 22., valamint minden nagyobb könyvkereskedés.

RÉVAI IRODALMI INTÉZET NYOMDÁJA
Budapest, V. ker., Vadász-utca 16 sz.
Nyomdóért felelős: Linzer M. igazgató